

REVISTA DE CATALUNYA

Director: ANTONI ROVIRA I VIRGILI

Volum VIII

Barcelona, juny 1928

Any V - N.º 48

Defensa del Liberalisme

I. - La veritat en aquest món

POSSEIR la veritat és un gran què. Però la comprovació humana i social d'aquesta possessió gloriosa és de vegades enormement difícil. Si els homes que posseeixen la veritat en tal o tal qüestió, volen imposar la pròpia convicció als altres, la veritat pura i resplendent es converteix en un pretext de despotisme i d'intolerància i en una font de misèries i dissorts. I no és aquesta, certament, la missió de la veritat damunt la terra.

En la vida social, els homes que tenen la sort de posseir la veritat són terriblement perillosos, si no saben posar en llur fe la virtut de la tolerància intel·lectual i cordial. Aquell qui posseeix la veritat va a perill de creure's que aquest fet l'autoritza a imposar-la i a imposar-se, encara que sigui per la coacció. La convivència humana és impossible o almenys incòmoda quan els posseïdors de la veritat s'entesten a imposar-la, perquè aleshores se senten portats a fer servir llur puixança com a mitjà d'aconseguir l'imperi i la universal reconeixença de la veritat que ells han descobert o els ha estat oferta.

La convivència social només és possible amb una condició: que els posseïdors de la veritat, en sortir del camp de l'especulació i de la consciència individual, facin el sacrifici d'admetre la possibilitat d'equivocar-se. L'home

que posseeix la veritat, per a conviure amb els que no la posseeixen, o no la posseeixen íntegra i neta, ha d'obrar com aquell que no està absolutament segur de l'augusta possessió. Aquest és el fonament del règim democràtic i de l'Estat liberal.

Podem admetre que en cada qüestió que es planteja en la vida humana hi ha un home o molts homes que són els posseïdors de la veritat única, és a dir, que defensen la idea justa o la solució bona. Si aquests homes, convençuts de la justícia, de la bondat i de la veritat de les idees que sostenen, les volen imposar, sigui com sigui, perquè són veres, o bones, o justes, i els altres no volen deixar-se imposar les idees dels afortunats posseïdors de la veritat, el règim de la societat es converteix en un fet primari de puixança. S'imposa el que té més força. I succeeix que no sempre els que tenen la puixança social tenen la raó. Prou sabem que en la realitat de la vida, les doctrines antidemocràtiques i antiliberals no porten al triomf del més just o el més bo, sinó al triomf del més fort. I en el fet de la fortitud hi poden entrar qualitats baixes, tares intel·lectuals i mancaments ètics.

Els homes que posseeixen la veritat, han de saber dissimular-ho una mica per ésser sociables. Han de tenir la caritat de donar a entendre als qui pensen d'una altra manera, que potser són aquests qui la posseeixen. Qui hi ha, en aquest món, per a fer de jutge imparcial en el conflicte de dos o més que es pensen posseir la veritat? En tals casos, el fall serà pronunciat en un sentit o un altre, segons sigui el jutge qui el pronuncii. I quan el fall sigui pronunciat, no hi haurà sempre la garantia de la seva acceptació per tothom. Per això la teoria que parteix de la veritat subjectiva com a norma, va relliscant fins a arribar a l'última raó, l'*ultima ratio*, que ja sabem quina és. Aquest és el cas dels bolxevistes, que posseeixen la veritat a Rússia, i dels feixistes, que posseeixen la veritat a Itàlia.

Com que, per a prendre un determini, quan el determini és necessari, hi ha d'haver un o altre que decideixi, la democràcia ha arribat a la solució pràctica del principi numèric de les majories damunt una base de drets humans essencials. Un principi feble, un principi insegur? Tan feble i tan insegur com es vulgui. Però els principis antidemocràtics tenen la mateixa inseguretat i la mateixa feblesa inicials, amb l'afegidura de l'arbitrarietat. Com a norma de convivència humana, els principis democràtics i liberals, sempre que són lleialment practicats, tenen l'immens avantatge de fer possi-

ble l'avinença general i l'acceptació objectiva dels fets. És una convenció, un pacte social, declarat o tàcit. Quan s'ajunten homes d'opinions diverses, és possible posar-los d'acord sobre el principi de fer allò que decideixen els més, de conformitat amb determinades regles preestablertes. Però és impossible de posar-los tots d'acord sobre el principi que decideixin els que diuen que posseeixen la veritat. Un home pot acceptar, sense rebaixament cívic ni moral, el parer de la majoria, àdhuc quan és contrari al propi parer. Però com pot acceptar, sense violència exterior o interior, la voluntat inapel·lable dels qui, segons la pròpia pretensió, posseeixen la veritat per un privilegi humanament incontrolable?

II. - La diversitat d'idees i creences

Per damunt de les característiques racials i de les qüestions particulars de cada poble, hom pot veure en els pobles civilitzats d'avui un conjunt d'idees, tendències i forces que responen a la realitat profunda de les qüestions universals. Ultra l'evolució de cada poble, hi ha en el món una evolució humana. Un poble té, a més dels seus elements característics, elements universals que formen la comunitat del llinatge humà i són els fonaments essencials de la civilització. Seria tan fatal per a un poble l'atenuació o l'absència de les característiques particulars com l'atenuació o l'absència dels elements universals.

Els pobles d'avui que estan enclosos dins la zona de la civilització europea (comptant-hi la branca americana, que només n'està separada geogràficament) presenten, diguem-ho així, un panorama polític, social, religiós i moral que en els seus trets principals és el mateix. En tots aquests pobles veiem la dreta i l'esquerra polítiques, el proletariat i la burgesia en pugna, les diverses posicions individuals i col·lectives davant el problema religiós i davant el problema moral. En proporcions diferents, segons l'evolució històrica de cada poble i segons les influències que ha rebut, arreu comprovem l'existència de reaccionaris i revolucionaris, de progressistes i conservadors, de renovadors i de tradicionalistes, d'ortodoxos i d'heterodoxos.

Per damunt de les personals preferències de cadascú, cal reconèixer que aquestes lluites i aquesta multiplicitat de tendències dóna un aspecte propi i distintiu a la nostra època. La més gran revolució espiritual que s'ha realitzat de la propagació del Cristianisme ençà, és la llibertat de l'esperit. I aquesta llibertat, encara que en la vida pràctica de la societat i dels Estats no sigui absoluta, és el postulat bàsic de la convivència social en els nostres temps.

No és possible, doncs, que en un poble d'avui es produeixi la unitat d'idees i sentiments en els alludits problemes. Hi podrà haver predomini d'una creença o d'una tendència, però no pas unanimitat. Si en el terreny teòric i des del punt de mira d'una idea determinada pot considerar-se com un gran bé la unitat, en el terreny pràctic apar evident que l'absència de la diversitat en algun dels dits camps seria un símptoma de malaltia. No podem concebre un poble d'avui on tothom sigui d'un costat en aquests problemes, i on no hi hagi ningú que pensi d'una manera diferent.

Essent la diversitat d'idees i de tendències un fet universal en els pobles d'avui, cada element ha de lligar la seva acció proselitista a l'acceptació objectiva de les idees diverses. No hi hauria res més nociu per a la solidaritat d'un poble d'ara que la pretensió d'encunyar tots els seus individus en un motlle igual. Només per l'aberració antihumana dels qui prediquen la imposició violenta o coactiva de les idees i les creences, pot hom explicar-se els intents que en aquest sentit ens mostra la història.

Un poble d'avui ha de tenir normalment tots els elements, totes les tendències polítiques, socials, morals i religioses que bateguen en el conjunt de la civilització contemporània. Aquell que se situï en un doble punt de mira ètnic i universal, no podrà demanar en nom del pensament propi l'exclusió de les tendències d'altri. Haurà de voler, això sí, que totes coincideixin en la solidaritat ètnica i que estimin aquelles característiques diferencials que fan dels pobles elements vius i distints de la Humanitat.

Un de la dreta no ha de voler que desapareguin les tendències esquerristes. Un de l'esquerra no ha de voler que desapareguin les tendències dretistes. Un i altre han de voler que totes les tendències del món d'avui es manifestin dins llur poble, contingudes pels límits del respecte mutual i de la germanor ètnica.

III. - Dues fórmules equivalents

Els homes qui, amb rètols de dreta o d'esquerra, són antiliberals, fan servir llurs respectives fórmules antitètiques per a arribar a un mateix resultat coincident: la negació de la llibertat dels altres. Tots sabem de memòria la fórmula de l'home antiliberal de la dreta: "Llibertat per al bé i per a la veritat, sí; llibertat per al mal i per a l'error, no". Com que aquesta mena d'home defineix ell mateix el mal i el bé, l'error i la veritat, la seva fórmula vol dir que han de tenir llibertat ell i els seus correligionaris, i que no n'han de tenir els contraopinants.

Ningú, llevat de certs teoritzadors manicomials, no pretén que la llibertat hagi d'ésser il·limitada. És ben sabuda la doctrina liberal dels límits de la llibertat. No hem de repetir ara les nocions que constitueixen les beceroles de la doctrina del liberalisme modern. Però és prou clar el sentit de la fórmula antiliberal al·ludida, en llavis de la gran majoria dels qui la fan servir per als menesters polemístics i catequístics.

Si aquesta fórmula és prou coneguda, la fórmula de l'antiliberal de l'esquerra no ho és tant. Val a dir que aquest podria adoptar exactament la mateixa fórmula dretista, tot i interpretant d'una manera oposada els conceptes del bé i del mal, de la veritat i de l'error. Però la fórmula típica de l'antiliberalisme esquerrà és una altra, diferent per fora, igual per dins. Ací la teniu: "No hi ha llibertat contra la llibertat". Aquesta fórmula lapidària mereix, com l'altra, ésser posada en un bell marc daurat. Certs radicals o radicals-socialistes francesos la inventaren fa alguns decennis. Segons aquest principi, els qui no admeten la llibertat tal com modernament se l'ha definida, no poden tenir llibertat. De la mateixa manera es podria dir: "No hi ha justícia contra els qui no respecten la justícia", és a dir, contra els delinqüents. Amb això són negats alhora el sentiment cristià i l'esperit liberal. Les dues fórmules són equivalents.

En si mateixa, cap d'aquestes fórmules no seria molt perillosa si no hi hagués al dessota la intolerància, el fanatisme, l'odi blanc o vermell. L'evolució de la societat moderna tendeix cada vegada més a la varietat d'idees,

creences i opinions. Sense un ample i ver esperit de llibertat, no hi ha convivència social possible. Els qui vulguessin refer certes unitats de pensament o de consciència en els pobles d'avui, haurien d'anar a l'extermi dels contraris. I la història de les persecucions, que gairebé és la meitat de la història del món, demostra que ni d'aquesta manera és fàcil d'aconseguir el foll propòsit.

Qui ha dit que la llibertat és un estat d'esperit, ha dit una gran veritat. És un estat d'esperit que s'enllaça amb la normalitat anímica de cadascú. Ens sembla sobrer, des d'aquest punt de mira, el discutir si la llibertat és un fi o un mitjà per a l'home. Gabriel Alomar ha sostingut eloqüentment que és un fi. L'illustre amic qui parla des del pòrtic de "La Paraula Cristiana" sosté que és solament un mitjà. Mitjà o fi—o mitjà i fi alhora—la llibertat de l'esperit és necessària als homes, perquè és un de llurs evidentíssims senyals supra-zoològics. No tenir aquesta llibertat, és trist. No sentir-ne fretura, és molt més trist encara.

La cosa deplorable i abominable no és la divergència de creences i de sentiments, la qual té en la Bíblia mateixa una sentenciosa consagració, en dir que Déu va lliurar el món a les disputes dels homes. La cosa deplorable i abominable és la pretensió de crear als que pensen o senten diferentment una situació d'inferioritat, encara que només sigui en el camp intel·lectual o moral. Aquesta pretensió és el senyal característic del fanatisme i de la intolerància. No són la Inquisició, les expulsions d'infidels, la legislació persecutòria o prohibitiva, les úniques manifestacions d'aquestes malalties de l'ànima. Hi ha una vexació espiritual tan vituperable en principi com aquelles formes coactives: i és el menyspreu, no ja a les creences o les opinions diferents de les pròpies, sinó als homes que les professen. Els qui senten aquest menyspreu, per subtil que sigui, no són aptes per a la convivència nacional i social, ni que s'esforcin a aparèixer com a externament tolerants. Aquests fanàtics continguts són esperits autènticament inquisitorials; i si no demanen ni defensen les fogueres purificadores, és per raons d'oportunisme històric, o per manca de coratge.

A la península ibèrica són freqüents, encara, les manifestacions d'aquest esperit. En determinats elements religiosos, i sobretot en certes zones territorials, persisteix el concepte medieval de la religió. Per aquest costat hi ha un contrast marcadíssim amb els elements religiosos d'altres països d'Europa

i d'Amèrica. Cal dir que aquests matisos del catolicisme ibèric no són pas més purs que els diversos matisos extrapeninsulars que coneixem. I les característiques diferencials del matís catòlic peninsular no afegeixen gaire cosa de bo a la seva vàlua intel·lectual i moral.

Per això experimentem un sentiment de contrarietat cada vegada que, prop nostre, apareix la coloració típica d'aquests matisos. I si els que cauen en aquest defecte tenen pretensions d'etnicisme autòcton, el cas és encara més entristidor. Caldria treure conseqüències molt doloroses de la constatació d'una identitat espiritual de certs elements nostres amb *El Siglo Futuro*, amb *El Debate* o amb *Razón i Fe*.

I per la mateixa raó ens sentim satisfets quan apareixen, entre certs elements catòlics d'ací, valuosos pel nombre i per la qualitat, les manifestacions de l'esperit de convivència i de l'amplitud de pensament. Per adoptar aquesta posició no cal abdicar de res, ni cal convertir en tebior la roentor interior. Cal, només, fugir de les desviacions inhumanes de la humana fe.

IV. - Els moviments de pèndol

Hem sentit contar una anècdota d'un negre de Cuba, un d'aquells negres que esdevingueren oficialment homes lliures en ésser abolida l'esclavitud. "Ja no ets esclau! Ja ets lliure!", digueren al negre. "Així, doncs—va contestar aquest—ara els esclaus deuran ésser els blancs!" I quan li advertiren que no, que no serien esclaus, d'aleshores endavant, ni els negres, ni els blancs, ni els mulats de Cuba, el nostre negre se sentí profundament decebut. "Això no és just—s'exclamà—. Els negres hem estat esclaus dels blancs alguns segles. Ara caldria que, durant un temps igual, els blancs fossin esclaus del negres!"

Aquesta és una lògica d'esclau; però és una lògica. I cal reconèixer que, en el fons, és la lògica que usa molta gent, i no solament negra, ans encara groga i blanca i de color d'aram. No sentim a cada moment com es diu, per exemple, que els excessos del bolxevisme es justifiquen pels anteriors exces-

sos del tsarisme? I no sentim defensar igualment la política feixista amb l'argument dels anteriors excessos dels extremistes obrers italians?

Creiem molt perillós d'invocar aquesta lògica, la qual és, com hem vist, una lògica d'esclau. Si aquesta teoria prevalgués, els pobles i els Estats estarien perpètuament sotmesos a moviments de pèndol, adés cap als excessos de la dreta, adés cap als excessos de l'esquerra, sense trobar mai el punt central d'estabilitat i de justícia.

No volem pas negar que aquest moviment pendular és, fins a cert punt, una de les lleis històriques que existeixen verament. Quan un home estira massa la corda cap a un costat, corre el risc que, en escapar-se-li de les mans, la corda se'n vagi violentament cap al costat contrari, amb una fúria proporcionada a la tensió que ha sofert. Però els homes de justícia i de raó—que en la nostra civilització són, respectivament, els cristians i els liberals—haurien d'esforçar-se a combatre o atenuar tant com es pugui aquestes accions i reaccions històriques, que responen a un dels mecanismes inferiors de l'ànima humana, com la llei del talió. I la millor manera d'evitar els moviments pendulars antiliberals i anticristians, cap a la dreta o cap a l'esquerra, és el donar l'exemple cadascú, i no pas demanar, generalment a crits, que donin l'exemple els altres. Un període d'ampla llibertat civil i religiosa té més eficàcia per atuir l'esperit d'imposició i d'intolerància que no pas totes les lleis d'extorsió i d'excepció, perquè aquestes preparen el futur moviment de pèndol cap a l'altre costat.

En el fons, es tracta de triar entre la lògica del negre de Cuba, d'una banda, i el sentiment cristià i l'esperit liberal, de l'altra banda. Els homes poden conviure en un règim de mutu respecte i de sòlida llibertat, amb tot i les naturals limitacions i imperfeccions humanes, o bé establir el torn, més o menys rigorós, del domini dels blancs damunt els negres i dels negres damunt els blancs.

V. - La processó del progrés

Aquella concepció simplista del progrés humà, que fa d'aquest un simbòlic tren en marxa, està avui completament desacreditada. Ja només creuen

en aquest mític progrés ininterromput i constant els esperits que encara es nodreixen de les escorrialles del progressisme vuitcentista, fill de la vulgarització de la ciència, el qual, en la seva forma estantissa, és una de les coses més desenraonades del món. Per trobar progressistes d'aquesta mena, cal cercar avui en els dipòsits d'homes momificats en vida.

Però si hem d'admetre que el vell progressisme és fals i ultrapueril, hauríem d'arribar a la negació del progrés? Ben mirat, és un cas estrany el que en aquest punt passa als homes. Després de molts milenars d'existència de la humanitat i de molts segles d'història, resulta que el fet del progrés humà és discutible i fins dubtós. Hem progressat o no hem progressat des de l'edat de la pedra ençà? Sembla que la contesta hauria d'ésser facilíssima, i que la realitat del progrés ha d'aparèixer per tots els cantons. Tanmateix la cosa no és clara, simplísticament clara. I n'hi ha prou de posseir una quantitat suficient d'esperit paradoxal per a trobar arguments filosòfics, socials, morals i científics contra la tesi del progrés.

Verament, l'evolució de la humanitat és fet molt complex. Allò de caminar cap endavant, cap a la llum, cap a les altures, cap a la perfecció, en línia recta—o en espiral, com diuen alguns—és una falòrnia. El progrés material en la ciència pot ésser reduït, si fa o no fa, a alguna d'aquestes imatges geomètriques. El progrés espiritual, al contrari, és un teixit de contradiccions, de passos i contrapassos. Si volguéssim reduir a una figura geomètrica el moviment—és a dir, els múltiples moviments successius o simultanis de la humanitat—arribaríem a traçar, en lloc d'un dibuix, un garbuix.

De tota manera, sempre és útil d'obtenir un esquema de l'evolució humana, encara que la simplificació d'aquest esquema sigui molt forta. El problema consisteix a obtenir una imatge que, per la simplificació de les línies, es faci intel·ligible sense ésser falsa. Ni la línia dreta, ni la corba, ni la trençada, ni la mixta, ni l'espiral ens serveixen per a aquest menester. No ens convé, doncs, el dibuix lineal. Molt més aprofitable trobem, per al nostre objecte, la imatge que ha descrit un polític francès, home de centre i teorista de mitjana vàlua: Charles Benoist, el "pare de la Proporcional", que és un parlamentari que tan bon punt ha perdut en les eleccions, ha descobert una terrible malaltia anomenada "electoritis".

La imatge del progrés humà proposada per Charles Benoist és més encertada i enginyosa que la seva descoberta de la malaltia al·ludida. El polític

francès, en un discurs, ha refermat la seva fe en la realitat del progrés humà; i per a explicar-ne les contradiccions, l'ha comparat a una processó que se celebra cada any al Luxemburg. És una processó molt lenta; tots els qui la formen, tant els qui sostenen les santes imatges, com els qui alcen les banderes, com els qui duen ciris, es mouen amb un ritme monòton que consisteix a donar dos passos cap endavant i un pas cap endarrera. Per avançar un pas, cal donar-ne tres. En certs moments, el seguici retrocedeix. Així i tot, la lenta processó fa el seu curs. El progrés humà és una cosa per l'estil.

VI. - El mur de les riuades

Dos passos cap endavant, i un pas cap endarrera... El valor allegòric d'aquesta processó serveix per fer-nos una idea simplificada, però veritable, del progrés humà. La veritat essencial d'aquest ritme la podem comprovar d'una manera relativament senzilla: estudiant les etapes històriques anteriors, si pot ésser en llurs fonts. Comparant un període de retrocés preterit i un període de retrocés contemporani, veurem ben clar que en aquest últim període no s'ha arribat tan enrera com en l'altre. Els nivells màxims de la barbàrie són menys alts cada vegada, per bé que, desgraciadament, ho siguin encara molt.

On podem comprovar el guany realitzat entremig de les oscil·lacions històriques, és en el camp de la llibertat de l'esperit. Dins la societat europea, verament europea, la llibertat de pensament i de consciència no sofreix ja els eclipsis terribles que presencià l'edat mitjana. Ni el feixisme ni el bolxevisme —més antiliberal aquest que aquell—han arribat als extrems que oferí—possem per cas—la persecució contra els càtars o albigesos d'Itàlia i del Migdia de la Gàl·lia en els segles XII i XIII. Avui no trobaríem ningú—llevat d'algun foll assedegat de sang—que demanés contra els heterodoxos els procediments repressius que posà en pràctica aquell famós Simó de Montfort, al qual un clergue francès d'ara, Dom H. Lleclercq, frare benedictí de l'abadia de Farnborough, anomena un dels pirates (*forbans*) més menyspreables de l'època medieval.

Ben sovint, quan un hom retreu els horrors d'altres temps, els qui volen disculpar-los o atenuar-los apellen a l'argument de la diferència d'èpoques, de l'ambient moral i social d'aquells dies. En aquesta alegació hi ha el reconeixement del progrés aconseguit. Poden tornar algunes coses de l'edat mitjana i fins de l'edat antiga. Però els màxims nivells de les riuades d'aquelles edats, no tornaran en els nostres dies, ni en els dies que han de venir.

En algunes viles i ciutats trobem assenyalada, damunt un mur de vora el riu, la ratlla de l'altura que aconseguiren les aigües en una riuada tristament cèlebre per aquell lloc. Cada vegada que, durant l'hivern, el riu Sena s'infla, els diaris de París publiquen fotografies dels ponts amb el senyal dels nivells que altres riuades assoliren. I bé: en la història de la humanitat, la qual és un gran riu inconstant i repetidament sobreixit, les riuades segueixen produint-se, i a cada riuada les aigües cobreixen una part de la terra guanyada per al conreu o la urbanització. Però en el mur ideal on queda marcat el màxim nivell de les avingudes, es comprova que aquestes tendeixen a minvar.

Dos passos cap endavant, i un pas cap endarrera... Aquest ritme, amb variants secundàries que el fan menys monòton i més dramàtic, és el que segueix la societat humana, des de l'edat de la pedra a l'edat del ciment armat. No sols cada retrocés resulta més curt que l'avançament anterior, ans encara el retrocés desagradable anuncia el pròxim avançament, que si no porta al paradís terrenal dels utopistes, ens allunya una mica més dels màxims nivells de barbàrie que la història ens mostra i que ens deixa endevinar la prehistòria.

VII. - La senyoria de l'home

Cal anar amb compte, amics, quan es parla de la influència de les forces biològiques i econòmiques damunt la vida dels homes i dels pobles. Cal anar amb compte abans d'establir el caràcter fatal o inesquivable d'aquestes forces. Per ací cauríem en conclusions falses. S'ha fet de moda, d'algun temps ençà, la justificació de certs fets d'ordre social—en l'ample sentit de la paraula—amb els arguments de la biologia i de l'economia. "Això és un fet biològic!", diuen uns. "Això és un fet econòmic!", diuen els altres. Parlant

d'aquesta manera volen dir que no hi ha més remei que acotar el cap resignadament.

I bé: la teoria dels fets biològics i econòmics incoercibles ha anat ja una mica massa lluny, i encara hi aniria més. Val la pena de sospesar-la. Si la sospesem, és fàcil d'adonar-nos que és una mica buida. La força dels fets biològics i econòmics no ha de negar-la ningú. Però aquests fets estan mancats de dos elements, que són la racionalitat i la moralitat. Ni en biologia ni en economia hi ha fonamentalment principis racionals i ètics. Es tracta de forces brutals. En un discurs a la Societat de les Nacions, M. Painlevé posava en guàrdia els representants dels pobles contra els perills d'això que se'n diu "necessitats econòmiques". El polític francès deia a Ginebra que la brutalitat de les forces econòmiques—els mots són seus—, si no fos contrarestada, trencaria ben aviat la resclosa de les convencions internacionals i portaria el món a una nova catàstrofe, pitjor que les anteriors.

El feixisme i el bolxevisme estan impregnats d'aquesta submissió a les forces orbes i amorals que actuen en la vida individual i col·lectiva de la humanitat. Sovint les filtracions fatalistes apareixen en altres camps polítics i socials. A Catalunya mateix hi va haver, temps enrera, alguns grups intel·lectuals que donaven culte a la biologia i a l'economia. Davant d'aquests deus—antiquíssims ídols repintats diverses vegades a través dels segles—feien acatament alguns filòsofs, literats i polítics. Hom volia imposar els factors biològics i els factors econòmics als factors racionals i ètics. I per això les tendències liberals i democràtiques, que són una florida de la raó i de la voluntat, havien caigut en un cert descrèdit i eren mirades per molta gent com idees del pobre segle XIX.

La superstició biològica i econòmica, que ha tingut en els germànics i en els germanitzants els seus més caracteritzats partidaris moderns, venia a establir la subjecció de la millor part de l'home i de la humanitat a la part primitiva i instintiva de la raça humana. La història de la civilització és la lluita de la raó i de la consciència moral contra la brutalitat dels impulsos biològics i la rigidesa dels fenòmens econòmics i naturals. L'home civilitzat és el que estableix la senyoria de la raó i de l'ètica per damunt de la brutalitat instintiva del propi temperament i per damunt de les injustícies i misèries que porta a la vida de la societat el lliure joc dels egoismes. La biologia i l'economia, en tot allò que contradiguin la raó i la voluntat, no tenen dret

a ésser intangibles. Certament, aquells que en prescindeixen tancant simplement els ulls, són somniadors impotents per a canviar l'estat de fet i el curs dels esdeveniments futurs. Però sense prescindir dels factors adversos o injustos, ans bé tenint-los ben presents, cal sostenir contra les lletgeses i les tristeses que en són efecte una batalla permanent, que és la més bella i noble batalla de la vida. La raó i el sentit moral fan la vera superioritat de l'home i li donen dret a establir damunt la terra la seva alta senyoria.

VIII. - L'home avançat

Succeeix que algunes de les més radicals esquerres obreristes són, políticament, antiliberals i antidemocràtiques. Hi ha encara el prejudici de creure que els qui duen molt enllà llurs tendències, són més esquerristes a mesura que més enllà les duen. Als qui, davant el problema social, defensen les solucions extremes, hi ha el costum de considerar-los més "avançats" que ningú. I és aquest un dels punts que exigeixen una serena reflexió.

Per nosaltres, l'home verament avançat ha d'ésser essencialment liberal. Els radicalismes i els extremismes no signifiquen per força un avenç, en el sentit psicològic o ideològic. Ben sovint, l'accentuació violenta d'una tendència depèn de l'embranchida dels instints primitius. Com podem dir que l'home que està mogut per aquests instints és un home avançat? Cal també tenir en compte que el fet de sostenir unes idees o tendències que s'avenen amb els interessos personals, o del propi grup, o de la pròpia classe, no significa tampoc cap avenç. Que un obrer sigui partidari de les solucions capgiradores per creure que en aquestes tindrà una millor situació, no representa cap progrés sentimental ni mental, i fins diríem que no té cap mèrit. Les raons que porten aquest obrer a ésser extremista vermell són les mateixes que porten molts patrons a ésser extremistes blancs. Una gran part de les tendències extremes estan impregnades d'un egoisme ultrancer.

És del tot diferent el cas del liberalisme. Hem dit que el liberalisme és la fórmula política de la civilització. Les idees liberals—parlem en l'accepció política del mot—són el resultat d'un procés anímic, i constitueixen un

progrés individual i social. En el curs de la història, el liberalisme és un real progrés. L'home liberal és un home avançat. Mentre que trobem ja les formes extremistes en els més llunyans períodes de la història, les formes liberals són un producte de la civilització humana.

En el fet d'ésser individualista o socialista, conservador o revolucionari, hi influeixen els instints i els interessos. En el fons, aquestes posicions obeeixen molt sovint a mòbils egoistes. L'única posició autènticament altruista és la posició liberal. El liberal és l'home que defensa uns determinats drets i avantatges, no solament per a ell, sinó també per als altres; no solament per al seu grup i la seva classe, sinó també per als altres grups i classes socials.

En la valoració de les diverses tendències que lluiten en el món contemporani, el lloc més alt, el més avançat, és el de la tendència liberal. Per això diem que l'home liberal és un home avançat, i per això sostenim que la classificació de dretes i esquerres hauria de fer-se tenint en compte, per damunt de tot, el grau de liberalisme de cada home i de cada grup. Hi pot haver extremismes en totes les direccions. La direcció esquerrista, autènticament esquerrista, és la del liberalisme. Qui no és liberal, no hauria d'anomenar-se ni d'ésser anomenat esquerrista, per molt radical, capgirador i extremista que sigui.

No seria més exacte i més clar d'emprar sempre els mots "dreta" i "esquerra" en el sentit que tenien preferentment en el passat segle, que és el mateix sentit que prenen o han pres fins ara als ulls de l'home mitjà?

Sense respecte als principis de llibertat, no hi ha autèntic esquerrisme. Els qui creuen que l'accentuació del radicalisme obrer porta a un major esquerrisme, demostren haver perdut la noció pròpia del mot. Per a mostrar la veritat en aquest punt, és útil de retreure aquella imatge geomètrica que consisteix a presentar la trajectòria dels radicalismes de dreta i d'esquerra en forma circular. Els qui avancen massa cap a l'esquerra, es giren de fet cap a la dreta i arriben a un punt de contacte amb els qui avancen massa per l'altra banda. És el mateix que expressa aquella coneguda frase: els extrems es toquen.

I no us cregueu que es tracti d'una simple qüestió de paraules. Es tracta d'una qüestió molt més important i profunda, que afecta les idees i l'estructura mental de cadascú. Al nostre entendre, la causa principal de la crisi de

les doctrines liberals i democràtiques, que abans de la guerra avançaven triomfalment per Europa i Amèrica, és el divorci que es produí en la massa obrera entre les reivindicacions de classe i els principis polítics. L'accentuació del radicalisme obrerista fins a trencar els límits de la llibertat humana, ha destorbat la conjunció dels elements més avançats de la burgesia i els partits socialistes, i ha reforçat el sentit de conservatisme en una gran part, per no dir en la totalitat dels patrons i de la gent benestant. Per a nosaltres, l'aplegament dels mots "esquerrista" i "antiliberal" és una paradoxa inacceptable.

Mr. Lloyd George, en els seus atacs als treballistes i particularment a Mr. Ramsay Macdonald, ha fet l'apologia del mot "liberalisme". El cap liberal advertia al cap treballista que el mot "liberalisme" no pot morir ni eclipsar-se, perquè representa més pròpiament que el mot "socialisme" la direcció del progrés. Quan el socialisme ja hagi passat, el liberalisme seguirà la seva obra perenne en la societat humana. Tal és la tesi que Mr. David Lloyd George sosté.

El mot "liberalisme" ha perdut avui, d'una banda, el seu sentit individualista en l'aspecte econòmic i social, i el seu tirat de racionalisme en l'aspecte moral i religiós. S'ha impregnat de socialisme reformista i ha penetrat amplament en el camp dels creients de totes les religions professades en el món civilitzat. L'essència del liberalisme pot ésser explicada amb poques paraules. L'home liberal, en els nostres dies, és aquell que accepta la lluita oberta de totes les idees en el camp teòric i en la vida política com a condició de convivència humana; que mira les institucions polítiques i socials com a formes modificables, i que en l'ordre constitucional parteix dels postulats de la democràcia.

Així concebut, el liberalisme és una idea més alta, i més duradora el socialisme. En un món en el problema social estés resolt, la idea liberal hauria de continuar amb la seva antorxa encesa, perquè és inseparable del descabdellament normal de les superiors activitats de l'home.

A. ROVIRA I VIRGILI

Les "Noves proves de la catalanitat de Colom"

Es natural que l'aparició del segon llibre del senyor Lluís Ulloa sobre la catalanitat de Colom, no hagi estat acompanyada de l'interès popular i periodístic que va acompanyar l'aparició del primer. *Cristòfor Colom fou català: la veritable tesi del descobriment*, tenia per a tots els catalans l'atracció vívida d'una revelació. La premsa havia donat a la qüestió insòlites ressonàncies: la qüestió s'ho valia. Des de la tribuna de l'Ateneu, el senyor Ulloa havia exposat la seva tesi; i les figures preeminents de la nostra historiografia i de la nostra erudició, potser una mica receloses abans d'escoltar-lo, es decantaven ara declaradament envers l'acceptació, malgrat les reserves que poguessin oposar a alguns extrems de la tesi. No és estrany, doncs, que l'aparició del llibre qui venia com a coronar tots aquests preliminars, constituís l'esdeveniment no sols científic i editorial que va constituir, sinó també popular i patriòtic.

Les *Noves proves de la catalanitat de Colom*, publicades fa alguns mesos, han aparegut dins un ambient més normal. Per al poble, l'interès primordial havia passat. Colom era català, i algunes proves més afegides a les que donava el primer llibre, per al lector popular, no podien tenir una gran importància. En canvi, per als historiadors i erudits, l'interès que el segon llibre pogués tenir, no desmereixia del que havia suscitat en ells el primer. "Després de l'exposició que de la seva tesi ha fet el senyor Ulloa—havia dit Lluís Nicolau d'Olwer—, la tesi de *Colom català* resulta la més versemblant." I tots els historiadors catalans haurien subscrit les paraules del nostre amic. Tots, però, o molts d'ells, sentien que, malgrat la lògica i rigorosa argumentació del senyor Ulloa, si la catalanitat de Colom

era molt més acceptable històricament que el seu pretès origen genovès, no es podia encara donar com a definitivament solucionat el problema. Per això els era plaent de saber que el seu propi autor no l'hi considerava tampoc, i es disposava a prosseguir els seus treballs i les seves publicacions, una de les quals, el llibre que ens proposem de comentar, havia d'ésser publicat dins un termini breu.

I el llibre ha aparegut; i com el seu títol proclama, noves proves han estat adduïdes en pro de la catalanitat de Colom, i la tesi genovesa ha rebut l'escomesa més seriosa i més destructora que mai hagi rebut.

* * *

Les *Noves proves de la catalanitat de Colom* han estat distribuïdes pel senyor Ulloa en tres parts: 1) Catalunya, Colom i les capitulacions per a la descoberta; 2) Què va ésser Colom; 3) Refutació de la tesi genovesa i de la sola objecció a la tesi catalana.

En la primera part, el docte historiador comença per dilucidar totalment un fet, que era ja indubtable en els seus resultats, però no prou clar en ell mateix: això és, que els acords entre els Reis Catòlics i Cristòfor Colom foren en profit de Castella, i que Catalunya i Aragó en foren exclosos. Historiadors com Víctor Balaguer i Vignaud, havien cregut que Colom havia tractat en profit de les dues corones. Colom també ho degué creure així; i per això, més endavant, un fill del descobridor, va gosar a sostenir-ho. Didac Colom, en una de les informacions presentades en el seu plet amb el rei Ferran, sosté que: *Pro utroque regno (Castillae et Aragonum) fuerunt dictae Indiae acquisitae*, "En benefici d'ambdós regnes—de Castella i d'Aragó—foren les dites Índies adquirides"¹. Però que la intenció de Ferran era que no fossin adquirides sinó en benefici de Castella, es manifesta ja d'una manera completament palesa en la Butlla de concessió papal, on es parla exclusivament dels reis de Castella i de Lleó. Si Colom va creure, com ho va creure el seu fill, que la Corona d'Aragó no era exclosa dels beneficis del descobriment, Colom fou enganyat. "No gosaré afirmar—escriu el senyor Ulloa (pàg. 23)—que més tard el rei Fer-

¹ *Noves proves*, pàgs. 31 i 197.

ran no es penedís, un moment o altre, d'aquest exclusivisme. Però en aquella època Ferran féu, respecte les terres atlàntiques, ço que féu, uns anys més endavant, per mitjà d'una altra Butlla per a la conquesta de Navarra: això és, tot per a Castella, res per a Aragó, i menys encara per a Catalunya."

Aquesta exclusió de Catalunya i Aragó, es féu sense cap protesta de catalans i aragonesos, sense cap esforç per aconseguir una intervenció en la colonització del Nou Món? El senyor Ulloa afirma que no, i si bé algun dels esforços que ell assenyala o insinua són purament hipotètics, d'altres responen a una lògica interpretació dels fets.

És purament hipotètica la suposició que Joan Coloma, el vell secretari reial d'Aragó, interposés la seva influència en favor d'una participació catalano-aragonesa, pel sol fet que hagués intervingut en favor de Colom. "Tenint en compte la intervenció que tingué en favor de Colom—escriu el senyor Ulloa—, seria natural de suposar que Coloma va intervenir també, per bé que infructuosament, en favor d'Aragó i de Catalunya". El senyor Ulloa, doncs, ho indica solament com una probabilitat. I aquesta probabilitat que existeix per a Coloma, existeix també per a Lluís de Santàngel, per al camarlenc Cabrero, per al tresorer Gabriel Sánchez.

Per a nosaltres aquest punt apareix amb força claredat. La majoria de les gestions fetes en favor del descobridor—per no dir totes, afirma el senyor Ulloa—, foren fetes per funcionaris dels reialmes catalano-aragonesos. I és creïble que aquests funcionaris, que així s'interessaven pel descobridor i per la descoberta, no fessin cap esforç perquè llur terra se'n beneficiés? Ací es pot fins i tot prescindir de la nacionalitat de Colom. És clar que si Colom era català, i els esmentats funcionaris ho sabien o ho sospitaven, llur desig d'afavorir els països catalano-aragonesos degué ésser estimulat per aquest fet. Però aquest desig no hauria pas deixat d'existir pel fet que Colom hagués estat un estranger, de Gènova o d'un altre indret.

Les instàncies dels funcionaris esmentats, tingueren algun resultat positiu? Si les instàncies existiren, és lògic d'enllaçar amb elles, com fa el senyor Ulloa, dos fets importants. Primer, l'anada amb Colom, en el seu segon viatge, d'un nombrós personal catalano-aragonès, "el més nombrós de tots els que durant l'època colonial fou enviat a Amèrica": figuraven

en aquesta expedició el P. Bernat Boyl, cap de la missió religiosa, i En Pere Marguerit, qualificat per l'historiador peruà (pàg. 41) de cap de la missió militar. L'altre fet és que en el tractat de dilimitació de les conquestes hispano-portugueses, signat a Tordesillas el 7 de juny de 1494, apareix per primera vegada en aquests afers el nom d'Aragó. "Per primera vegada, en el tractat de Tordesillas, hom tingué en compte Aragó—escrigué el senyor Ulloa—; fou la primera i la sola vegada que això s'esdevingué." Segons el tractat, tot allò que es descobriria cap a la banda occidental de línia de demarcació establerta, havia de pertànyer als Reis de Castella i d'Aragó. En les butlles pontificies no s'havia parlat més que dels reis de Castella i de Lleó.

En aquests dos fets es veu, doncs, indiscutiblement, una rectificació de conducta i de criteri, i aquesta rectificació es fa en favor dels Estats catalano-aragonesos. Cal remarcar, de més a més, que ella, com altres esdeveniments importants que assenyala el senyor Ulloa (pàg. 47), tingué lloc durant l'estada de Colom a Barcelona.

S'ha discutit respecte a la realitat d'aqueixa estada del gran navegant a la nostra ciutat. L'historiador peruà es decanta decididament cap a l'afirmació. "Per a la tesi que hom exposa en aquest llibre—escrigué (pàg. 45)—, res no seria tan favorable com la falsedat de les afirmacions d'aquest viatge: aleshores es demostraria plenament que Colom conegué perfectament Catalunya en una data anterior, car en distintes ocasions posteriors a 1493, va donar proves de conèixer-la bé i va fornir referències precises sobre ciutats i contrades catalanes, com de persona que les ha vistes. Però jo no puc pas seguir l'exemple dels *genovistes* i els *galleguistes* negant veritats indiscutibles, per la sola raó que no semblen ésser propícies a la meua tesi."

Per proclamar la realitat de l'estada de Colom a la capital catalana, el senyor Ulloa no es basa solament en el testimoni de Pere Màrtir d'Anghiera, sinó que invoca també "alguns testimonis oficials consignats en diverses cèdules reials i lletres dels monarques a Colom".

Però si Colom va ésser a Barcelona, en tornar del seu primer viatge a Amèrica, com s'explica que el *Dietari del Consell barceloní*, registre on, com és cosa sabuda, es consignaven esdeveniments locals, importants sovint, però de vegades força insignificants, no tingui ni una sola paraula per a

l'arribada del descobridor a Barcelona, ni per al seu sojorn a la nostra ciutat?

Ací els fets tornen a mostrar-se amb una claredat impressionant. Si Colom estigué veritablement a Barcelona, el silenci del *Dietari* del Consell no pot explicar-se sinó de dues maneres: o per ignorància o per coacció. "És possible—escriu el senyor Ulloa (pàg. 47)—que el poble de Barcelona hagi ignorat que l'autor de la descoberta de les Índies es trobava dintre de les seves muralles, mentre hom feia comprendre a Colom que el millor per a ell era l'incògnit i, per tant, el silenci." També és possible que l'omissió del *Dietari* es degui a la voluntat reial. Ambdues explicacions són possibles; però enfora d'elles cap altra no se'ns presenta amb aparences de versemblança. Veure en el silenci del *Dietari*, com fan Brunet i Ballet i Sampere i Miquel, una prova de la indiferència de Catalunya envers el sensacional descobriment, és no tenir en compte la futilitat de tants i tants esdeveniments que s'hi arriben a consignar, ni tampoc el veritable esperit dels barcelonins—d'aquella època i de totes.

Sia com sia, el cert és que els avantatges que per als països catalano-aragonesos revelen la intervenció d'un contingent d'expedicionaris d'aquells països i la inclusió del nom d'Aragó en la precitada convenció hispano-portuguesa, no van ésser sinó avantatges aparents, perquè van ésser efímers. I foren, segons certs cronistes volen donar entenent, els informes de Fra Boyl i Pere Marguerit, els que van decidir la Reina Catòlica a excloure definitivament de la colonització tots els pobles ibèrics que no fossin de la Corona de Castella.

Deixant de banda la manera com els cronistes castellans fan caure així sobre dos personatges catalans l'origen de l'exclusió dels nostres avantpassats en la colonització d'Amèrica, el fet és que el cronista oficial Herrera, en un passatge que reporta el senyor Ulloa (pàg. 52), ens diu, tot parlant de la tornada de Colom l'any 1496: "Aquesta vegada fou ordenat que no anirien a Índia d'altres súbdits que els de la nació castellana, car la Reina Catòlica ho volia així, ja que Sa Altesa lamentà molt les males noves donades per Fra Buyl i D. Pere Marguerit, i volgué tenir més a la mà els qui d'aquella faisó cometien delictes, per a punir-los, i puix que els castellans suportaven el pes i els treballs, eren ells qui havien de treure'n els beneficis."

De manera que, segons aquest text, foren les males noves que van dur d'Amèrica dos catalans—elegits, val a dir, entre els més addictes als monarques—el que va decidir l'exclusió completa i definitiva dels súbdits de la corona catalano-aragonesa en els afers de les Índies occidentals. I, també segons aquest text, la finalitat de l'exclusió fou la de "tenir més a la mà els qui d'aquella faisó cometien delictes".

El senyor Ulloa comenta exactament en afirmar (pàg. 56): "Això equival a dir que els delinqüents, els promotors dels desordres, havien estat els catalans i els aragonesos que havien anat amb Colom i que des d'aleshores foren exclosos de les Índies. Isabel els excloïa per tal com no els tenia sota la seva mà. Com si no fossin sota la mà de Ferran! Hom no volia catalans: vet-ho aquí tot".

I observem que, mentre els catalans i aragonesos no podien anar al Nou Món, els genovesos seguiren anant-hi fàcilment. Prova—si prova calgués—que la causa veritable no era la que havia estat invocada. Per altra banda, des que les corones de Castella i d'Aragó es van unir damunt d'una sola testa, aquella causa va desaparèixer: catalans, aragonesos, castellans, tots eren sota la mateixa mà. La prohibició, però, va subsistir.

Colom, el català Colom, mentrestant, què feia, com es mirava tots aquests esdeveniments? I com, tots aquests esdeveniments, repercutien a la seva vora o al seu damunt? Perquè, si el descobridor era català, no ens serà massa difícil d'imaginar el conjunt d'encontrades situacions en què el seu esperit degué trobar-se. Herrera llista en la seva crònica una insinuació força curiosa, i és que el propi Colom va demanar a la reina la restricció que comentem. "I n'hi ha que afirmen—diu—que l'almirall ho va demanar a la reina, prop de la qual era singularment ben vist." Una mica abans, però, en el mateix capítol, Herrera, com fa observar el senyor Ulloa (pàg. 53), ha dit: "I pel que afirma l'almirall, considerava que la nació castellana era de mal acontentar, i que calia gent capaç de perseverar".

La contradicció entre ambdós fragments és evident, i el senyor Ulloa no deixa passar l'ocasió de posar-la de manifest. "Salta a la vista—escriu (pàg. 54)—que si Colom considerava la nació castellana de mal acontentar, era contraproductiu de demanar que les Índies fossin exclusivament reservades a la seva gent, donant a aquesta nació "sense perseverança" la

colonització de les terres descobertes. Les calúmnies d'Herrera, filles del cortesanisme i de l'adulació, es contradiuen sorollosament. Per altra part, si Colom, genovès o català, era estranger a Castella, com podia aconsellar per als castellans un privilegi que, un dia, pesaria sobre ell mateix—exclòs de l'illa Espanyola—, i què podia moure els seus germans, els seus amics i els seus compatriotes? Si Colom va aconsellar alguna cosa, alguna vegada, fou en el *Dictari* del seu primer viatge, segons la versió de *Las Casas*, i això fa referència als estrangers que no fossin bons cristians, és a dir, als jueus i als moriscos. Herrera juga amb l'equívoc, en profit dels Reis Catòlics.”

Si els catalans foren bandejats, Colom acabà per ésser-ho també, i quatre anys més tard, ell i els seus germans van tornar a Espanya, engriellonats.

* * *

Si bé el senyor Ulloa destina, com hem indicat, una part del seu llibre a la refutació de la tesi genovesa, trobem en un dels capítols de la primera part alguns passatges on desplega una ofensiva inicial contra la qualitat de genovès atribuïda a Colom: és en el capítol titulat: *En dret internacional privat: Colom no fou naturalitzat castellà*.

Com és possible que, si Colom era genovès, la seva nacionalitat no consti en els acords, en els títols, en els privilegis? El senyor Ulloa fa observar que en les cartes de pagament de 1846-87, Colom és anomenat, vagament, “estranger”. Però “estranger” d'on? Per què es va deixar d'especificar la seva pàtria? Per ignorància? És inadmissible. “Suposar que els reis podien ignorar en 1492 on era nat Colom, d'on era realment originari—escriu el senyor Ulloa (pàg. 25)—és una hipòtesi absurda. Hom no atorga a un obscur desconegut concessions com les que se li feren sense fer recerques sobre els seus antecedents i sense reclamar-li certes proves.”

Per què, doncs, aquesta singular, excepcional omissió de la pàtria de Colom? Si Colom era genovès, res no la justifica. En canvi, si Colom era català, l'omissió resta explicada: Un sobirà de Catalunya, pactant amb un descobridor català, no podia excloure les futures descobertes, la importància de les quals havia estat prevista, de l'activitat dels catalans. I com que les intencions de Ferran el Catòlic eren ben definides en aquesta qüestió,

aquest sol motiu ja era prou a impulsar-lo envers l'ocultació de la veritable nacionalitat de Colom. Per això acut al subterfugi de fer-lo anomenar simplement *estranger*. I encara quan, l'any 1510, Didac Colom va reclamar el compliment de les estipulacions signades amb el seu pare, el Procurador reial va atorgar així mateix al descobridor la vaga denominació d'*estranger*: segons el Procurador, els privilegis concedits a Colom l'any 1492 eren nuls, per tal com no podien haver estat legalment concedits a un *estranger*.

De manera que, com diu el senyor Ulloa (pàg. 29), "Colom no va poder ésser declarat genovès perquè era humanament impossible establir oficialment una tan grollera mentida. Però tampoc no fou declarat català perquè era forçós amagar-ho, i perquè Ferran ni volgué ni pogué tractar sobre la descoberta amb un súbdit català i menys encara amb l'ex-rebel Colom, com veurem aviat. Per això hom arribà, per fi, a una mena de transacció, però una transacció nociva per a l'Almirall, segons la qual aquest esdevenia un *estranger* indeterminat. Diguem-ho clarament: un *estranger sense pàtria*".

Podria ésser objectat que l'any 1511, Ferran el Catòlic va pactar, sobre la descoberta de Terra Nova, com a regent de Castella, i en benefici exclusiu de la corona castellana, amb un navegant català, Joan d'Agramunt, i que en els pactes no fou per a res escamotejada la seva nacionalitat: *Juan de Agramonte, catalán*, hi consta taxativament. El senyor Ulloa, no passa per alt aquest fet. Ben al contrari. Però fa observar (pàg. 28) que en l'any 1511, és a dir, vint anys després de les estipulacions de Colom amb els Reis Catòlics, "l'exclusivisme castellà a les Índies era ja un fet consumat, una cosa legalitzada en totes les formes i a la qual tota Espanya s'havia conformat". També fa observar el senyor Ulloa que l'ambient era molt diferent en 1492, i que la decadència i la submissió de Catalunya, en vint anys s'havia accentuat força, i el Rei Catòlic ja res no havia de témer del seu esperit díscol. Recordem, en canvi, que l'any 1492 fou singularment agitat a la nostra terra, amb les lluites dels remences.

L'objecció possible no fóra, doncs, prou sòlida per a ésser presa en consideració. De manera que en aquest punt, el raonament del savi peruà resta en peu, i pot resumir-se així: Si Colom hagués estat genovès, fóra incomprensible que el seu lloc d'origen hagués estat substituït, contra el

costum, pel qualificatiu d'*estranger*; en canvi, si Colom fou català, la substitució és lògicament i completament explicable.

Però el senyor Ulloa no es limita, en la primera part del seu llibre, a aquesta ofensiva contra la tesi genovesa. En una de les *notes explicatives* que apareixen al final de la seva obra, completant-la, n'hi ha una que es refereix a la intervenció del secretari reial Coloma en les negociacions del gran navegant amb els Reis Catòlics. Aquesta intervenció, que, segons el testimoni del propi Colom, fou molt important, havia estat explicada per l'historiador anglès Bergenroth en el sentit que Coloma degué conèixer l'idioma italià o fins i tot ésser italià, sigui de naixença, sigui d'origen. Però Coloma no era italià, sinó valencià, fill de català. L'historiador anglès ha entrellucat, amb encert, una relació entre Colom i Coloma. "Colom era italià—ha raonat—: Coloma també degué ésser-ho." Però nosaltres, que sabem que Coloma era de la nostra terra, podríem amb el mateix raonament trobar un nou argument a la catalanitat de Colom. En tot cas, podem trobar una relació pairal entre ambdós personatges, no sobre la base, impossible, de llur italianitat, sinó de llur catalanitat.

El senyor Ulloa, però, no en té prou amb fer destacar tot això (pàg. 33), sinó que, prenent peu de la hipòtesi de Bergenroth, descabdella (pàg. 201) la nota explicativa a la qual hem alludit, sota el doble títol de *Colom no sabia l'italià, Confessions dels genovistes més notoris*. Aquesta nota és encapçalada pel següent paràgraf:

"Colom no pogué de cap manera parlar en italià ni amb Gricio (secretari de la reina Isabel), ni amb Coloma, ni amb ningú, per la senzilla raó que ignorava completament aquella llengua. Això és un fet constatat i confessat per tots els genovistes, fins pels més fanàtics, i hom roman verament estupefacte davant la tabolleria i la credulitat humanes quan hom pensa que a desgrat d'aquest fet, i des de fa quatre segles, hom presta fe a la monstruosa impostura i que hi hagi encara homes de ciència—si és que podem parlar així—que volen fer-nos empassar aquest absurd sense límits: un Colom nat a Gènova, educat a Gènova, no eixint de Gènova sinó als vint-i-quatre anys fets, navegant amb genovesos fins a l'edat de vint-i-vuit, negociant tota la vida amb genovesos, i no sabent cap mot d'italià ni de "genovès", a l'edat de quaranta anys... perquè l'havia oblidat!"

Aquest és un dels més formidables arguments que puguin ésser em-

prats contra la tesi genovesa. Ell sol és suficient per a deixar-la tan mal-mesa, que amb una mica més que d'altres arguments vinguin a empènyer-la, resta completament inservible per a les exigències científiques. I l'argument és tant més formidable que són els genovistes mateixos els qui el posen, fet i pastat, en mans de llurs adversaris. Comprenem que el senyor Ulloa, amb una refinada complaença, s'hagi lliurat a la tasca de transcriure els comentaris que els principals propugnadors de la tesi genovesa fan a la ignorància de Colom respecte a la que hauria d'haver estat, segons ells, la seva parla materna. Ho comprenem fins al punt que no sabem estar-nos d'extreure'n algun, de la selecció que ell ens dona.

Diu HARRISSE (vol. I, pàg. 146, nota): "Cal assenyalar que entre el nombre considerable de lletres de Cristòfor Colom no n'hi ha cap que sigui escrita en italià. Pel que es refereix a la que fou adreçada al Papa en febrer de 1502, s'explica en rigor que li escriví en espanyol, perquè Alexandre VI era originari de València, d'Espanya. Però el fet que les lletres de Colom a Nicolo Oderigo, ambaixador de la República de Gènova, i la que va adreçar al banc de Sant Jordi, estiguin redactades en espanyol, és una prova que Colom dominava menys la seva llengua materna que la que després havia après."

Diu VIGNAUD (*Etudes critiques sur la vie de Ch. Colomb avant sa découverte*, pàg. 293): "Cal encara remarcar que si Colom hagués fet estudis seriosos a Pavia o en qualsevulla altra universitat italiana, hauria assolit tal coneixença de la seva llengua materna, que no l'hauria poguda oblidar. Doncs bé, Colom no va escriure mai en italià, i s'ha de creure formalment que coneixia aquesta llengua encara menys que l'espanyol, perquè fou en aquest darrer idioma que va escriure als seus compatriotes de la banca de Sant Jordi, a Gènova."

Conceptes semblants exposen Pergallo i Lollis, amb la particularitat que aquest, "l'as del genovisme", com l'anomena el senyor Ulloa, sosté la tesi que Colom sabia el castellà en 1481, abans d'aparèixer històricament a Espanya. I examinant la nota que hi ha al marge d'un exemplar de Plini, avui a la Biblioteca Colombina, La Roca i altres que l'han analitzada han convingut que "palesa una ignorància total de l'italià".

Tot convergeix, doncs, a la demostració de la ignorància de Colom respecte a aquest idioma. I com que és impossible que després d'haver pas-

sat a Itàlia la seva infantesa, la seva adolescència i una part de la seva juvenesa, hagués arribat a oblidar fins a un tal punt la seva llengua, hauríem lògicament de concloure que el Colombo al qual es refereixen els genovistes, no té res a veure amb el descobridor d'Amèrica.

FERRAN SOLDEVILA

La polèmica sobre la catalanitat de Francesc Ribalta

EL dia 13 de gener de 1628 moria a la ciutat de València el pintor Francesc Ribalta, que ocupa un lloc eminentíssim a l'anomenada escola valenciana de pintura. I el terç centenar de la mort d'aquest artista ple de vigoria ha estat celebrat a Castelló de la Plana i a la capital del Regne de València.

No és inoportú, doncs, escriure unes pàgines referint una polèmica, ja dues vegades secular, sobre el lloc de naixença del pintor... valencià?...

* * *

L'any 1804 sortia de la impremta de Josep Estevan (València) un fullet de vuit pàgines sense numerar i trenta quatre pàgines numerades, en vuitè, amb el següent títol: "Observaciones críticas sobre la patria del famoso pintor Francisco de Ribalta. Las dirigía y dedicaba a la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, don Eugenio Estévez, su individuo".

A continuació del títol posà l'autor, a tall de lema, uns versos estrafets d'Esteban Manuel de Villegas: "A los veinte limadas,—a los *diez-nueve* escritas". Aquesta ostentació de joventut, li valgué una ralleria del seu impugnador, el qual, tot confessant els seus dubtes davant la recta interpretació de la frase, insinuava que si *diez-nueve* volia dir deu multiplicat per nou, no podia hom negar que l'autor tenia títol per a parlar de faisó autoritària i magistral.

Les primeres pàgines del fullet eren dedicades a un document que l'autor

adreçava al Molt Il·lustre Senyor Secretari de la "Real Academia de Buenas Letras de Barcelona", manifestant-li el seu gran desig de dedicar-li les seves primeres tasques històriques i la seva ambició d'esdevenir, amb el temps, individu de la corporació esmentada.

El Baró de Serrahí contestà oportunament en nom de l'Acadèmia, dient que aquesta havia vist amb molta complaença els esforços d'Eugeni Estévez per a incloure el pintor Ribalta en el catàleg dels nombrosos catalans que amb el seu talent i amb la seva aplicació havien augmentat la glòria de Catalunya. Tenia així mateix molt de plaer en acceptar la dedicatòria de la dissertació. I el tindria, finalment, en comptar entre els seus membres una persona que es dedicava a escorcolls tan profitosos per a la història catalana. Calia, doncs, que Eugeni Estévez trametés, d'acord amb els estatuts, un memorial per a fer-lo avinent a la junta general.

I tot seguit començava la dissertació.

La primera part era dedicada a refutar els arguments que feien valència a Francesc Ribalta. Eren aquests, entre altres:

I.—L'afirmació d'Acisclo Antonio Palomino de Castro y Velasco a la pàgina 34 del tom II d'"El Museo pictórico y escala óptica" (Madrid, 1797), on diu que Francesc Ribalta nasqué a un lloc del Regne de València que distava tres llegües de la ratlla de Catalunya. Però Eugeni Estévez, tot i reconeixent que l'obra de Palomino és digníssima, no sabia estar-se d'afirmar que l'il·lustre escriptor sofri moltes equivocacions. I una d'elles fou comesa en parlar del lloc de naixença de Francesc Ribalta. Així opinaven, altrament, els que presentaven documents per a demostrar que Francesc Ribalta veié la llum primera a Castelló de la Plana. I el mateix Palomino escriu unes paraules que palesen poca confiança en les dades de l'article esmentat.

II.—La fe de baptisme que publicà Antoni Ponz al tom XIII, lletra V, número 33 del seu "Viage de España" (Madrid, 1785). Aquesta fe de baptisme, corresponent a l'arxiu de l'església major de Castelló de la Plana i a l'any 1555, deia: "A ij de Juny fonch fonch (*sic*) batejat franses ribalta fill de pere ribalta padri los sor andreu coll not. madrina monserata pinella y de museros". Però, segons Eugeni Estévez, aquest document no era irrefragable. Abans hauria calgut provar que el pintor Francesc Ribalta era valencià i que havia pres el cognom de la mare. De persones amb el cognom de Ribalta n'hi havia a Castelló de la Plana, a Vinaròs, a Barcelona.

III.—La fe de baptisme que dóna Marc Antoni d'Orellana a la "Biographia Pictorica Valentina o Vida de los Pintores, Arquitectos, Escultores y Gravadores valencianos" (manuscrit 140 de la Biblioteca Universitària de València); fe de baptisme que correspon a la mateixa església i al mes de març de 1551 i que diu: "a xxv bautize a frances johan hijo de frances ribalta fueron compadres mestre johan de leonar comadre la viuda vilaroja, cap.". Però Eugeni Estévez no la transcrivía, perquè la creia baldera. Únicament constava que hi conté dues persones anomenades Francesc Ribalta, les quals, amb la preconitzada per Antoni Ponz, feien tres persones que podien ésser preses pel pintor.

IV.—Els esforços del Reverend Pare Martín. Aquest havia parlat de Francesc Ribalta en el catàleg que precedia a l'"Oración que con motivo de la solemne bendición del oratorio público erigido en honor de la SS. Virgen de la Sabiduría y San Nicolás Obispo en las aulas de Gramática que edificó a sus expensas el Ilustrísimo Señor Obispo, don Joseph Climent, en la villa de Castellón de la Plana, su patria, el día 6 de Diciembre de 1791 con asistencia de ambos cabildos dixo el M. R. P. Pdo. Fr. Manuel Martín y Pico..." (València, Monfort, 1792). Un dels arguments del Reverend Pare Martín—que es recolza en la fe de baptisme adduïda per Antoni Ponz—consistia a dir que Francesc Ribalta era tingut com a fill de Castelló de la Plana pels mateixos castellonencs i especialment per la família dels Ribaltes que aleshores existia pertanyent a la classe llauradora. Eugeni Estévez, invocant la filosofia del segle, creia que la tradició popular no té res a fer en una qüestió erudita. Però, a més, en aquest cas, la creença del poble era una mera conformitat amb el document adduït per Antoni Ponz, ja que abans d'aquest els castellonencs no pensaven que Francesc Ribalta hagués nascut a la seva vila. Un altre dels arguments del Reverend Pare Martín consistia a dir que la naturalesa castellonenca de Francesc Ribalta era demostrada també per les nombroses pintures de la seva mà que es conservaven a l'església major. En virtut d'aquest raonament—venia a dir Eugeni Estévez—Josep Rivera hauria nascut a Nàpols.

Francesc Ribalta, doncs, no era valencià. Calia, per tant, demostrar que era català, la qual cosa constitueix la segona part del fullet.

La principal raó de la catalanitat de Francesc Ribalta consistia en una afirmació de Didac de Vich i Mascó, natural de València, cavaller de l'hàbit

d'Alcàntara, darrer senyor de la baronia de Llaurí, amic de Francesc Ribalta, del seu fill Joan i d'altres pintors, mort l'any 1657.

Aquest cavaller, segons afirmació dels bibliògrafs, escriví les següents obres: "Discursos en favor de las comedias y de su representación", "Práctica fácil y breve para los Ingenieros de fortificaciones militares", "Notas y escolios a las Obras de Martín de Viciiana", "Origen de la Sagrada, Real y Militar Religión de Alcántara", "Anales de diferentes acaecimientos sucedidos en Valencia y su Reino desde el año 1400 hasta el 1640".

Totes aquestes obres s'han perdut, així com l'original d'unes memòries començades per Alvar de Vich i continuades pel seu germà Didac, les quals, però, deixaven diverses còpies, les quals han servit per a editar-les amb el títol de "Dietario Valenciano (1619 a 1632), por don Alvaro y don Diego de Vich", a càrrec de l'"Acción Bibliogràfica Valenciana", i, més concretament, dels senyors Francesc Almarche i Vázquez i Salvador Carreres i Zacavés, l'any 1921.

I bé: aquest Didac de Vich escriví, segons Eugeni Estévez, en les esmentades memòries: "Año 1628—Bisiesto—Henero—Jueves a 13. murió Francisco de Ribalta a los 63 años de edad, de una propexia en 24 horas, aunque se confesó. Catalán de nación, aunque habia mas de 30 años que vivia en Valencia; Pintor insigne, y con razon conocido y alabado por esta facultad, y por lo dulce del colorir, y acabar pinturas de devoción. Era, con todo mas estremado en virtud y santidad. Está sepultado en el Altar privilegiado de San Juan del Mercado".

L'afirmació que Didac de Vich feia de la catalanitat de Francesc Ribalta era rodona, categòrica. Tanmateix, foren molts els que en prescindiren. I Eugeni Estévez els anomenava.

Un articulista del "Diario de Valencia", corresponent al 26 de maig de 1791, parlava de Francesc Ribalta, citant els detalls que donen Palomino i Vich, però ometent la pàtria del pintor. Eugeni Estévez explicava l'omissió dient que l'articulista era valencià i no tingué un esperit tan lliure com el de Vich per a confessar que Francesc Ribalta era català.

Marc Antoni d'Orellana admetia que Francesc Ribalta nasqué a Castelló de la Plana l'any 1551, com hom ha constatat anteriorment, i que morí l'any 1628, als 63 anys d'edat. Si acceptava aquestes dades de Vich, malgrat la contradicció cronològica amb la data del suposat naixement, per què accep-

tava l'afirmació del senyor de Llaurí que fa referència a la catalanitat de Francesc Ribalta?

Un orador de la "Real Academia de San Carlos de Valencia", en una oració dita l'any 1793, també esmentava les paraules de Didac de Vich i suprimia la dada més interessant a judici d'Eugeni Estévez.

I no cal veure—esclaria aquest—cap propòsit tèrbol ni mal intencionat en l'afirmació del cavaller d'Alcàntara. Un altre orador de la "Real Academia de San Carlos", en un discurs pronunciat l'any 1792, presentava Dídac de Vich com exemple de protector de les arts.

És clar—afegia Eugeni Estévez—que Dídac de Vich podia haver-se errat, malgrat d'haver tractat personalment l'il·lustre pintor. Per això convenia aportar un altre testimoni.

L'any 1634 es publicà a Madrid un llibre titulat "Ruinas humanas y divinas", l'autor de les quals figurava ésser un Tomé de Burguillos que, en realitat, era Lope Félix de Vega Carpio, el qual, referint-se al suposat Tomé de Burguillos i a un gravat que duia el volum, deia en un advertiment proemial: "Su fissionomía dirá esse Retrato, que se copió de un lienço, en que le trasladò al vivo el catalán Ribalta, Pintor famoso, entre Españoles, de la primera clase"

Aquesta afirmació de Lope de Vega tenia una gran vàlua per a Eugeni Estévez, el qual considerava que el fecundíssim comediògraf castellà posseïa fonamentats coneixements biogràfics i que fou estampada sis anys després de morir el gran pintor.

Però alguns comentaristes desviaren la importància que en tot cas pogués tenir l'afirmació copiada, dient que es referia, no a Francesc Ribalta, sinó al seu fill Joan. Eugeni Estévez no dubtava que es referia al pare, car essent aquest més important, hauria calgut un aclariment de Lope de Vega en referir-se al fill. Quan hom parla de l'Orador, s'entén una referència a Ciceró, entre els llatins, a Demòstenes, entre els grecs; quan hom parlava de Ribalta, calia entendre una al·lusió al fill. Altrament, Lope de Vega no podia dir que Joan Ribalta era català, per la senzilla raó que havia nascut precisament a Madrid.

I Eugeni Estévez, abans d'acabar el fullet i de formular les conclusions, feia unes consideracions al voltant de la fama de Francesc Ribalta

que, malgrat l'opinió d'un orador de la "Real Academia de San Carlos", s'escampà fora del Regne de València.

Cal afegir, finalment, que el fullet és redactat en termes d'una gran seriositat que no exclou certa pedanteria en citar Locke, Condillac, Malebranche, Watt.

* * *

L'any 1806 sortia de la impremta valenciana de Benet Monfort, un fullet de setanta dues pàgines numerades i una sense numerar, amb el següent títol: "Carta del Sacristan de Tívig a su paisano Feliu Bonamich, en que se convence contra un moderno escritor, que el insigne pintor Francisco Ribalta fué valenciano y natural de Castellón de la Plana".

No cal dir que Tívig o, més ben escrit, Tívig, és un vilatge molt conegut d'aquells qui s'interessen per l'art prehistòric, pertanyent a la diòcesi de Tortosa i situat endins de l'actual província de Castelló. Cal dir, però, que el suposat sagristà era l'abans esmentat Fra Manuel Martin i Picó.

Aquest—segons notícies que dona Just Pastor i Fuster a les pàgines 333 i 334 del segon volum de la "Biblioteca Valenciana"—havia nascut a Castelló de la Plana l'any 1736. Vestí els hàbits dels dominicans al convent de la ciutat de València, on féu els seus estudis i la seva carrera literària assolint els graus de Presentat i Mestre en Teologia. Fou Rector del Col·legi de Tortosa i Revisor General de Llibres. Morí al Convent de Sant Domènec de València l'any 1810.

A més de les dues obres esmentades, escriví aquestes altres dues:

"Carlos el Sabio. Elogio fúnebre en las exequias que celebró a la memoria del Rey D. Carlos III la insigne Villa de Castellón de la Plana, día 8 de junio de 1789, en su Iglesia principal. Barcelona" (Barcelona, no diu la data).

"València engrandida y cèlebre en tot lo món per S. Vicent. Sermó de S. Vicent Ferrer, que en la festa que li fan los chics del seu carrer en la Iglesia del Convent del gran Pare Sant Agustí, dia segon de Pascua del Esperit Sant, predicà en 1784" (València, 1784).

El fullet del pseudo-sagristà de Tívig era escrit, com indica el títol, en forma epistolar; però, realment, la lletra era destinada a contar una discussió amical entre el sagristà de Tívig i el sagristà d'un altre poble pro-

per, en la qual intervenia també el vicari del poble de les pintures rupes-
tres.

Convé, però, d'estar-se de tot aquest artifici que potser fos un desig
d'amenitat o, més probablement, un desig d'expressar menyspreu envers
Eugeni Estévez.

L'autor del fullet emprà la tàctica de combatre primer els arguments
adduïts pel seu antagonista per a palesar la catalanitat de Francesc Ri-
balta.

Les memòries dels esdeveniments de València atribuïdes a Didac de
Vich—deia—no podien ésser obra d'un home tan il·lustre, recomanable i as-
senyat com aquest. Si haguessin estat obra d'aquest, haurien estat con-
servades al Monestir de Nostra Dona de la Murtra (prop d'Alcira), al
qual instituí hereu de tots els seus béns, i on aleshores servaven els seus
llibres. Aquest dietari, però, no l'havien vist els bibliògrafs valencians, en-
tre els quals figurava el Pare Josep Rodríguez, que havia passat pel mo-
nastir vint-i-sis anys després de la mort de Dídac de Vich. A més a més,
el dietari en qüestió no podia ésser atribuït a qui l'atribuïa Eugeni Esté-
vez, perquè l'autor ignorava el seu cognom, ja que escrivia Vique en lloc
de Vich; perquè l'autor, essent un vassall fidel, tractava de tiràniques opres-
sions les providències donades per Felip IV als valencians a les corts ce-
lebrades a Montçó l'any 1626; perquè l'autor mancava a la veritat en re-
ferir moltes coses, com, per exemple, les festes començades a 24 d'agost
de 1629, el motiu de les quals deia que era la invenció del cos de Sant Pe-
re Nolasc, detall absolutament fals. Finalment—deia Fra Manuel Martin
i Picó—el text del dietari esmentat tenia noves esborrades, corregides o
amb una nota al costat que expressava la falsedat de la notícia. Cal dir,
però, que, malgrat aquestes objeccions, l'autenticitat del dietari de Vich és
admesa modernament pels editors senyors Almarche i Carreres.

No calia concedir més crèdit a l'afirmació de Lope de Vega, feta en un
pròleg als versos de Tomé de Burguillos, que era escrit en to' faceciós i
que, en tot cas, alludeix el retrat d'una persona inexistent. Altrament, pot-
ser volia dir que el retrat estava tan bé com si l'hagués fet Francesc Ri-
balta. A més a més, quina autoritat tenia Lope de Vega per a opinar sobre
la pàtria dels individus? Parlant del poeta Andreu Rey d'Artieda, nascut

a la ciutat de València, deia que era de Saragossa; parlant de Miquel de Cervantes, nascut a Alcalà de Henares, deia que era de Madrid.

I tot seguit suposava Fra Manuel Martin i Picó, per un moment, que hom no pogués oposar cap inconvenient a les discutides afirmacions de Dídac de Vich i de Lope de Vega. En l'afer—deia—hi ha quelcom que ignora el crític de dinou anys i que sap qualsevulla persona mitjanament instruïda en la història del Regne de València. I aquesta cosa era que els autors castellans i altres forasters han barrejat en llurs escrits els valencians amb els catalans, la qual cosa advertiren Gaspar Escolano en les seves "*Décadas de la Historia de la Insigne y Coronada Ciudad y Reino de Valencia*" i Josep Rodríguez en la seva "*Biblioteca Valentina*", on diuen que autors respectables, esmentats per ambdós, afirmaren que Calixte III i Sant Vicents Ferrer eren catalans, sense mancar a la veritat, car hom solia confondre la gent d'ambdues nacions, bé per ésser a la vora una de l'altra, segons creu Escolano, bé per parlar una mateixa llengua, segons diu Justinià Antist a la seva biografia de Sant Vicents Ferrer per a excusar Sant Antoni, l'arquebisbe de Florència, el qual, referint-se a l'apòstol valencià en la seva "*Summa historialis*" o "*Chronica tripartita*", sempre l'anomena català, malgrat de saber que havia nascut a la ciutat de València. I el mateix que passava amb Sant Vicents Ferrer—acaba dient Fra Manuel Martin i Picó—ocorria amb Ausiàs March i amb Jaume Roig, els quals, tot i ésser valencians, eren tinguts per catalans en raó de la llengua en què escrivia.

Si Francesc Ribalta hagués estat català del Principat—afegia—podria hom creure que els molts historiadors savis de Catalunya, els quals amb tanta cura, puntualitat i fadigues escorcollen i trameten a la posteritat les llurs glòries més petites, haguessin ignorat fins aleshores que Catalunya havia infantat un home tan famós. Feliu de la Peña, l'historiador més diligent i frisós de les grandeses de Catalunya, que no omet res d'allò que pot contribuir a engrandir-la, que amb aquesta finalitat accepta fins les notícies trobades en els autors dels segles obscurs i fabulosos, que vanta amb entusiasme mantes accions de la seva gent que realment no els fan cap honor; Feliu de la Peña no l'esmenta ni incidentalment. I aquest silenci unànim de tots els historiadors catalans formava—en concepte de

Fra Manuel Martin i Picó—un argument negatiu dels anomenats de primera classe.

L'autor del fullet es deturava en un altre punt. Eugeni Estévez trobava estrany que, amb tot i l'afirmació, al seu judici rodona i categòrica, que de la catalanitat de Francesc Ribalta havia fet Dídac de Vich, en prescindissin els escriptors que el varen seguir. L'articulista del "Diario de Valencia", Marc Antoni d'Orellana, l'orador de la "Real Academia de San Carlos", per què ometeren la catalanitat de Francesc Ribalta? Fra Manuel Martin i Picó diu senzillament: perquè tenien el nas més fi que Eugeni Estévez, perquè flairaven la falsedat i perquè l'esguardaven amb menyspreu. Però ja veurà hom més endavant que tota aquesta gent havia pogut llegir en el dietari de Vich que Francesc Ribalta era de Castelló de la Plana.

Una part del fullet del suposat sagristà de Tívig era dedicada a fer observacions als arguments d'Eugeni Estévez contra aquells qui declaraven la valencianitat de Francesc Ribalta.

I.—L'afirmació de Palomino, segons la qual l'il·lustre pintor nasqué a un lloc del Regne de València que distava tres llegües de la ratlla de Catalunya, no contradeïa a aquells qui asseguraven que Castelló de la Plana és el lloc de naixença cercat, car és molt probable que el número "tres" hagués sortit per errada en lloc del número "trece". Alguna altra equivocació que rebaixa la vàlua de l'obra de Palomino, també podia ésser errada d'impremta. Hom no podia posar en dubte la idoneïtat d'un escriptor que passà molt de temps a la ciutat de València, que tractà els deixebles dels deixebles de Francesc Ribalta, i que tenia molta modèstia, com ho demostren les paraules que Eugeni Estévez trobà indicadores de poca confiança en ell mateix.

II.—El jove aspirant a la "Real Academia de Buenas Letras de Barcelona" opinava que davant la fe de baptisme de 1555 donada per Ponz calia demostrar que Francesc Ribalta era valencià i que no havia pres el cognom de la mare. Fra Manuel Martin i Picó li féu avinent que al Regne de València i especialment a Castelló, tothom pren el cognom del pare. També li féu avinent que Ponz no podia haver trobat aquella fe de baptisme, car viatjava ràpidament i amb l'únic propòsit de veure obres d'art. I això ho sabia perfectament Fra Manuel Martin i Picó, car coneixia a Ponz, i quan aquest començà els seus viatges en 1755, en tornar de Yepes, dina-

ren junts una vegada en la casa que el canonge valencià Vicents Blasco posseïa a Aranjuez, on el pare dominicà encoratjà Ponz per tal que anés al Regne de València i li donà moltes notícies de Castelló de la Plana, arreplegades als arxius de la parròquia i de la vila, i amb el tracte dels castellonencs doctes en antiguitats. La fe de baptisme la hi havien amosstrat els que per una tradició constant sabien que Francesc Ribalta era fill de Castelló de la Plana. Hi havia altres persones amb el cognom de Ribalta fora de Castelló de la Plana? No tantes, no tantes. Fra Manuel Martín i Picó aconsellava Eugeni Estévez que escorcollés els Annals de Catalunya de Feliu de la Peña on, entre tants milers de barons il·lustres en armes i lletres, solament trobaria un Antoni Ribalta, soldat de professió, que molt bé podia ésser valencià, car, com adverteix l'autor de l'obra, "baxo el nombre de Cathalanes se comprehenden los Aragoneses i demás vasallos de estos Reynos". I els dos Ribalta, que aleshores vivien a Vina-roç, no en procedien ni hi havien nascut.

III.—La fe de baptisme donada per Orellana, no era cap argument en favor ni en contra de res, per la senzilla raó que cap dels dos Francesc Ribalta esmentats en ella no tenien res a veure amb el pintor. Orellana, que mai havia estat a Castelló de la Plana, demanà la fe de baptisme de Francesc Ribalta i li trameteren la d'un Francesc Ribalta qualsevol, com li haurien pogut trametre la del pare d'aquest, que també es deia Francesc Ribalta.

IV.—La quarta observació d'Eugeni Estévez es referia als esforços de Fra Manuel Martín i Picó per defensar que el pintor Francesc Ribalta era fill de Castelló de la Plana. No cal dir que el sagristà de Tívig defensava la posició del pare dominicà. I repetia que si aquest acceptava com a bona la fe de baptisme donada per Ponz, era perquè aquesta venia assenyalada per una tradició no estroncada que tenia plena valor, encara que topés amb la pruija filosòfica. A més a més, trobava una impostura que Eugeni Estévez atribuís a Fra Manuel Martín i Picó la pretensió de provar que Francesc Ribalta era fill de Castelló perquè a la capital de la Plana hi havia moltes obres d'ell. El pare dominicà presentava aquesta circumstància després de la raó definitiva de la fe de baptisme de 1555. Hi ha demostracions "a priori" i "a posteriori"; però també n'hi ha, per exemple, basades en circumstàncies de temps i lloc.

* * *

Els anys 1827 i 1830—quan havia passat més d'un segle de la polèmica Estévez-Martin—publicà, a València, Just Pastor Fuster una "Biblioteca Valenciana de los escritores que florecieron hasta nuestros días, con ediciones y enmiendas a la de D. Vicente Ximeno".

Fuster (nat l'any 1761 i mort l'any 1835) era propietari d'una llibreria on solien aplegar-se personalitats com Francesc Pérez i Bayer, Gregori Mayàns i Siscar, Francesc Xavier Borrull, Jaume Villanueva. A més, tenia una bella educació universitària. I escriví, ultra les obres esmentades, les següents que han restat inèdites: "Disertación sobre la antigüedad de la tipografía española y el establecimiento de este noble arte en Valencia, con antelación a todas las demás ciudades de España", "Memoria sobre los libros de caballería" i "Memoria sobre los poetas valentinos".

A les pàgines 254 i 255 de la "Biblioteca Valenciana", parlava Fuster del dietari de Vich.

Ell, valent-se d'un amic que també ho era del religiós que servava el manuscrit, aconseguí veure'l amb l'objecte d'examinar la clàusula origen de la controvèrsia. I aleshores, segons diu, s'adonà amb estupefacció que les paraules "de nacion catalan" eren una substitució falsificada de les paraules "Natural de Castellon", que primerament tenia el manuscrit.

Fuster, tot seguit, amostrà el manuscrit a Manuel Peleguer, Director de Gravat de la "Real Academia de San Carlos"; a Vicents Peleguer, fill de l'anterior, acadèmic de mèrit de l'acadèmia esmentada, acadèmic numerari de la de "San Fernando", gravador de molta anomenada a Madrid; a Joaquim Manuel i Sanelo, metge i oficial de l'Arxiu de la ciutat de València, persona molt coneixedora de la matèria; i a altres individus que foren d'acord en reconèixer la falsificació i en atribuir al jove Eugeni Estévez un frau, la finalitat del qual era entrar a la "Real Academia de Buenas Letras de Barcelona".

I Fuster opinava que Eugeni Estévez hauria pogut tenir en compte que Vich no podia haver dit "Catalan de Nacion", perquè, segons Fuster, Catalunya no és una nació. Altra cosa és dir francès, italià, alemany, etc., de nació.

L'argument tret de les memòries de Vich era anorreat. Però restava en peu l'afirmació de Lope de Vega. Constatem, tanmateix, que a l'índex de noms propis i coses notables que hi ha a la fi del tom I (Madrid, 1890) de les "Obras de Lope de Vega", l'editor d'aquestes, Cayetano Alberto de la Barrera, atribueix el retrat de Tomé de Burguillos a Joan Ribalta. Caldria, però, esbrinar les causes d'aquesta atribució.

A més, cal tenir en compte que Jusepe Martínez (que visqué de 1601 a 1682), en els seus "Discursos practicables del nobilísimo arte de la pintura" escrits per inspiració del segon Joan d'Àustria després de 1673, escriu referint-se a Francesc Ribalta: "unos dicen que fué catalán, otros que valenciano". Recollia simplement l'afirmació de Lope de Vega? Recollia afirmacions d'altra procedència?

Finalment, té tota una altra importància un detall que exposa Elies Tormo i Monzó en el seu treball "La educación artística de Ribalta, padre, fué en Castilla", publicat al tom II, números 1 i 2, any 1916, de la "Revista Crítica Hispano-Americana". En aquest treball parla d'una crucifixió de Francesc Ribalta existent al Museu de l'Ermitatge, el qual quadro duu la següent inscripció (que hom pot veure bastant bé al número 2 de l'any III de la revista "Archivo de Arte Valenciano"): "Francisco Ribalta Catalá lo pintó en Madrid. Año MDLXXXII". Com que la inscripció és en castellà, la paraula Català no pot ésser presa com una indicació de naturalesa. Caldrà prendre-la com un cognom? En aquest cas, no podria ésser negligit en cercar els documents demostratius de la naixença del pintor.

* * *

Quant a Castelló de la Plana, cal tenir en compte el fullet publicat l'any 1922 amb el títol "La patria del pintor Ribalta", pel castellonenc Eduard Julià i Martínez dins la sèrie dels "Anales del Instituto General y Técnico de Valencia". És un treball meritíssim que, sota la llum dels arxius, examina la vàlua de les dues partides de baptisme atribuïdes a Francesc Ribalta i d'una altra de nova, cap de les quals no pot acceptar.

La fe de baptisme que havia recaptat gairebé tots els vots, era la de 1555, donada a conèixer per Ponz. I això era perquè el Francesc Ribalta que hom hi esmentava resultava fill d'un pintor i germà petit d'un altre

pintor. Però, segons diu el senyor Julià i Martínez, també ací caldria veure una falsificació. La condició pictòrica del pare i del germà major del Francesc Ribalta nascut l'any 1555, l'esmenten distints documents en aquesta forma: "Pere Ribalta Pintor". Però la paraula "Pintor" és escrita amb una tinta diferent de la tinta emprada en les paraules "Pere Ribalta", i el caràcter de la lletra de la paraula "Pintor" és el mateix en els distints documents, malgrat la diferència cronològica. I encara hi ha altres raons que conspirin contra aquest document.

La fe de baptisme de 1551, donada a conèixer per Orellana, tampoc pot ésser acceptada amb un criteri científic, per bé que no mereix el menyspreu que hom li havia tingut potser per comparació amb l'altra.

I el senyor Julià i Martínez encara addueix una altra fe de baptisme corresponent a la mateixa parròquia de Santa Maria i que diu així: "A 17 de desembre 1568 batejaren a frances fill de pere ribalta y de ursola... eius uxor padrins pere aragones apotecari y ursola de antoni ribes q.^o ministre garcia". Però el mateix senyor Julià i Martínez s'encarrega de demostrar que aquest Francesc Ribalta no pot ésser el pintor.

Cal dir, però, que Castelló de la Plana, tot i no havent provat definitivament la paternitat damunt Francesc Ribalta, la mereix per l'amor amb què ha curat de la glòria de l'artista. L'any passat li aixecà, en un dels llocs més vistents de la població, una bella estàtua de bronze deguda a l'escultor, també castellanenc, Joan Adsuara. I enguany ha celebrat el tricentenari d'una manera seriosa i digna.

* * *

Però cal tenir en compte que, a més de les hipòtesis que fan a Francesc Ribalta nadiu a un lloc de Catalunya o a Castelló de la Plana, n'hi ha una que el fa nadiu d'Andilla, vilatge pobre i esquerp, de la diòcesi de Segorb i de l'actual província de València.

L'"Academia de Santa Bárbara"—origen de la "Real de San Carlos"—adreçà l'any 1757 una sollicitud al rei d'Espanya Ferran VI, demanant-li que augmentés els emoluments dels catedràtics. I en la sollicitud hi havia un paràgraf on els acadèmics, en parlar de Francesc Ribalta, deien taxativament que era d'Andilla. Errada? No. Aquell mateix any es féu una se-

gonal edició del document, en la qual també figurava el mateix lloc de naixença.

Orellana, que visqué de 1791 a 1813, escriví, referint-se a Francesc Ribalta en l'obra abans esmentada: "Unos dicen que nació en la villa de Andilla, otros que en Ares, otros que en Castellón de la Plana".

Mayans també parlà—en el seu "Arte de Pintar" escrit al voltant de 1774 i publicat a València l'any 1854—del lloc de naixença de Francesc Ribalta afirmant que era d'Andilla.

Quin motiu tenia el gran erudit per a fer aquesta afirmació? Es limitava a refiar-se de l'autoritat dels acadèmics de 1757? Havia begut independentment a les mateixes deus que aquests?

Sembla que Andilla ha servat la tradició d'ésser mare de Francesc Ribalta. Almenys, això es desprèn d'unes paraules de Josep Ruiz, de Lihorig, Baró d'Alcahalí, a la pàgina 17 del seu "Diccionario biográfico de artistas valencianos" (València, 1879): "Dejemos aparte la pretensión, ni explicable ni explicada, del pueblo de Andilla, de ser la patria de Ribalta, donde sólo residió pocos años, y éstos oculto, a consecuencia de cierto lance de honor que hubo de alejarle temporalmente de Valencia".

També caldria esbrinar si l'estada de Francesc Ribalta al poble d'Andilla, l'any 1597, a la qual al·ludia Eugeni Estévez, és la mateixa estada al·ludida pel Baró d'Alcahalí.

I encara va unit, altra vegada, el nom de Francesc Ribalta, a la vila d'Andilla. L'any 1621, essent ja vell el pintor, rebé una comanda dels consellers d'Andilla per tal que anés a pintar les portes de l'altar major de l'església parroquial, estranyament sumptuosa en un poble tan miser. Francesc Ribalta, tement el clima, es negà a traslladar-s'hi, però pintà, de la ciutat de València estant, allò que li demanaven.

El fet que fugitiu de la Ciutat de València anés a cercar un aixopluc a Andilla, podria ésser un indicatiu que a Andilla era on podia trobar més mans amigues que l'empareassin per tots els mitjans.

Aquesta deducció la fa Manuel González i Martí, biògraf de Francesc Ribalta, en una obra inèdita, de la qual, però, ha lliurat fragments a la publicitat sota la forma de conferències i articles, com, per exemple, el publicat a "Las Provincias", de València", el dia 13 de gener de 1928. El senyor González i Martí sembla decantat a admetre que Francesc Ri-

balta nasqué a Andilla. I en aquest sentit ha menat investigacions als arxius d'Andilla i de Segorb, les quals, però, no han donat, per ara, cap resultat concloent.

* * *

Heu's ací la història i l'estat de la polèmica originada pel lloc de naixença.

Sortosament, tots aquells qui han intervingut han palesat prou objectivitat per a no reduir la qüestió a un antagonisme entre Catalunya i València: Fra Manuel Martin i Picó, ple d'optimisme, deia que ni a Catalunya ni a València els cal l'honor d'haver generat un Francesc Ribalta, per bé que aquest sigui il·lustríssim, car a l'una i a l'altra els sobren fills il·lustres que les facin cèlebres i famoses en totes les edats i nacions. A més, ni Catalunya pot envejar a València la glòria de Francesc Ribalta, ni València hauria d'envejar-la a Catalunya, si alguna vegada fos demostrat inapel·lablement que l'emèrit pintor era nat a qualsevol indret de Catalunya. Per a impedir-ho, hi ha—o caldria que hi hagués—raons que tothom coneix.

FRANCESC ALMELA I VIVES

La creença en la immortalitat de l'ànima

(A propòsit d'un llibre recent de Sir James Frazer)

SIR James Frazer ha publicat recentment un bellíssim volum—un altre volum—intitulat *Man, God, and Immortality* (Macmillan, Londres); és un recull de pàgines triades pel *Golden Bough* i les altres publicacions de l'autor, donant l'essencial dels resultats obtinguts en el curs d'una llarga vida de treball acarnissat, i presentant els pensaments directius de l'escriptor relativament a alguns problemes de primer pla. La immortalitat de l'ànima és un d'aquests. La immensa majoria de la humanitat no admet la possibilitat de la mort definitiva. Admet molt bé que no existia fa cent anys, però no admet que no existeixi dins un segle. Encara que hagi començat, no vol acabar. I, per a ella, l'anorreament no és admissible.

Aquesta no és pas una idea recent. Molts homes han cregut, i fins creuen encara, que la mort no és necessària, i que no forma part de l'ordre establert. Si un hom es mor, és a conseqüència d'algun malentès, o error, o bé a causa d'un crim qualsevol. De fet, la mort és sobretot el resultat d'un malefici, d'una sort llançada per un bruixot; i aquesta lamentable concepció de la màgia que precedí les religions, ha estat causa d'innombrables matances d'innocents.

El salvatge creu en una mena d'ànima, en una mena d'immortalitat d'aquesta. Tota la humanitat creu en la immortalitat, de maneres que varien; quasi tota: la minoria descreguda és feble. I després, si el creient no sap sempre fins a quin punt creu, l'escèptic no sap pas més fins a quin punt dubta. D'una manera general, tanmateix, la majoria no entén pas que la im-

mortalitat li hagi de fer oblidar la vida present i els avantatges que aquesta pot oferir. No vol caure en l'obsessió de la vida futura, ni deturar-se massa en les imatges que d'aquella vida li són presentades per les religions, imatges més pròpies, pensa, per a engendrar el descoratjament, la por, la idea fixa que ha estat l'origen de tants de sofriments físics i morals, de tantes crueltats inhumanes. La majoria no vol pas imitar el gos de la falla que deixa caure el bocí de moltó real per a agafar la imatge del bocí reflectida per l'aigua. Feta aquesta reserva, cal reconèixer-ho, la majoria de les races humanes creuen en la supervivència de l'ànima després de la mort. No hi ha, per dir-ho així, pobles escèptics, agnòstics. En tot cas, un plebiscit donaria una majoria aixafadora als creients. Notem simplement, tot passant, amb Sir James, que hi ha pobles descreguts: almenys, en els Tonga, la possessió d'una ànima immortal només és reconeguda a l'aristocràcia. Opinió que no té gaires probabilitats d'establir-se en les nostres democràcies modernes. Cal observar que el salvatge porta prou enllà la seva creença per voler que també les bèsties tinguin una ànima immortal. Conclusió a la qual ningú no veurà inconvenients, si realment tals o tals altres persones que un hom ha conegut en tenen una.

El salvatge té menys orgull que el civilitzat; no és judica pas tan superior a la bèstia. I creu que l'ànima d'aquesta sobreviu, errant—potser malfactora, en tot cas terrible, com la majoria dels esperits de què l'home elemental pobla els espais—, i això fa que no tot estigui acabat quan el caçador ha mort la fera perillosa; l'ànima de la fera deu continuar vivint, deu tenir set de venjança; ha de tenir mitjans diversos i nombrosos de perjudicar, i, de fet, la victòria del caçador és purament temporal: l'última paraula no ha estat dita. La fera morta pot reencarnar-se, i cal recomençar-ho tot. Les tribulacions de la vida són innombrables.

Les probabilitats són que, en tot temps—una vegada aconseguit un cert nivell intel·lectual—l'home ha cregut en la immortalitat de l'ànima. L'home s'ha considerat com a definitiu. Sens dubte, veia morir els uns després dels altres i devia dir-se que la mateixa sort l'esperava. Però tenia sobre aquest punt la seva teoria, segons la qual l'home mor per malefícis o bruixeria: sense aquestes intervencions, seria immortal. Són els salvatges ja avançats els que afegeixen com a causa de mort, a la bruixeria i als esperits, la malaltia; la malaltia tant de temps, i encara avui, considerada sovint com el

resultat d'un sortilegi, d'una possessió. Tot passant, Sir James fa remarcar que la creença en els esperits ha estat un gran progrés; car, mentre només era admesa la bruixeria, hi havia un nombre illimitat d'infeliços que, a l'entorn, hom podia fer responsables i matar com a càstig. Socialment, la creença en els esperits malfactors ha estat benfactora. Cal veure el costat bo de totes les coses.

És això, sigui dit de passada, el que permet a Sir James, en un capítol consagrat als pilars de la societat, de fer l'elogi de la superstició. I, filosòficament, té raó. Indubtablement, la superstició ha causat mals innombrables, i cada dia continua causant-ne. Això no impedeix que a la base de tot codi hi hagi sovint una superstició, i socialment un codi és indispensable. Són supersticions, més que no pas veritats comprovades i reconegudes, el que hi havia a la base de les institucions humanes primitives, i aquestes institucions eren necessàries. Que hi hagi coses millors, pot discutir-se: és permès de cercar perfeccionaments; però cal reconèixer que, a la mar, un mal canot del qual un hom disposa, fa un bé que no es pot esperar d'una fragata que no es té a la mà.

La superstició desapareixerà un dia, però té encara al davant una llarga vida. I, per algun temps, haurà prestat serveis. És el que caldrà recordar quan haurà desaparegut, per dedicar-li un epitafi equitatiu.

Hi ha, certament, una veritat científica a la base de la creença en la immortalitat, i Sir James la posa netament de relleu en algunes planes molt judicioses. L'home primitiu hi posava aquesta veritat? És dubtós. I no podem sospitar gaire que el salvatge modern l'hagi apercebuda. Però el geni grec ja l'entreveia, i el físic modern la designa clarament. Empedocles, segons un hom pot conèixer-lo pel poc que resta dels seus escrits, no pertanyia a la categoria dels serens racionalistes grecs. En el fons, hi havia budisme en la seva psicologia, un misticisme ple de vitalitat. Però hi havia també física, i, mentre que donava lliure curs i plena satisfacció a la seva tendència religiosa i expressava tot el seu horror per la condició humana, pel que conté de sofriment, d'iniquitat, de degradació, volia la immortalitat, no solament per raons morals i filosòfiques, sinó per raons d'ordre físic. La matèria és indestructible, deia. La suma de la matèria resta constant; no augmenta ni disminueix. Tots els canvis que es produeixen en el món físic consisteixen en integracions i desintegracions, en

composicions i descomposicions. Quines són les causes d'aquestes transformacions alternants? Dues forces que dominen per torn, l'amor i l'odi, mots que, en física, es pronuncien atracció i repulsió. L'univers consisteix en una reacció reversible incessant, en un ritme, d'un període del qual l'astronomia ens proporciona els extrems: un globus sòlid i una nebulosa gasosa. Així ho jutjava Empedocles, cap a l'any 500 abans de Jesucrist.

I, en l'any 1850 després de Jesucrist, Herbert Spencer formulava la mateixa opinió, amb la diferència, que no ho és gaire davant la física moderna, que en lloc de la conservació, de la indestructibilitat de la matèria, Spencer hi posava la persistència de la força, la moderna conservació de l'energia.

Ben segur que la física moderna no es mostra hostil a les idees dels dos filòsofs, grec i britànic. Però no s'ha format encara una opinió sobre el cicle, com s'ha pogut veure recentment en l'exposició que hem fet de les idees cosmogràfiques de Jeans, l'eminent físic i astrònom. Car, per a ell, la matèria es desintegra continuament en radiació. Però què esdevé aquesta? Un hom voldria veure-la ocupat a reintegrar-se en matèria; un hom voldria assistir a la resurrecció de la matèria tal com la vol Empedocles. La veurem? Esperem els descabdellaments de la ciència.

Sir James Frazer no és pas un home que s'acontenti d'examinar els fets sota un sol angle. Tot pot ésser considerat des de punts de vista diferents: tot és polièdric. Així l'autor, després d'haver constatat la universalitat—o la quasi universalitat—de la creença en la immortalitat de l'ànima, no ens sorprèn quan es pregunta si aquesta creença és purament benefactora. En realitat, diu, en el salvatge com en els homes primitius, la creença en la immortalitat és l'origen de dissorts múltiples, que depenen d'un desencaix en el temps entre la coneixença i la creença.

El salvatge té fe en la immortalitat. Molt bé. I aquesta fe, en un poble avançat, té efectes benefactors. Però succeeix d'altra manera en els pobles endarrerits. Aquests admeten la immortalitat, hi creuen a ulls clucs, i per això es baten sense parar entre una tribu i l'altra. Car, si un membre de la tribu A es mor, això només pot ésser, segons l'opinió dels sobrevivents, a conseqüència de maleficcis d'algun membre de la tribu B. D'on es dedueix que cal castigar els B d'una manera exemplar, i venjar-se d'aquesta malifeta, sense la qual el difunt continuaria vivint. I això és el que té lloc. En els

pobles més civilitzats, el raonament no és tan simple, però les diferències de creences religioses entre nacions i fins en l'interior d'una mateixa nació, han provocat lluites cruels, desastroses des dels punts de vista social i econòmic. En un cas, baralla sobre un problema de màgia o de religió natural; en l'altre cas, desacord sobre una qüestió de teologia.

Sir James conclou? Ell no pot fer altra cosa sinó exposar els dos punts de vista.

L'home és admirable, diuen els uns; és genial, ha fet—i fa cada dia—coses tan emocionants i tan belles, des del punt de mira idealista! És la flor de la creació, i passaria com una rosa, en l'espai d'un matí? Impossible. L'home és afrós, diuen els altres. Els horrors que comet són innombrables. I un ésser tan malaltís, tan imperfecte, es voldria que fos immortal? Deixeu-me riure...

El lector no riu pas. Comprèn molt bé que Sir James resti indecís: ell mateix ho està ben sovint. Sir James Frazer no resol de cap manera el problema. Exposar els fets, relatar l'evolució probable del pensament humà, i el seu volum, que és d'un pensador doblat d'un escriptor, és d'un puixant interès. No hi ha cap dubte que inspirarà el desig de llegir les obres més extenses i detallades, de les quals les pàgines que tenim sota els ulls són resums infinitament suggestius per al sociòleg, el teòleg, el filòsof, l'historiador, perquè, cal remarcar-ho, té per subtítol *Thoughts on Human Progress*, pensaments sobre el progrés humà, el veritable progrés, el progrés moral, no el de la mecànica o de la química, el de l'esperit, no de la matèria.

HENRY DE VARIGNY

J. A., traductor

Les organitzacions per a l'educació de la joventut a l'estranger ⁽¹⁾

(Balil·les italians, Sokols txecs, Boy Scouts anglesos)

(Acabament)

La Prometença i la Llei dels exploradors

Quan un minyó s'enrola com a explorador (*scout*), ha de demostrar al Mestre o Cap d'exploradors (*Scoutmaster*), que sap la Llei dels Exploradors, llurs signes i salutacions, que coneix el sentit de la bandera anglesa i com cal hissar-la, la utilitat i manera de fer certs nusos, i, a més, fa la següent prometença:

Pel meu honor jo prometo que faré tot el que pugui:

Per complir els meus deures envers Déu i el Rei.

Per ajudar sempre l'altra gent.

Per obeir la Llei dels Exploradors.

La Llei dels Exploradors, diu:

1. Hom pot confiar sempre en l'honor d'un Explorador.
2. L'Explorador és lleial al seu Rei, a la seva Pàtria, als seus caps, als seus pares, als seus amos, i a aquells que d'ell depenen.
3. El deure de l'explorador és d'ésser útil als altres i ajudar-los.

¹ Vegi's el núm. 45 de la REVISTA DE CATALUNYA.

4. L'Explorador és amic de tots, i un germà dels altres Exploradors, sense mirar a quina classe social l'altre pertany.
5. L'Explorador és ben educat.
6. L'Explorador és amic dels animals.
7. L'Explorador obeeix les ordres dels seus pares, cap de patrulla o cap d'Exploradors, sense preguntar res.
8. L'Explorador somriu i xiula en totes les dificultats.
9. L'Explorador és estalviador.
10. L'Explorador és pur de pensament, paraula i obra.

Feta la prometença, el minyó esdevé *Peutendre (Tenderfoot)*, i té dret a usar l'uniforme i el distintiu dels exploradors.

Els nois de 8 anys, per esdevenir Llobets, han de demostrar que saben les salutacions i la Llei de la Colla dels Llobets, i fer aquesta prometença:

Jo prometo fer tot el que pugui:

Per ésser lleial i complir el meu deure envers Déu i el Rei, i observar la Llei de la Colla dels Llobets.

I fer una obra bona a algú cada dia.

La Llei de la Colla dels Llobets és:

1. El Llobet obeeix el Llop vell (els caps i autoritats).
2. El Llobet no és condescendent amb si mateix.

Patrulles i Tropa

El minyó enrolat no és la unitat d'una colla d'exploradors. La unitat bàsica—i això és una de les característiques essencials del sistema d'organització dels Boy Scouts i de llur mètode educatiu—és la patrulla, constituïda per sis o vuit *scouts* en total. Cada patrulla va manada per un cap de patrulla (*Patrol leader*) ajudat per un segon. La patrulla és la unitat en tots els jocs, exercicis i concursos, els quals són executats, guanyats o perduts per l'honor de la colla i no dels scouts aïllats i individualment, i així s'infiltra el deure dels serveis per a la collectivitat i es combat l'individualisme.

Una tropa és formada de dues o més patrulles. La tropa va manada per un Mestre o Cap d'Exploradors (*Scoutmaster*), assistit per un Ajudant.

Si la Tropa té més de tres patrulles, és convenient d'adjuntar al Cap un altre Ajudant per a cada grup de tres patrulles o fracció de tres. La Tropa no pot tenir més de trenta o quaranta minyons en total, puix el Cap d'Exploradors, havent de donar una atenció i instrucció individual a cada un dels nois inscrits, no podria humanament complir amb el seu deure.

Els minyons millors que hi hagi, són nomenats Caps de Patrulla, i se'ls dóna una instrucció especial sobre els treballs i els deures dels Exploradors. Les patrulles són grups permanents amb els mateixos minyons sempre, i llurs caps són responsables de llur comportament i instrucció. Naturalment, neix l'emulació i la competència entre elles, i així es produeix un veritable esperit de cos o de patrulla, altament satisfactori per a l'educació dels minyons. El sistema de patrulles ha estat la base de l'èxit dels esplèndids resultats obtinguts per l'organització dels Boy Scouts anglesos.

Un mitjà invaluable per a la formació del caràcter és de fer sentir a un individu la responsabilitat del seu càrrec. Això s'esdevé de seguida que un noi és nomenat Cap de Patrulla i fet responsable del seu funcionament. De seguida, ell s'espavilarà per fer complir els altres minyons que té sota les seves ordres, per tal que en els jocs i competències amb les altres patrulles, la d'ell resti en primer terme. Cada noi comprèn així que una part de l'èxit i del bon nom de la patrulla cau damunt les seves espatlles. Altrament, el Cap d'exploradors ja té compte que les rivalitats no s'aguditzin.

Cap d'Exploradors:

La bona marxa d'una tropa depèn de les qualitats del seu Cap o Mestre. Ell ha de posseir un certificat nomenant-lo Cap de tal tropa, expedit per l'Associació dels Boy Scouts. Se li exigeix que conegui els principis d'aquest moviment segons estan exposats en el llibre de Baden-Powell, "Scouting for Boys", que comprengui les finalitats religioses i morals que l'inspiren, que tingui una situació personal i un caràcter que permetin de creure que exercirà una bona influència moral sobre els nois, així com una suficient tenacitat en els seus propòsits, per a executar la seva missió amb energia i perseverança, que sigui major de 20 anys, que hagi pogut obtenir

un local per a les reunions dels exploradors, i que hagi estat durant tres mesos fent el servei de prova amb una Tropa.

Tribunal d'honor

Els afers interns d'una tropa referents a disciplina i administració són encarregats a un Tribunal d'Honor format pels Caps de Patrulla; el Cap d'Exploradors, si hi és present, sols hi té veu.

Aquesta institució és la millor garantia de l'èxit i la permanent vitalitat d'una Tropa. D'una banda, treu molta feina administrativa i rutinària de les espatlles del Cap d'Exploradors, i de l'altra, fa que els nois sentin la responsabilitat de la marxa i direcció de la colla. Durant la guerra hi hagué tropes que seguiren llur treball mercès a l'activitat de llurs Tribunals d'Honor, amb tot i que llurs Caps eren al front.

Existeixen, a més, altres càrrecs, tals com el Cap de Llobets, el Cap de Districte, els Comissaris, etc.

Finances

Quant als Caps d'Exploradors o instructors, que a Anglaterra són 25.000, tot llur treball és purament voluntari i gratuït.

L'esperit del moviment és que els nois es guanyin els diners necessaris i que no vagin a demanar-ne. Les despeses principals són per a la compra de l'equip, tendes, lloguer del local, etc. Per tant, si els nois mateixos es guanyen els diners per comprar-se les tendes, equip, etc., s'ho miraran sempre amb un major interès que no pas si els ho regalessin. A més, ells aprenen així la gran lliçó que en la vida totes les coses que hom desitja ha d'adquirir-les amb l'esforç personal.

Tanmateix, aquest principi no és portat fins a l'últim extrem, i així, si bé els cal guanyar-se els diners per a part de l'equip o uniforme, per exemple, en canvi altres peces els són regalades.

Les maneres de procurar-se diners constitueixen altres sistemes d'es-

molar l'enginy dels nois, sigui fent joguines de fusta, colleccions d'història natural o de segells, organitzant festes, etc.

En tot cas regeix el principi que cada branca o delegació local dels scouts econòmicament ha de bastar-se a si mateixa, i a més ha d'enviar una contribució al Quarter General Imperial.

Local

És molt important de poder tenir un local on reunir-se els exploradors alguns cops durant la setmana. Hi pot haver una petita biblioteca amb llibres sobre les matèries que tot explorador ha de conèixer, llibres de viatges i aventures, vides de grans homes, etc. Els minyons mateixos, cal que ho decorin, facin els mobles, ho netegin, etc. També han d'ésser ells mateixos els que administrin els afers d'aquest petit club. No sols se'ls fa enginyar i adquirir habilitats manuals, sinó que també entren en contacte amb les realitats de la vida, adquireixen un sentit de propietat i de responsabilitat i tot equivocant-se i fent disbarats aprenen a viure.

Campament

El gran lloc, però, on estudiar i educar el caràcter dels minyons, no és pas un local tancat a les poblacions, sinó un campament en plena naturalesa. Els xicots s'entusiasmen amb la vida de campament de seguida que l'han provada, i cal, doncs, procurar-ne l'organització tan sovint com es pugui, en benefici d'ells mateixos.

Els campaments massa grans són poc profitosos des del punt de vista educatiu. És preferible de fer-ne diferents de més petits. Essent la patrulla la unitat base dels exploradors, cada patrulla, amb les seves tendes, acampa separada de les altres, si bé en les pràctiques i jocs totes cooperen. Pot també organitzar-se el campament a base de tota la tropa, i aleshores acampen totes les patrulles plegades.

La més estricta disciplina és necessària en un campament. Hi ha un comissari responsable de les provisions, dels atuells portats al camp, de les

compres que hom hagi de fer, etc., el qual porta una llista i comptabilitat de tot. Així mateix, hi ha d'haver els cuiners i llurs ajudants, que seran rellevats per torns. Els caps de patrulla són responsables de l'absoluta netedat i ordre de la seva respectiva tenda i equip, de la puntualitat dels seus exploradors en l'execució de les ordres rebudes, llevar-se, comparèixer a l'hora de menjar, etc. El Cap dels Exploradors dictarà les ordres que cregui necessàries per a la major disciplina i bona marxa del campament, així com un programa de la distribució del temps.

Al vespre, a la vora del foc, és la gran ocasió per a les converses i les instruccions que el Cap d'Exploradors vulgui dedicar als seus minyons.

Religió

En un poble tan profundament religiós com l'anglès, si bé amb tanta diversitat de religions, aquest moviment per a l'educació de la joventut no podia deixar de reconèixer la necessitat i els avantatges de la religió. Les regles que sobre aquesta qüestió hi ha entre els scouts, són: 1. Hom espera que cada noi pertany a una religió o altra, i que assisteix a les seves funcions. 2. Allí on una tropa sigui composta de membres d'una forma particular de religió, és de desitjar que el Cap d'Exploradors organitzarà les instruccions i les observàncies de la respectiva religió, que ell, d'acord amb l'autoritat de la seva religió, cregui necessària. 3. Allí on una tropa sigui composta d'exploradors de diverses religions, seran encaminats a assistir a les funcions de llurs respectives religions. En el campament, les oracions diàries o de funcions setmanals seran ben senzilles, i l'assistència, purament voluntària.

Ensenyaments

Durant les reunions al club i, millor encara, als campaments, els scouts reben una sèrie d'ensenyaments que constitueixen no sols la preparació tècnica llur, sinó mitjans educatius. Aquests ensenyaments són:

Coneixements de la naturalesa (la vida de les bèsties, plantes, astronomia, etc.).

Topografia (lectura de mapes, alçament de croquis, etc.).

Senyals (alfabet Morse, senyals amb foc, fum, etc.).

Camping (organització d'un campament, higiene del mateix, etc.).

Rastrear (seguir el rastre de bèsties, persones o d'altres patrulles, etc.).

Higiene (consells i pràctiques per dur una vida sana i enfortir-se, gimnàstica. En els campaments hom aprofita l'observació de les plantes per donar ensenyaments i consells sobre qüestions sexuals).

Primeres cures (respiració artificial, embenaments, transport de malalts i ferits, etc.).

Ciutadania i patriotisme (significació de la bandera anglesa, història de l'Imperi, Constitució anglesa i de l'Imperi, cavallerositat, etc.).

Jocs

Un altre gran mitjà educatiu són els jocs collectius i amb regles. Alguns tenen per finalitat d'afinar els sentits (per exemple, durant un parell de minuts es destapa una taula on hi ha col·locats una sèrie d'objectes que després tornen a tapar-se. Els nois han de fer una llista de tots els objectes que han vist i que recorden).

Els jocs a l'aire lliure, els jocs de muntanya, tenen una riquíssima varietat i un gran interès. Tots ells tenen per finalitat d'aplicar els coneixements ensenyats (colla contra colla, espiar-se una colla a l'altra, seguir-se el rastre, alçar ràpidament un croquis d'un lloc o territori, curses seguint un atzimut donat, etc.). Se'n deriven una sèrie d'aplicacions educatives, tals com la d'ésser sempre de patrulla contra patrulla, creant així l'esperit collectiu, i la de jugar o lluitar per l'honor de la collectivitat a què hom pertany; el joc net, puix que es juga entre companys i sota l'arbitratge del Cap, la creació d'un cert esperit d'aventura, etc.

Categories entre els exploradors segons llurs coneixements

Hem deixat el minyó que s'enrola, a la categoria de Peutendre. Cur-

sats els ensenyaments que acaben de citar-se, pot ascendir a Explorador de segona classe, amb aquestes condicions:

- a) Tenir un mes de servei almenys com a Peutendre.
- b) Passar la següent prova en Primeres Cures:
 1. Conèixer les regles generals de salut segons el llibre "Scouting for Boys".
 2. Ésser capaç de tractar aquests senzills accidents: talls i esgarrinxades, cops i torçades, cremades i escaldades, brosses als ulls, sang pel nas, picades i mossegades de bèsties.
 3. Saber netejar una ferida i aplicar-hi una cura neta.
 4. Tenir un coneixement de l'embenament triangular i de com ha d'aplicar-se a les diferents parts del cos (excepte fractures).
- c) Conèixer els signes de l'alfabet Morse o del semàfor per a cada lletra i per als numerals.
- d) Seguir un rastre de mitja milla (800 metres) en 25 minuts, o si això no fos possible, descriure satisfactòriament el que hi ha en un aparador d'entre quatre que n'hagi observat, durant un minut cada un, o bé recordar 16 objectes d'entre 24 que n'hagi observat durant un minut.
- e) Fer una milla (1650 metres), en 12 minuts, a pas d'explorador (vint passes corrent i vint caminant, alternativament).
- f) Preparar i encendre un foc de llenya a l'aire lliure, no usant més que dos llumins.
- g) Coure un quart de lliura de carn i dues patates, sense altres atuells de cuina que el pot de reglament, a l'aire lliure, sobre el foc de campament si es pot.
- h) Haver estalviat i dipositat en un compte d'una caixa d'estalvis una quantitat proporcionada a les seves possibilitats d'estalvi (mínim sis penics).
- i) Conèixer el 16 punts cardinals principals.

L'explorador de segona classe pot ascendir després a la primera classe passant unes proves similars a les anteriors, però més difícils i extenses, com se suposa.

Hi ha, a més, una llarga sèrie de distintius de proficiència, que s'estenen a 65 matèries diverses: ambulància, aviació, art, atletisme, ferrer,

acampador, cuiner, sanitari, intèrpret, treballador de cuiro, paleta, metal·lúrgic, músic, naturalista, senyaler topògraf, etc.

Per obtenir aquests distintius, cal passar unes proves força severes. Vegeu, per exemple, els requisits demanats per a concedir el distintiu d'acampador:

1. Haver acampat a fora 30 nits, en bivac o tenda, prenent una part activa en els treballs del campament.
2. Saber quins requisits mínims són necessaris en: *a)* equip, *b)* utensilis, *c)* menjar, per a set minyons en un campament d'una setmana, i haver guisat tots els àpats per a ells durant tres dies, encara que no hagin estat consecutius.
3. Explicar quin equip s'emportaria per a una excursió a peu o en bicicleta, i haver pres part en una d'elles, d'almenys tres dies de durada, fent almenys nou milles (15 quilòmetres) al dia.
4. Saber triar el lloc i parar un campament per: *a)* una patrulla, *b)* una tropa de 40 minyons, construint les cuines, dipòsits d'escombraries, comuns, etc.
5. Demostrar que: *a)* coneix el maneig i conservació de la destrat, *b)* sap fer els nusos reglamentaris, *c)* sap fer lligades.
6. Demostrar pràcticament el muntatge i desmuntatge d'una tenda de cabuda per a set exploradors, i fer-hi les reparacions necessàries.
7. Construir un refugi per a tres exploradors, utilitzant solament materials naturals, o construir una tenda per a patrulla amb qualsevol material vell.

J. BATISTA i ROCA

Records d'una penya antiga ⁽¹⁾

UNA altra vegada em presento davant de vosaltres per complir un deure; i, com que em trobo en un punt de la vida en el qual resulta un exercici d'inefable placidesa excitar records, procuraré de remoure'n alguns de la primera, de l'única *penya* de la qual vaig ésser, durant una llarga època, entre l'adolescència i la joventut, assidu concurrent. Però els records, com més llunyans són, més actuals esdevenen, i com més recòndits entre els misteriosos replecs de la memòria, tenen de vegades el do de fixar-nos unes persones amb tot el seu relleu, unes escenes, converses i coses que, en haver passat, un hom les creïa oblidades i mortes. Un bon dia, tot anant endavant en el córrer dels anys, compareixen sobtadament determinats records amb una vígoria i una claredat que un hom no hauria sospitat abans ni de tractar aquelles persones, la majoria de les quals havia complert l'inevitable traspass, ni d'haver pres part en tals converses, ni d'ésser actor de tal escena.

Segons la noció cronològica que en tinc, aquella *penya* va fruir el seu període àlgid entre els anys 1882 al 1892; puc ben dir, doncs, que es tracta d'una penya antiga, perquè, per terme mitjà, és vella d'una quarentena d'anys. Va travessar l'any fort de l'Exposició de Barcelona i, en honor de la veritat, vaig ésser-ne absent per l'espai de dos anys, els 86 i 87, que em vaig veure forçat a allunyar-me a l'estranger. Més endavant, com tot, va decaure i morir; els contertulians també varen disgregar-se, o també moriren els principals que en varen constituir la flor i el nervi. Pel que a mi es refereix, puc ben dir que no he format part de cap altra penya, perquè

¹ Aquest treball, publicat ara de poc, fou llegit pel senyor Jaume Massó i Torrents com a discurs inaugural del curs 1927-28 a l'Ateneu Barcelonès.

els embats de la vida, els diguem-ne *negocis* de la casa de "L'Avenç", i altres ocupacions i preocupacions, cabòries i estudis, m'havien allunyat de la vida activa de l'Ateneu, si no ha estat per concórrer a la biblioteca, a tongades intermitents.

Els més constants eren l'Yxart i En Sardà, que portaven sovint la veu, el primer amb les seves fines observacions, amb el seu graciós mig-riure i contalles intencionades, que venien sempre al cas de la conversa; el segon, d'aspecte desidiós en el parlar, s'animava en tractar de corrents literaris, que era força sovint, i amb poques frases, a vegades incisives dintre la seva general bondat, tenia la traça de dibuixar, d'una manera que aleshores ens semblava definitiva, el llibre llegit, la figura de moda, l'autor novell. L'Yxart i En Sardà solien posar-se de costat. També hi assistia En Coroleu, en qui ningú endevinaria l'autor de llibres d'història ni el constant investigador dels arxius. Allí tractava de literatura i, si havia fet alguna observació o contat alguna feta i l'escalf de la conversa l'havia deixat inacabada, quan venia l'estona freda, ell reprenia el fil i tornava a contar allò que havia dit o acabar la gesta interrompuda. El meu company de tants anys, En Joaquim Casas i Carbó, gairebé mai no hi mancava; tenia en aquell temps una rara habilitat d'interrompre tota conversa oportunament, i una especialitat de deixar sorpresos els presumits, que també n'hi havia en la colla nombrosa. Ens reuníem sempre a les tres de la tarda: a les cinc cadascú es retirava a reprendre la seva tasca. El més curiós del cas és que aquella penya tenia nom: en deien i en dèiem la penya de *La Vanguardia*, que, si ara ens semblaria estrany, en els temps heroics d'aquell diari tenia una explicació. Em sembla recordar que tenia la impremta i la redacció al carrer de Barbarà. El director d'aleshores era En Sánchez Ortiz, un andalús simpàtic i atractiu, que cercava en la penya els més excel·lents col·laboradors: el mateix Yxart, En Sardà, En Soler i Miquel, l'Ezequiel Boixet (que més endavant va tenir molt crit amb el seu "Busca, buscando", curiositats que cercava i redactava a l'Ateneu), En Rafel Puig i Valls, En Coroleu. Ens divertia En Sánchez Ortiz amb els seus jocs de paraules del seu país, impossibles de pronunciar per ningú de nosaltres. En just intercanvi, ell no podia encertar ni un sol nom català. El regent de la impremta del diari es deia Bosch, i el director no parava de gastar-li el nom: *Boj!*

De vegades compareixien els amos, que recordo que m'escriuïen amb el

seu llenguatge tan ple d'interjeccions, jo havent estat sempre al marge d'aquella parleria pintoresca. Algunes tardes s'enduïen el director i tenien un conciliàbul apart, que se n'aturaven les nostres habituals animades converses. El bo d'En Sánchez Ortiz, satisfet dels seus esforços i de la col·laboració que li sortia de l'Ateneu, tenia una frase feta: "*La Vanguardia* va a los pisos". Una vegada fora del diari, molts anys més tard, trobant-me a Girona, vaig saber que n'era governador i vaig anar a fer-li una visita: de segur que tots dos vàrem fruir de reveurés, i reférem aquells anys de la penya. Tenia la veu rogallosa de sempre i feia el mateix cop de coll que li era peculiar, però aquella abundosa barba negra d'altre temps ara li tirava a clar.

El que venia sovint era En Soler i Miquel, poques vegades acompanyat per En Maragall. Però em pertoca parlar d'un ateneïsta veritable, En Gomis. Una cordial simpatia i haver tractat quasi alhora i per diferents direccions En Valentí Almirall, feia que sovint ens asseguéssim de costat. Quan intervenia, sempre era amb frase punyent, que feria algú. Gairebé no estava mai satisfet de res ni de ningú, però com que era sofista, mostrava bé la seva raó. Tenia fama de talent, tothom trobava justes les seves paraules i les escoltava tot lamentant-les. Fos com fos, era en el fons un gran cor. Vagi en aquest moment vers l'amic desaparegut el meu record més efusiu!

En la impossibilitat de nomenar tots els individus que formaren aquella penya, en recordaré dos més que, per sort d'ells i meva, estan plens de vida. L'un era En Puig Samper. Molt menys solemnial que l'altre Puig, en Rafel, tenia aleshores una nerviositat elegant, però discutia apassionadament, enterat de tot. Un bon dia va desaparèixer de Barcelona i vàrem saber que era no sé si a l'Argentina, fruint de salut. L'altre era En Lluhí. En Lluhí d'aquells temps tot s'ho prenia amb formalitat; no diré que no entengués la broma, car era un esperit noble, però perquè allò que es deia o contava fos cosa graciosa o de riure, ell no s'immutava gaire. En canvi, era afectat a comunicar noves fortes de fets que passaven, que després resultaven veritables, per més que alguns de nosaltres en dubtéssim de moment fitant-lo amb ulls interrogatius.

Sempre que arribava algun madrileny corresponsal de *La Vanguardia*, venia a la penya i ens feien les presentacions. Jo venia a ésser el Benjamí de la colla, i a l'Yxart se li va ocórrer de presentar-me a En Sánchez Pas-

tor (que ja aleshores va semblar-me vell i encara escriu) com a director de *L'Avenç*. Ell va preguntar-me, ple de sorpresa: "Vamos, ¿conque tan joven dirige *La Venus*? ¡Que Dios le conserve a usted tan buen humor!" Va ésser impossible de fer-li entendre l'equivocació que havia sofert; va seguir fent digressions i donant-me consells, entre les rialles contingudes d'uns quants de nosaltres.

Per més que se'n digués la penya de *La Vanguardia*, no cal dir que mai no s'hi parlava de tal diari; eren altres les qüestions que ens preocupaven. A tot estirar, quan sortia un article d'algú de la colla lletraferida, es comentava. El cert és que érem molts els que mai no hi havíem escrit una ratlla. La penya va sentir fortament el retruc de l'Exposició; en començar-se, cadascú hi deia la seva, en lloança o en desprestigi; tan aviat hi havia indignacions com engrescaments, però en resum tot això era vida. Mentrestant, la publicació de llibres i periòdics i guies anava creixent, i a tota cosa nova adreçàvem els nostres comentaris. En Sardà va publicar uns quants articles que ens semblaven memorables, tot i essent tan serens.

Varen passar alguns anys que el progrés de Barcelona semblava assegurat, però la penya, que en certa part el reflectia, va començar a decaure, i uns altres varen anar-se instal·lant al voltant d'aquelles tauletes i en els mateixos balcons que donaven a la Rambla. Més endavant, ja no hi restava ningú dels primers; els uns, no podent abandonar el seu despatx; els altres, havent pres noves ocupacions, s'acostumaven a treballar en aquelles hores precisament que abans solien passar a l'Ateneu. Després, cosa més sensible, anaven compareixent malalties i es produïen algunes desaparicions.

Ja era decaiguda i sense vida la penya, quan l'Yxart va obrir la bretxa de les morts, als quaranta tres anys, després d'alguns mesos passats en la seva Tarragona nativa. Encara em recordo del dia del seu enterrament: gairebé tots els seus companys de penya vàrem trobar-nos a l'estació per anar a Tarragona a rendir-li l'últim tribut, en plena primavera de 1895, en festa els camps que s'albiraven des de la gran muralla, i vessant flors el cementiri. Ací el tinc enfront, en ocasió ben diferent, presidint un acte com aquest, tota proporció guardada: és ben bé el seu lleuger mig-riure afectuós, els cabells esbullats i el bigoti ros caigut, el front ample i espaiós, els ulls intel·ligents i benignes, el posat de la seva noble figura...

Com a mort sobtada, va ésser la d'En Josep Soler i Miquel. Tan ple de vida exuberant, no comprenia i el revoltava tota literatura depriment, i lloava la que estava en contacte amb la natura i la poesia sincera, com ell era. La seva trista fi constituí pel nostre temps la més gran i incomprensible sorpresa per als seus íntims, ocorreguda en 1897, als trenta sis anys i a la primavera de la vida, com si diguéssim.

Si algú tenia aspecte malaltís fou En Sardà. La seva alta figura macilenta i magra, la cara de trets angulosos i d'ulls lleugerament caiguts, semblava predisposat a la malaltia que se'l va emportar al sepulcre en el present mes en què ens trobem de l'any 1898. Era un esperit selecte, displicent per a les seves pròpies produccions, de sentiments delicadíssims i d'intel·ligència sempre desperta; que, com ell mateix solia dir, trobava tal fruïció a llegir, que en venia a escriure com per força; tanmateix, tant en els seus nombrosos pròlegs com en els seus lúcids articles i estudis, mai no s'hi transparentava el més lleu esforç.

Heu's aquí, senyors, els records que m'han suggerit els principals concurrents d'una penya antiga. En poques ratlles, aquest pobre discurs no té altre mèrit que d'haver triat un assumpte ben ateneístic.

JAUME MASSÓ I TORRENTS

Dos articles de Pi i Margall ¹

I

La proclamació de la República en 1873

RECORDS

A la matinada del 10 de febrer van tenir els caps del partit federal notícia que estava decidit Amadeu de Savoia a abdicar la corona. Es reuniren a les primeres hores del matí, es dirigiren a la Presidència del Consell de Ministres per a fer veure la necessitat de substituir la monarquia amb la República. Mal humorat i pitjor disposat trobaren el senyor Ruiz Zorrilla, que semblava abrigar encara l'esperança que desistís el Rei del seu propòsit, i en el cas que el rei no desistís, volia establir un govern provisional com el de 1868. Passaren després al ministeri de la Guerra, i contra el que esperaven, escoltaren de llavis del general Còrdoba que la República s'imposava, puix que no era possible elegir un nou Rei després del fracàs de la monarquia democràtica; sobretot quan no hi havia ni a Espanya ni fora d'Espanya cap príncep al qual girar els ulls.

L'ànim del Govern era no comparèixer aquell dia a les Corts, i donar, com acostuma a dir-se, temps al temps, amb el fi d'acomodar els seus propòsits als esdeveniments. No ho consentiren els caps del partit federal; i quan s'obrí la sessió del Congrés encarregaren als que tenien presentades

¹ En la traducció catalana d'aquests articles hem servat una estricta fidelitat a l'original.

proposicions de llei, que les defensessin tan llargament com poguessin, fins que es presentés algun ministre al qual capigués dirigir preguntes sobre la gravíssima crisi per la qual la nació passava.

Passaren hores sense que el Govern comparegués; però tan bon punt ho va saber el senyor Figueres en el Palau del Congrés, demanà la paraula i en féu ús queixant-se amargament que no estessin presents els ministres, cosa que no havia succeït ni quan es tractava d'insignificants canvis de gabinet. Tan enèrgica i ruda va ésser la queixa, que comparegueren com per encant tots els ministres, i el senyor Ruiz Zorrilla es limità a excusar-se amb què res no succeïa oficialment, puix que ni havia vingut la renúncia del Rei a les Corts, ni estava tan sols a les mans del Govern. Volent-ho o no, declarà, tanmateix, que Amadeu estava irrevocablement resolt a presentar-la, i amb això va donar lloc que es tingués per existent la crisi, per impossible tot penediment del monarca i per absolutament necessari posar a l'abric de tot risc la llibertat i l'ordre.

Demanà que es declarés el Congrés en sessió permanent, i el senyor Figueres de tal manera ho defensà i amb tal fermesa i habilitat rebutjà els arguments que hom li féu en contra, que aconseguí fer-ho prevaler, a despit de la resistència del senyor Ruiz Zorrilla, el més tenaç dels ministres a combatre-ho.

S'obtingué, amb això, no sols fer impossible que Amadeu retrocedís, ans encara precipitar els esdeveniments, puix que no podia ja consentir Amadeu que s'allargués una situació tan difícil i tan exposada a què, excidades les passions, s'alcés en armes el poble. Va ésser represa la sessió a les tres de la tarda del dia 11, i no recordem haver presenciat sessió més solemne.

Es començà llegint l'abdicació del rei per si i pels seus fills, i després de llegida i escoltada amb profund silenci, el senyor Rivero, President del Congrés, va proposar que es reunissin en una de les dues Cambres, posat que en totes dues residia la sobirania de la Nació; i a l'efecte s'adrecés un missatge al Senat. Minuts després entrava en el Congrés el Senat precedit dels massers, i els Presidents dels dos cossos es dirigien les següents paraules. *El President del Senat*: "Senyor president del Congrés, el Senat espanyol, en virtut de l'acord que acaba de prendre, ve ací a formar una sola Assemblea davant les necessitats de la pàtria." *El President del Con-*

grés: "Senyors senadors, preneu seient per tal que constitueixin els dos cossos les Corts sobiranes de la Nació." L'espectacle era imponent, els senadors s'asseien muts entre els diputats, com a posseïts de profunda emoció que omplia tots els ànims.

Es llegí per segona vegada la renúncia d'Amadeu; va ésser acceptada junt amb la del Govern, va nomenar-se la Comissió que havia de contestar el missatge del Rei, i al cap de poc es llegia un bell i cortès document, que es devia a la ploma del senyor Castelar i era viu reflex de la nostra proverbial *hidalguia*. Són documents massa coneguts perquè calgui que ací els transcrivim. Van ésser dignes l'un de l'altre, i tots dos produïren gran sensació, així en els representants del poble com en els espectadors de les tribunes, entre els quals figuraven quasi tots els ministres de les altres nacions. Es nomenà una Comissió perquè portés a Amadeu el missatge, i una altra perquè l'acompanyés fins a la frontera, i poc després es llegia la següent proposició de llei:

"L'Assemblea Nacional reassumeix tots els poders i declara com a forma del govern de la Nació la República, tot deixant la seva organització a les Corts Constituents. Es procedirà, des d'ara, al nomenament directe d'un poder executiu, que serà amovible i responsable davant les Corts."

A despit de tractar-se d'un canvi tan radical en les nostres institucions, no donà lloc la proposició a violents ni acalorats debats; els més acèrrims enemics de la República abaixaren el cap davant la inexorable llei de les circumstàncies, i se circumscrivien a salvar llurs opinions o manifestar el temor que no correspongués la nova forma de govern a les esperances dels que amb tant calor l'havien defensat i estaven disposats a regir-la. Eren assossegats i patriòtics així els discursos dels que defensaven la proposició, com els breus arengues dels que la combatien, i la discussió duia tot aqueil segell de majestat que des de bon principi caracteritzà aquella sessió tan grandiosa.

Vingué dissortadament a torbar-la el senyor Ruiz Zorrilla afectant temors que de segur no abrigava. "Vinc, va dir, no amb el fi d'intervenir en el debat, sinó amb el d'anunciar el perill que es corre per no haver substituït els ministres del rei per altres ministres. Ja no hi cap Govern que respongui del que pugui succeir a Madrid i a les províncies, puix que el constituïem els meus companys i jo i se'ns ha acceptat la renúncia."

Després d'aprovar la proposició sobre la forma de govern, s'havia d'elegir un poder executiu; dins d'una o dues hores, tot el més, havia de quedar nomenat; la proposició del senyor Ruiz Zorrilla era, a més d'intempestiva, malèvola. Debades contestà el senyor Rivero que ell responia de l'ordre a Madrid i a tota Espanya comptant amb la cooperació dels ministres dimittents; el senyor Ruiz Zorrilla insistí en la seva folla pretensió a despit de les interrupcions dels seus propis amics, que no podien menys de mirar amb enuig que per tals mitjans hom interrompés el curs regular dels debats i es dificultés la constitució d'aquest mateix poder que tan necessari es considerava per a la conservació de l'ordre. Proposà el senyor Rivero a l'Assemblea la reintegració dels últims ministres del rei en les funcions del Govern; i, com fos que el senyor Zorrilla demanés la paraula amb irat accent, hi hagué noves interrupcions i murmurs, i s'alçà en peu un gran nombre de representants.

Es deixà endur aleshores dels seus ímpetus el senyor Rivero, i amb veu imperiosa i ferma: "Senyors ministres, digué, en nom de la pàtria, en nom de l'Assemblea Nacional, *us mano* que baixeu al vostre banc i exerciu les funcions que com a Govern us corresponen". Demanà la paraula el senyor Martos, i el senyor Rivero, amb veu de tro, contestà: "No hi ha paraula. En nom de l'Assemblea i per a enrobustir l'autoritat del president, *exigeixo* que els anteriors ministres obeeixin i passin a ocupar el banc."

Aquestes paraules, indubtablement imprudents, torçaren, com no pot imaginar el lector, la marxa dels esdeveniments. Qui ha investit de la dictadura el president?, preguntà un diputat; i Martos, que no deixà de demanar la paraula fins que li fou concedida, pronuncià un discurs tan breu com enèrgic, que acabà amb l'autoritat del senyor Rivero. "Parlo, digué, després d'una resistència indeguda, que més hauria valgut que no es mostrés, perquè no està bé que contra la voluntat de ningú sembli que comencin les formes de la tirania quan acaba la monarquia i clareja la República." Tan ferit se sentí el senyor Rivero, que abandonà la seva cadira i la deixà al president del Senat.

Incident funest! Hora abziaga! Continuaren els debats sobre la forma de govern; però ja esllanguits i sense aquella serenitat amb què començaren. Fou aprovada la proposició per 258 vots contra 32, i quedà

proclamada la República. Es va haver de nomenar a continuació el poder executiu, i ací fou on començà a sentir-se la influència del malaurat incident.

La proclamació de la República es devia principalment als senyors Rivero i Figueres. El senyor Rivero la venia preparant des de feia molts mesos, convençut com estava que a la curta o a la llarga havia de lliurar-se Amadeu als conservadors i tallar els passos a la revolució de setembre. La constitució del futur Govern de la República estava també resolta per endavant. El senyor Rivero havia d'ésser President del Poder executiu i el senyor Figueres president de l'Assemblea. Gràcies a l'incident del senyor Zorrilla i a la irritabilitat del senyor Rivero, que ferit en el seu amor propi es negà a tot acomodament, passà el senyor Figueres a presidir el Poder executiu i el senyor Martos a presidir l'Assemblea. Tretze dies després, el senyor Martos, prevalent-se del càrrec que ocupava, tramà contra el Govern una conspiració que no va reeixir mercès a la seva debilitat i a l'energia dels ministres federals. Havien entrat a formar part del Govern homes importants del partit radical, i en ells va trobar el senyor Martos ajut per a la seva conjura. Podran ésser bones les coalicions per a destruir; per a construir són pèssimes.

II

Els republicans ¹

ELS republicans no són pas ací tan nous com es creu. Ja n'hi hagué en els temps de Carles IV. A principis de l'any 1796 es tramà a Madrid, contra la Monarquia, una conjuració que havia d'esclatar el dia 3 de febrer. Va ésser descoberta, van ésser agafats gran nombre de ciutadans, se'ls formà causa i se'ls condemnà a mort sis dels conspiradors:

¹ Article publicat en *El Nuevo Régimen*, del 21 de febrer del 1891.

D. Joan Marià i Picornell, D. Josep Lax, D. Sebastià Andrés, D. Manuel Cortès i Campomanes, D. Bernat Gorasa i D. Joan Pons i Izquierdo. El procés fou instruït ràpidament. Per decret del 25 de juliol del mateix any commutava el rei la pena de mort amb la de reclosió perpètua en els castells de Panamà, Portobelo i Puerto Cabello.

Picornell, Campomanes i Andrés van ésser tancats a la Guaira. Mercès a les simpaties que tot seguit es captaren, van poder convertir la presó en escola i sembrar-hi les idees de la revolució de França. De tal favor gaudien, que aconseguiren evadir-se la nit del 4 de juny de 1797, i dies després inspiraren a Caracas una altra conspiració dirigida a proclamar la República.

Picornell i Campomanes eren, segons es diu, persones de corteses maneres i de fàcil paraula; Picornell, home de cor ardent que odiava el poder absolut pel qual Espanya es regia. S'havia educat Picornell en els llibres dels enciclopedistes, la llengua dels quals li era tan familiar com la pròpia, i cremava en desigs de veure realitzats en el món tots els principis democràtics.

Després de la conspiració de Madrid, no es tornà a Espanya a combatre la monarquia, ni quan els reis abandonaren la pàtria i es posaren mansament i humilment a les ordres de Bonaparte. Asseguren alguns que es pensà per segona vegada en la República l'any 1820; però ni hi ha dades que ho corroborin ni s'aclamà en l'alçament d'aquell any altra cosa sinó la constitució de Càdiz. Hi va haver, sí, conspiracions republicanes l'any següent: a Màlaga, el mes de gener; a Barcelona, el mes de juliol; a Saragossa, el mes d'agost; totes tres descobertes abans que esclatessin.

L'any 1832, un home aleshores obscur, després famós pel seu coratge i per la seva trista mort, tornà a la defensa de la República. A Limoges, lloc al qual l'havia portat la seva mala fortuna, va escriure i va publicar un projecte de Constitució federal precedit de sensates consideracions. Aquest home era En Ramon Xaudaró i Fàbregues, que sis anys després moria a Barcelona, passat per les armes, a conseqüència d'una insurrecció de la qual havia estat promovedor i cabdill.

L'any 1841 eren ja molts els partidaris de la República. Tenien ja llurs òrgans en la premsa, i de tal manera van créixer, que l'any 1842, a Barcelona, pogueren alçar-se, repellir l'exèrcit, perseguir-lo fins als murs de la

Ciutadella, quedar senyors de la ciutat i no abandonar-la mentre no la va assetjar i bombardejar el general Espartero. La República era aleshores, tanmateix, més un sentiment que una idea. Va emmudir després de la reacció del 1843, i només va donar algun que altre senyal de vida quan va ésser restablerta a França i es commoveren totes les monarquies d'Europa. Aleshores hagué de cedir el lloc a la democràcia, la qual, atenta a la reivindicació dels drets de l'home, a penes es preocupava de la forma de govern. Votaren 21 diputats contra la Monarquia en les Corts del 1854; però seguien anomenant-se, no republicans, sinó demòcrates. Tan poca afecció hi havia encara a la República, que Sixt Càmara, amb tot i ésser molt exaltat, veia al principi de mal ull que se la presentés com la conseqüència obligada de la sobirania del poble. Va créixer el republicanisme més pels que estaven fora que pels que estaven dins de les Corts, i amb ell aparegué la federació sostinguda per la història i la lògica.

Vingué un llarg interregne i mentrestant tornaren preferentment a ocupar l'atenció els principis democràtics. El motivaren en gran part les lleis d'impremta que no permetien atacs directes ni indirectes a la Monarquia, i a penes si toleraven la defensa dels drets inalienables i imprescriptibles; però la República despertava encara tan poc entusiasme en molts demòcrates, que l'any 1858 vacilla Rivero mateix a posar-la per coronament d'un programa revolucionari. La llevor estava, amb tot i això, molt escampada, i tard o d'hora havia de donar els seus fruits.

Va donar-los abundantment tan bon punt va triomfar la revolució de setembre. Quin inesperat despertar el del poble! Valien, els que la feren, un simple canvi de persones en el tron, i el poble cuità a tot arreu a destruir o esborrar els símbols de la monarquia. Sonaren aplaudiments a la República en els més oposats pobles d'Espanya, i aviat victors a la federació i a la República. Com la federació, mai no va tenir cap idea tan ràpid desenrotllament ni tan esplendoroses manifestacions. Aquí promovia mítings, allí escampava a munts fulles i periòdics, i tenia estandards que impressionaven vivament la imaginació de les multituds. Tant guanyà, que al cap de pocs mesos pogué enviar seixanta diputats a les Corts, i poc després quaranta mil homes a les armes.

Tots els republicans eren aleshores federals. D'unitaris no n'hi havia més que dos a les Corts, i aquests ni atacaven el federalisme ni contaven

tan sols amb llurs electors. Els federals ho dominaven tot, i eren tan fermes en llurs principis, que els sostingueren igualment al final com al principi de les Constituents. Els dividí més tard una qüestió, però no pas una qüestió de doctrina. Afirmaven tots l'autonomia de les regions, i tots les volien enllaçades pel lliure consentiment.

Així anaren l'any 1873 a la República. Durant la República tampoc els separaren diferències de principis. Els projectes de Constitució formulats per la majoria i la minoria, eren en el fons idèntics; potser el de la majoria era més federal que el de la minoria. Només en caure la República sorgí la veritable discòrdia. Renegaren de la federació els que més l'havien enaltit, i relegaren desdenyosament a la llei provincial el nostre sistema de govern. Fou caiguda per als que així apostataren; pertorbació per als que vam romandre fidels i no ens vam deixar abatre ni per la dictadura de Serrano ni per la reacció de Sagunt.

Si almenys no haguéssim hagut de passar per altres divisions! Dels antics progressistes, els uns transigiren amb la Restauració, els altres es feren republicans. Partidaris aquests de la sobirania de la nació i la unitat de l'Estat, es posaren enfront dels federals; fidels conspiradors de tota la vida, s'oposaren als republicans que només per la lenta evolució de les idees i els esdeveniments, es proposaven recobrar el poder perdut. Constituïren un tercer bàndol, i subdividiren els exèrcits de la República.

Aquest tercer bàndol ha estat funest. Ha portat en constant alteració els pobles, ha dificultat la reorganització de les forces republicanes, ha prolongat l'existència de la monarquia, i ha acabat, després de no poques follies i canvis, per engendrar un altre partit.

Quatre partits tenim ja en el camp de la República: quatre partits, i a més les fraccions i fraccionetes que han anat sorgint. Pararan aquí les divisions? Ho creiem difícil, si no hi ha un moviment de concentració i no es refonguin almenys en un sol partit els federals i en un altre els unitaris. Si no es fa així, augmentaran en tots els partits les dissidències que els afebleixen; aquí les provocaran folles ambicions, allí la perfídia dels nostres comuns enemics, a tot arreu el nostre caràcter díscol i el nostre permanent esperit de discòrdia. Només per la constitució de grans agrupacions és possible, al nostre judici, extirpar els mals d'avui i prevenir els de demà.

Dos grans partits hi ha a Anglaterra: els *whigs* i els *torys*; dos a l'Amèrica del Nord: els *republicans* i els *demòcrates*; i puix que ací, per a després del trimof, hem de comptar amb els de la monarquia, hauriem de treballar activament i constant els republicans per a fondre en un tots els partits. És impossible l'obra? L'han realitzat no fa molts dies els nostres veïns els portuguesos; la realitzaren abans els brasilers. Pogueren per aquesta raó els brasilers, no sols conquistar en hores la República, sinó també constituir-la ordenadament i assossegada. Intelligències, coalicions, lligues, són avui la pau i potser la victòria; demà, la discòrdia i la impotència. No oblidin els nostres lectors que tot s'ha assajat, i tot sense fruit.

Lletres al director

Senyor Director de la REVISTA DE CATALUNYA.

Honorable senyor:

En el número 47 de la REVISTA DE CATALUNYA (maig 1928), pàg. 513, llegeixo unes ratlles en les quals l'articulista empra to de menippea, per parlar d'uns cigars havans d'En Joan Estelrich i deduir-ne, així, que el Director de la "Fundació Bernat Metge" gaudeix de remuneració (per què no parlar clar?) molt superior a la d'En Carles Riba i a la meua.

Som molts que sabem l'origen d'aquests cigars: un present d'un amic de l'Estelrich. El pretext, doncs, no serveix pel cas.

Quant a la remuneració del Director de la "Fundació Bernat Metge" li serà fàcil a l'articulista de la REVISTA DE CATALUNYA de comprovar que no és "aureolat d'un nimbe ideal o químeric" precisament perquè amb xifres a la mà l'articulista faria un mal paper o ens posaria aureola a En Carles Riba i a mi.

Quant a mi, no em calen damunt la meua taula "fatigada i mediocre" uns estímuls com aquests de què parla l'articulista de "Sagitari". La meua "obscuritat sirgadora" en té prou per a acomplir la tasca reeixida o no, que m'és encomanada amb un estimul infalible que em fa content en la meua obscuritat. Hi ha temperaments que potser no sirgarien amb els "estímuls infalibles" de què parla l'articulista.

No cal, que per burxar a En Joan Estelrich, evoquen els nostres noms ni la nostra obscuritat, ni les nostres remuneracions. És aquest un punt d'interès únicament personal i utilitzar-lo en la forma emprada el trobo senzillament de mala llei. Puc dir a l'articulista que entre els homes de la "Fundació Bernat Metge" hi ha hagut sempre una bona amistat i una companyonia sense reserves. Mai—entengueu-ho bé—no s'han produït entre nosaltres ni antagonismes ni enveges ni baralles vergonyoses, subterrànies ni de safareig. Tampoc mai no es produiran, ni cal, així que de fora ens llancin trets de discòrdia, encara que aquests trets vinguin d'un sagitari més o menys divertit.

A la Fundació treballem ben contents de la direcció d'En Joan Estelrich, i fixeu-vos que no escric "sota la direcció d'En Joan Estelrich", car aquest—i en la nostra terra i fora d'ella no és freqüent aquest exemple—posa en la Direcció la suficient dosi d'humanitat autèntica perquè nosaltres no sentim les estretores dels governs personals sempre subjectes a les malfiances i a les veus interessades a cau d'orella. Podeu preguntar-ho als nostres deixebles que habitualment treballen a la Biblioteca de la Fundació.

Nosaltres sirguem, cal que ho entengui bé l'articulista, perquè ultra l'estímul d'allò amb què no val mercadejar no sentim rancúnies personals contra ningú. Les vanitats i els odis fan perdre temps i descoratgen aquells qui de bona fe i duts pel mateix estímul que els "obscurs sirgadors" llegeixen les planes dels nostres diaris i revistes.

La lectura d'aquest article de la REVISTA DE CATALUNYA ha coincidit amb un altre de *La Publicitat*, del 5 d'agost, i signat per En Carles Capdevila. "L'alarma candorosa" de què parla el senyor Capdevila és, com ell sospita, molt estesa. Puc dir més, és estesa, àdhuc entre una part de l'opinió intel·lectual de la nostra terra. Com En Capdevila, crec que ens convindria a tots l'espectacle d'una reacció en sentit moral. Si fos aquesta la finalitat del que alarma part de l'opinió de tota aquesta gent "que regala d'ingenuïtat", bé.

Amb tot, compte amb què en això no es vegi una manca d'independència de les petites passions personals. No s'hi val a decepcionar la gent ingènua, la gent candorosa; fixeu-vos que aquest candor ha fet possibles moltes publicacions com és ara LA REVISTA DE CATALUNYA.

Jo comprenc a França els atacs personals, digueu-ne Sagitaris, Buirac, o com volgueu, però ací on els treballadors es contenen amb els dits, i en els dies d'ara no ho comprenc. Si aquests atacs personals es fan amb una alta finalitat moralitzadora, està bé, però aleshores l'atacant no ha de dir mai més amic a l'atacat personalment ni als amics d'aquest. Així entenc jo la moral i l'amistat: per mi—i crec que per a molts—el contrari són senyals de rancúnia i de covardia.

Tal vegada també sóc jo un home candorós; és possible, però em trobo bé amb els meus conceptes de la justícia i de l'amistat.

I ara per cloure—sembla que calgui fer cites a un professor—us repetiré uns mots del tractat de la Ira de Sèneca: "No cal creure que la ira contribueixi gens a la grandesa de l'esperit, car no és ella grandesa sinó inflor. Per als cosos inflats per l'abundància d'una humor malsana llur malura no és un bon regent, sinó una grassor pestífera. Tots aquells que una ànima vil redreça per damunt dels sentiments humans creuen de tenir aspiracions enlairades i sublïms, però en el fons no hi ha res de sòlid, ans promptes són a la ruïna totes les coses que s'han alçat sense fonaments. La ira no reposa en cap base", i, més avall, "La iracúndia no edifica res de gran ni de bell."

Voldria, finalment, recordar al Sagitari uns altres mots de Sèneca: "Més aviat perdonaria aquell qui vol fer al seu enemic una ferida, que aquell qui vol fer-li una bufolla."

Rebeu, senyor Director, el testimoni de la meva consideració mes distingida,

JOAQUIM BALCELLS

Sagitari

No ja pas molts dies Josep Carner parlava de la necessitat d'editar una col·lecció d'epigrames catalans. L'illustre poeta no es limitava a demanar una antologia dels nostres epigramistes més notoris: la seva ambició insinuava la necessitat de suscitar nous epigramistes, d'estimular l'activitat dels nostres poetes vers l'epigrama i no simplement per a poder-se embadalir davant un llibre en certa manera brillant, sinó per un càlcul dels guanys personals que podrien pervenir als nostres poetes en sotmetre's rigorosament a les lleis de l'epigrama. La justesa indispensable al gènere, el control que les lleis del límit exerceixen sobre la profusió selvàtica, donarien fruits que sobreexirien del simple marc estètic de l'antologia.

La idea, naturalment, és bona, i ja no cal dir com esperem la seva realització. Tomàs Garcés, al qual Josep Carner demanava l'antologia, cal que immediatament es posi a la tasca d'estimular i d'escollir. I cal que, quan l'hora arribi, no obliidi el següent epígrama amorós de J. Povill i Adserà, que si bé no té, precisament, una gràcia àtica, provoca, ja no cal dir que per procediments distints dels habituals, aquell somriure finíssim al qual cal que aflueixin els epigrames més o menys sorrats de causticitat:

El teu esguard de fonda melangia
ritma amb les trenes parell a parell;
mates els homes amb ta vista pia
i els arrossegues amb el teu cabell.

Quin dubte hi ha que el senyor Joaquim Pellicena i Camacho és un home actiu? Probablement cap. L'il·lustre director de "La Veu de Catalunya" s'esmerça, no amb parsimònia, sinó amb profusió. Però avui podem dir més, encara: l'il·lustre director de "La Veu" no és simplement un home actiu: és un home activíssim. Mireu si no.

Ja fa un quant temps un company nostre trobà al carrer un redactor de "La Veu". Es saludaren tal com s'estila entre companys:

—Què? Què diuen a "La Veu"?

—Sí, mireu—respongué el redactor alludit, d'una manera més aviat brusca—En Pellicena està planejant una nova distribució del diari que li permeti de fer-se'l tot sol!

* * *

L'actualitat ha girat al voltant del nou llibre de Josep Pla, "Cambó". La multitud que devorava els llibres del brillant escriptor ha estat expugnada per la indignació i el desencís. Caldria, en efecte, tota la agudesia de Zenon per tal de demostrar allò que algú ha intentat de demostrar, o sigui que Josep Pla ha romàs, en el camp ideològic, perfectament immòbil. La sorprenent mobilitat de l'autor de "Coses Vistes" podria, en certa manera, explicar-se insinuant que la seva anada vers l'extrema esquerra fou, simplement, una qüestió de tàctica gimnàstica: un retrocés per a poder fer amb més abreviada el salt vers l'extrema dreta. Altrament no cal subtilitzar tant. Una vella anècdota, popularitzada aquests dies, és prou eloqüent.

Era el temps dels primers assaigs literaris de Josep Pla. Col·laborava a "L'instant". La revista no era cap negoci i l'editor decidí de modificar l'estat de coses. Un dia reuní els redactors i els proposà aquest dilema: o acceptaven la direcció de l'Eugeni d'Ors o la revista plegava. Els redactors acordaren no sotmetre's a la direcció de l'Ors. Aleshores Josep Pla digué:

—Què no pagaran els originals? Doncs, deixeu-ho estar! Cal partir sempre d'un punt de vista realista. Mireu: jo sóc l'home de l'acordeó i de la bicicleta; de l'acordeó perquè s'estira i s'arronça, i de la bicicleta perquè facilita la fugida.

La frase ja era brillant. No sabem, però, si ja era un plagi.

* * *

Es evident que el veritable escriptor modèlic no ha existit mai. L'Excehlència, ocella fabulosa, no és sedentària. No ama la branca única. Té ales potents i un desig més potent, encara, d'assajar-les en una vida de nòmada. No és estrany, així, que l'admiració dels homes, que s'esmerça en destriar els indrets on l'Excehlència reposa, errabundegi una mica. Un escriptor serà preat pel seu pregon sentit psicològic; un altre pel seu inalterable tacte artístic; un altre per la seva potència d'animador. Per a obtenir un tipus d'un modelisme inatacable i universal caldria d'ajuntar dos o tres grans escriptors, perquè les virtuts de l'un equilibrassin i completessin les de l'altre.

No sabem si tothom pensa com nosaltres. O, més concretament: no sabem si hi pensa el jove escriptor J. Navarro i Costabella, del qual ens ha estat reportada—cal confessar que amb certes reserves—aquesta frase divertida:

—El novellista que em plau més és Tolstóievski!

* * *

Una part important de la conferència de Rovira i Virgili a l'Ateneu, "La glòria de Pi i Margall", fou dedicada a posar de manifest les inexactituds que el llibre del senyor Duran i Ventosa, "Regionalisme i Federalisme", conté sobre l'autor de "Las Nacionalidades". Algunes d'aquestes inexactituds són molt divertides. El senyor Duran i Ventosa afirma, per exemple, que Pi i Margall no concretà mai el seu punt de vista sobre un important fet racial. Doncs bé: precisament a la pàgina anterior a una de la qual el senyor Duran i Ventosa comenta fragments, Pi i Margall es decideix sobre el punt al·ludit d'una manera inequívoca.

Davant d'aquest misteri, un nòrdic, naturalment, sentiria una simple voluptat dolorosa. El temperament mediterrani, però, tendeix a reduir les zones tenebroses del món. Un amic nostre deia, comentant l'error del senyor Duran i Ventosa:

—Es veu que el senyor Duran llegeix els llibres, pàgina sí i pàgina no.

* * *

"La Publicitat" ha enriquit darrerament la seva secció de "Comenta-

ris" amb la col·laboració de Josep M. de Sagarra: cada primer diumenge, el famós poeta publicarà uns comentaris lírics al mes. Els primers versos apareguts podriem dir que no eren d'allò més afortunats. Agustí Esclasans en féu una crítica epigramàtica:

—Quina llàstima!—deia—. Quina llàstima que no siguem ja al desembre!

* * *

A les Redaccions dels nostres diaris es reben originals d'una anarquia gramatical tan absoluta que desesma el corrector més brillant. La secció que dóna un contingent més crescut de fragments antològics és la d'informació forana. Extreiem de la col·lecció d'un company aquest breu florilegi:

"Nostres amics Pius Davi i llur muller Maria Vila representaren L'Hereu Riera en l'Odeon."

"No parlem de l'execució, perquè vaga tot comentari, però si que el públic devia haver sigut més nombrós de lo que estava."

—
"El secretari municipal, Sr. X., ha adquirit en propietat un magnífic automòvil, al qual felicitem per la seva situació floreixent."

—
"Diumenge van celebrar les noces d'argent en el matrimoni el senyor X i senyora XX, als que adrecem la nostra enhorabona per tan infaust motiu."

—
La major part d'aquest original és deguda a vibrants plomes de poetes. Així és fins a cert punt comprensible la posició d'aquell jove líric que després de maldar una hora i mitja damunt un paper obstinadament blanc, per a escriure una informació de tribunals, digué al seu director amb una ombra de desencoratjament:

—Si pogués escriure-ho en vers!

Nòtules

Revelacions de Mac Orlan

El novellista francès Pere Mac Orlan ha fet declaracions a un redactor de "Comoedia" sobre els grans corrents del pensament contemporani. La seva crítica de la cultura grecoromana ha estat adversa, i una mica infantil. Accidentalment, però, el novellista francès ha fet revelacions importants. Ha revelat les raons per les quals escriu. Pere Mac Orlan escriu per a deslliurar-se de si mateix. Aventurer, les circumstàncies l'han obligat a viure com un burgès. Però l'inconscient li imposava suggestions tan violents que calia mitigar-les d'una manera o altra. I Mac Orlan trobà una solució relativament còmode: agafar pel coll als seus diables, esclafar-los entre els fulls d'un llibre, com una flor, i transmetre'ls a l'esperit dels seus lectors. S'agitaren novament, quin dubte hi ha? estendran davant els ulls de milers d'individus paisatges, horitzons i perspectives aspirants, però el senyor Mac Orlan podrà romandre tranquil fins al dia que el seu subconscient, meravellósament prolífic, generi nous diables i calgui de recomençar la tasca. Pere Mac Orlan escriu, en suma, perquè un estol de contingències gairebé imponderables, pactaren, un jorn en contra ell. Escriu perquè no ha pogut ésser pirata o bandoler. El seu cas, és, simplement, el cas de l'home que resol en el camp literari la vocació fallida en el camp més immediat de la vida, en el qual, les coses, sempre són més rígides i incontrolables. Mac Orlan, en fi, escriu perquè no pot viure.

* * *

Insensiblement, la literatura ha derivat de l'epicisme a l'apoteosi del jo. El mòdul central d'aquest procés fou, amb Rousseau, d'adveniment del romanti-

cisme. La literatura que era constatadora, o sigui, al capdavant panegírica, ha esdevingut inspirada, inventora, crítica en últim terme. L'ideal d'una gran part de la literatura moderna consisteix en donar, no una simple transposició artística de l'objecte, sinó una deformació de l'objecte. Un literat no és ja un constador, sinó un controlador. La major part de les característiques psicològiques de l'home modern provenen dels novel·listes: la famosa paradoxa wildeana és, avui, extraordinàriament vivent. I hom escriu no per estructurar-se, sinó per evadir-se. Hom realitza en els llibres allò que no pot realitzar en la vida.

I aquesta segona actitud és en certa manera la conseqüència inevitable d'una època de confort i de coaccions, gairebé insensibles, però inalterables. O sigui: d'una època minuciosament civilitzada, mecanicista, en la qual les coses obeeixen difícilment o romanen impassibles als manaments de la vocació. Lligat de mans i peus l'home cal que s'agiti en un món més maleable per tal de poder satisfer el seu desig de domini. I el món de la literatura, superposat al nostre, és un món de coses ingràvides, sotmeses a jerarquies arbitràries. Les paraules de Mac Orlan tenen un abast molt més general del que sembla a bell cop d'ull. Podrien servir de divisa a un sector cabdal de la literatura moderna, del romanticisme ençà. Si poguéssim retrocedir uns quants segles els estols d'escriptors serien profusament delmats. Podríem dir, exagerant una mica, que molts escriptors no escriurien una novella cada any si poguessin cometre impunement un assassinat cada mes.

ARMAND OBIOLS

CRÒNIQUES CATALANES

La Història i l'Erudició

Tres volums d'"Els nostres clàssics". — "Siluetes de Santes Creus", per Mossèn Josep Palomer. — "El papa Don Pedro de Luna, señor temporal del Maeztrazgo de Montesa", per Mossèn Manuel Betí. — "Analecta Montserratensia" (Vol. VII).

Durant aquests darrers temps, tres nous volums d'"Els Nostres Clàssics" han aparegut: un de Ramon Llull contenint el *Llibre d'Amic e Amat* i el *Llibre d'Ave Maria*, el quart volum del *Tirant lo Blanc*, i el segon volum de la traducció catalana del *Decameró*, de Boccaccio. Amb aquest darrer arribem ja al número 17 de la col·lecció.

En realitat, sols del primer ens cal parlar, perquè els altres dos cauen més aviat, despullats com són de tot prefaci o nota erudita, en la secció *Les Lletres* d'aquesta revista. Ens limitarem a dir, respecte el text del *Tirant*, com ens és grat de constatar que J. M. Capdevila ha desistit aviat del seu criteri inicial, que tendia a suprimir alguns passatges a causa de la llibertat de certes expressions i descripcions. Això, ultra desfigurar el veritable caràcter de l'obra, oferia el perill de fer poc intelligibles passatges ulteriors qui recolzaven en els suprimits. Altrament, la llicència de certs fragments del *Tirant*, no arriba mai a ésser maligna, i el somriure i fins la rialla n'acompanyen sempre la lectura, la qual cosa s'esdevé també sovint amb aquest segon volum del *Decameró*, si bé en Boccaccio la ingenuïtat ja no hi és sinó fictícia. Ambdues obres, sia com sia, constitueixen dos joiells de la nostra literatura medieval, i la lectura d'aquesta part de la traducció boccacesca ens confirma en el judici elogios que vàrem

exposar llavors de l'aparició del primer volum: es tracta d'un bon model de prosa catalana.

Quant a les dues obres de Ramon Llull, a l'extrem oposat de les que acabem d'esmentar, ha estat una escaient idea d'aplegar-les en un sol volum. Lirica l'una, narrativa l'altra, Ambdues formen part del *Blanquerna*, i són afortunada expressió de les dues més altes amors del Beat: Déu i la Verge Maria. Mossèn Salvador Galmés ha escrit per a cadascuna un petit prefaci, impregnat d'afecció envers el solitari de Miramar i la seva obra. Hi procura esbrinar la gestació dels dos joiells lul·lians, n'exposa el caràcter i les qualitats, i aclareix o comenta amb notes alguns passatges del text. Aquest ha estat establert per Marçal Olivari damunt del manuscrit del *Blanquerna* que es conserva a la Biblioteca Palatina de Munic, tot tenint en compte, per a algunes esmenes, lliçons dels manuscrits de la Biblioteca Nacional de París i de la Biblioteca Provincial de Palma de Mallorca. Així s'indica en la nota bibliogràfica que el precedeix.

* * *

Encara que amb un cert endarreriment, hem llegit les *Siluetes de Santes Creus*, de Mossèn Josep Palomer. De vegades la distribució de materials dins aquestes cròniques; d'altres, retards en la recepció de llibres; d'altres, en fi, manca de cooperació per part d'alguns erudits i historiadors; ens obliguen a no donar a aquests comentaris un rigorós ordre cronològic. Valgui això com a excusa al silenci que fins ara hem servat pel que fa a l'obra de Mossèn Palomer.

Ella és, tanmateix, de les que mereixen un bon comentari. L'amor als monestirs que serveix d'escenari egregi als personatges que desfilen per les seves obres (el monestir de Poblet ahir; avui el de Santes Creus), l'admiració que sent envers aquells personatges (reis i reines, prínceps i abats, cavallers i monjos), i la flama de l'afecte pairal, posen en l'obra un moviment que allunya el perill de l'encarcarada retòrica o de l'erudició feixuga. Si de tant en tant apunten al llarg del llibre, és per desaparèixer aviat sota la benèfica aportació d'aquells sentiments, que semblen vetllar damunt la tasca del docte sacerdot. L'estil que sembla, alguna hora, voler-se gonflar oratòriament amb repeticions, paràgrafs allargats i punts suspensius, torna a la marxa assossegada i familiar, que és la que veritablement escau a la prosa de Mossèn Palomer; les exageracions retòriques, que el menen a dir, per exemple, que un sol dels cavallers enterrats a Santes Creus val més que una generació nostra, fan pas al seu predominant judici equànim; i les cites acumulades sense necessitat i no sempre amb massa acurada selecció, en algun punt de l'obra, són aviat oblidades per un bon fragment de la seva prosa, que immediatament les segueix.

La qüestió de la inclusió de cites d'altres autors dins les *Siluetes de Santes Creus*, com també dins les *Estampes de Poblet*, ha donat lloc a algunes crítiques ben justificades. Ferran Valls i Taberner, en el pròleg que encapçala el primer dels llibres esmentats, ha escrit oportunament: "Si, prevalguts de la bona amistat, volguéssim fer, però, a Mossèn Palomer qualche retret, hauria d'ésser aquest (tot dolent-nos que no hagués donat prou importància al problema previ de la selecció de les fonts bibliogràfiques): que el procés d'assimilació transformadora dels textos narratius per ell utilitzats no hagi resultat encara més complet; car hauria estat preferible que haguessin arribat a ésser incorporats almenys en uniformitat, d'idioma, mitjançant l'oportuna versió, aquells paràgrafs aliens que, per una fidelitat innecessària o excessiva, reproduïx sovint literalment".

Si la reproducció literal es limités a llargs fragments, fóra encara acceptable i fins justificable, però molt sovint es tracta de fragments de poques línies i fins de poques paraules. Així, per exemple, parlant de Guillem i Ramon de Moncada, els qui moriren a Mallorca, Mossèn Palomer escriu: "Conegudes són de tothom les gestes heroïques d'aquells dos cavallers, *honra i prez del reinado de D. Jaime I*, segons Piferrer, que s'anomenaren D. Ramon i D. Guillem de Montcada". Parlant dels nobles enterrats a Santes Creus, escriu: "No és estrany que Piferrer, en enumerar tantes il·lustres personalitats qui per mostrar llur afecte al Monestir hi volgueren ésser enterrades, ens parli de la *nobleza funeraria de Santas Cruces*". I tot seguit: "Però, ultra aquests, foren moltíssims els qui formaven aquella *nobleza funeraria*".

Casos com aquests podrien ésser espigolats copiosament en els dos llibres de Mossèn Palomer. I—no podem fer-hi més—ens porten a la memòria un cert dialecte llastimós que es va infiltrar durant algun temps—gosem a esperar que ja no s'hi parla—en un dels nostres principals centres de cultura. No dubtem que Mossèn Palomer esmenarà, quan es faci una segona edició de les seves obres, aquesta taca que les enlletgeix i que és una de les poques que s'hi poden assenyalar. També convindria que suprimís el tractament de *Don* que dóna constantment als reis i nobles catalans, o bé que el substituís per *En*.

El retret que, de passada, fa Valls i Taberner, a propòsit de la selecció de fonts bibliogràfiques, és també justificat, i en algun punt s'enllaça amb la qüestió de la reproducció de fragments d'obres d'altri. Es dóna el cas—excepcional, val a dir—que l'autor reproduïx fragments d'obres en castellà que no són sinó paràfrasis de fragments d'obres catalanes medievals. El fet de no haver remuntat fins a la font prístina, ha estat, en aquests casos, advers als bons propòsits de l'autor.

A part, però, d'aquestes dues reserves, sols judicis elogiosos pot merèixer-nos l'obra de Mossèn Palomer. La seva eficàcia, sobretot, haurà estat molt gran.

Publicades a *La Veu de Catalunya*, abans d'ésser aplegades en volum, les *Siluetes de Santes Creus*, com les *Estampes de Poblet*, han exercit una suggestió molt viva damunt de molts catalans i els han fet més cars aquells gloriosos monestirs, o fins i tot els han menat per primera vegada a llur coneixença directa.

* * *

L'any 1923, Mossèn Manuel Betí va presentar al III Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, celebrat a València, un treball titulat *El Papa Don Pedro de Luna, señor temporal del Maestrazgo de Montesa*. En tiratge a part, extret de les *Memòries del Congrés*, ens ha estat amablement tramès per la Societat Castellonesa de Cultura.

Es tracta d'un estudi sobre el cisma que, l'any 1409, es va produir al Mestrat de Montesa, per nominació, gairebé simultània, de dos Mestres, l'un per elecció de l'Orde, l'altre per designació de Benet XIII. El cisma pontifical va agreujar aquest, com tants d'altres conflictes eclesiàstics, i per tal de posar-hi fi, Pere de Luna, a instàncies del rei Martí, va nomenar un jutge arbitral qui fou Fra Bonifaci Ferrer. Aquest va declarar vacant la dignitat, i llavors, durant alguns mesos, va assumir-la el propi Pontífex. "Els vassalls de Montesa—escriu Mossèn Betí—van tenir aleshores com a senyor natural el Papa mateix, al qual van prestar homenatge i van jurar fidelitat. I el Mestrat, tot el districte patrimonial de la dignitat, amb les seves viles, llocs i castells, va venir a ésser, per algun temps, Estat Pontifici del Papa espanyol".

L'autor d'aquest treball no se cenyeix exclusivament a presentar-nos el cas del cisma de Montesa, sinó que historieja una mica la fundació de l'ordre i ens presenta els antecedents de la qüestió. Les dades que sobre aquesta ens presenten els cronistes de l'Ordre, força escasses, són considerablement augmentades per Mossèn Betí, amb documents de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, de l'Arxiu Municipal de Sant Mateu i de l'Arxiu Municipal d'Onda. De més a més, sap relacionar els esdeveniments locals amb la història general de l'Església i donar amplitud d'escenari al conflicte que estudia.

Dues recances hem sentit tot llegint aquest treball: l'una, perquè ell ens prova, una vegada més, quin bon historiador ha perdut, amb Mossèn Betí, la nostra historiografia; l'altra, perquè el seu treball, com el de tants d'altres historiadors valencians qui van prendre part en el III Congrés de la Corona d'Aragó, no és escrit en la seva llengua, tot i que el reglament del Congrés l'havia, naturalment, admesa.

* * *

Hem rebut el setè volum dels *Analecta Montserratensia*, corresponent a l'any

corrent, gros volum de prop de quatre centes cinquanta planes. En parlarem detingudament en les pròximes cròniques. Avui ens hem de limitar a reproduir-ne el Sumari:

"Estudis: Dom Anselm M. Albareda: Bibliografia dels Monjos de Montserrat. Dom Ramir Augé: Un Monjo de Montserrat cridat al Concili de Trent. R. P. Arxiver de Montserrat: Correspondència adreçada al Cardenal Dom Benet de Sala, monjo de Montserrat. Dom Mauro Inguanez: Capelle dedicate alla Madonna di Montserrat nell'Isola di Malta. Ramon d'Alòs-Monèr: Poesia castellana a la Verge per un hermità de Montserrat de la fi del segle xv. Miscel·lània històrica: Processons de la Vila d'Igualada a Montserrat en el temps vell (documents comunicats per Gabriel Castellà Raich). Documents de l'Arxiu de la Corona d'Aragó referents a Montserrat, comunicats per J. M. Roca. Crònica: I. Pietat Montserratina; II. Romiatge; III. Cultura; IV. Construccions i Milllores; V. Vària."

FERRAN SOLDEVILA

Les Lletres

"Vida interior d'un escriptor", de Joan Puig i Ferrater. — "Exercicis de geografia lírica", de J. M. Lopez-Picó. — "Tàntal", de Miquel Llor. — "Històries de la carn i de la sang", d'A. Esclasans. — "Visions històriques", de Carles Rahola.

"Vida interior d'un escriptor", de Joan Puig i Ferrater, és el primer volum de la Col·lecció "La Sageta" que dirigeix J. Aguadé i Miró.

Mescla d'assaig i de novella, podríem definir el nou llibre de Puig i Ferrater com d'estudi psicològic de la crisi de consciència d'un artista. L'artista, en aquest cas, és el propi autor. I no és que es tracti precisament d'una biografia, "perquè—diem-ho amb paraules del seu prologuista-editor, J. Aguadé i Miró—hi entra molta ficció artística, però la part d'imaginació és bastida sobre coses personals". És a dir, que Puig i Ferrater en crear les accions i reaccions del seu protagonista, Martí Reclòs, parteix sempre dels propis estats emocionals. I les coses que narra, els conflictes, els neguits i les angoixes són íntimes i d'un aspecte tan delicat, que el llibre és un dels pocs llibres—i únic precisament en la nostra literatura—que té el rar valor d'una confessió. Diríeu que Martí Reclòs és la màscara de rubors que s'ha posat el seu autor.

Així "Vida interior d'un escriptor" és un complement de "Camins de França". En els dos llibres caldrà pouar igualment quan hom vulgui escriure una biografia completa del seu autor o quan hom vulgui trobar les fonts de les seves novelles i fins potser d'algunes de les seves obres teatrals més característiques. En "Camins de França" diríeu que hi ha més la vida de l'home, amb les seves passions. En "Vida interior d'un escriptor" hi trobem més la vida de l'artista, amb els seus neguits ideològics. Mai, però, en cap dels dos llibres, l'home i l'artista són deslligats l'un de l'altre. Al contrari, en ambdues, home i artista lluiten aferissadament. Però el nexa comú en ambdues obres hi és sempre, i, de vegades,

es fa ben vistent. Recordeu, per exemple, aquell moment, de l'adolescència de l'autor, en el qual es desperta l'artista? En ambdós llibres hi és precisament narrat, com un pont que els uneix, i no sabem en quin dels dos amb més poesia.

"Vida interior d'un escriptor" es divideix en tres parts. En la primera, l'autor fa que el seu protagonista, després d'una crisi moral, el turment l'esforç per trobar-se i concretar les seves idees estètiques. És un capítol, però, tant d'exposició com de defensa. És a dir, que l'autor hi fluctua, entre incorporar-se a corrents nous, o defensar l'estètica a l'empar de la qual, ha creat ja una part de la seva obra. I així, quan arriba a una conclusió: "Substituir fórmules per una experiència personal", el mateix protagonista cuitarà a confessar-nos la seva insatisfacció.

Puig i Ferreter no vela l'angoixa que totes aquestes lluites recloses en la seva ànima li produeixen. Al contrari, en treu un efecte literari. Dramatitza la seva ideologia. I àdhuc en aquestes pàgines el dramaturg, el novel·lista, ens sembla superior al teoritzador. Per aquesta dramatització fa que si no sempre ens avemim a acceptar-les, sempre almenys hom les segueix amb interès despert.

Hi ha escriptors que tenen el do de l'ordre. Amb quatre idees i amb quatre lectures us faran un assaig brillantíssim. Puig i Ferreter, en canvi, no és capaç d'aquest ordre. No és capaç, sobretot, de simulacions i de disfresses. D'ací que, amb un bagatge de lectures més copiós i més detingut que molts d'altres, no aconsegueix oferir-nos una síntesi, una suma ordenada de les seves idees. Quan deixa de dramatitzar-les, resta en l'apunt. I idees que per descabdellar-les necessitaria una llarga teoria, les ofereix en forma d'axiomes. De vegades sembla que es contradigui. I de fet, la contradicció no hi és en la consciència de l'artista. Només hi ha una manca d'habilitat, per lligar en una corba retòrica, dos punts una mica distants.

Entre aquests apunts i aquestes divagacions tumultuoses, poques pàgines mortes hi podríem trobar. En canvi n'hi ha plenes d'observació, d'experiència i de maduresa literària. Vegi's, per exemple, aquelles pàgines, escrites amb febre, sobre la psicologia de la creació artística. Vegi's també aquelles tan riques de doctrina literària, sobre l'estil. Hom hi trobarà molt a discutir. Però segurament no serà gran escriptor, aquell qui no hi trobi molts punts de coincidència.

La segona part no és tan ideològica. Hi ha més pàgines d'acció, de novella. Dues escenes són sobretot impressionats. Aquella en què descriu els sentiments del protagonista en veure's novament parè, i aquella que titula "Apunts per a una novella". L'art de Puig i Ferreter s'enlaira als cims. Endolcit, trèmul i com ple d'unció en la primera, més xarbotant, més càlid, més encès en la segona, troba en ambdues el tret segur que ha d'impressionar el lector.

L'autor, però en aquesta part, pinta sobretot, amb sinceritat, amb valentia, la vida angoixosa de l'escriptor català. Els seus dots de novel·lista li serveixen

per a fer-ne quadros tan vivents, tan caracteríctics, com els que dedica a l'editor. I aquella pàgina—escrita amb una gran puixança lírica—en la qual el protagonista se sent temptat pel dimoni del cosmopolitisme, per l'ambició d'escriure en un idioma de més fàcil difusió que el nostre, és una pàgina angoixosa, que pocs escriptors catalans hauran deixat de sentir.

Després d'una època per al protagonista de deserció i d'enfangament en la sensualitat més envilidora, l'autor el fa arribar a port en la tercera i última part del llibre. Una porta de claredat s'esbatana als nostres ulls. L'home i l'artista, en lluita durant tant de temps, al fi es troben i arriben a fusionar-se. Assistim a una mena d'ascensió apoteòsica, gloriosa. Després de tantes lluites, Martí Reclòs, i amb ell l'autor, acaba per trobar el seu credo estètic: el seu credo estètic, humà i religiós. La dita de Nietzsche—"escriure amb sang"—se li fa clara. Es sent ric de vida espiritual. Renuncia al naturalisme per a fer obra de creació i no pas de mera còpia de la realitat... No intentarem, però, resumir les seves idees. Són aquestes darreres pàgines—on tanmateix podem trobar coses discutibles—massa denses per a ésser resumides. Són escrites amb una mena de serenitat joiosa, punxada, ací i allà encara, d'inquietuds: inquietuds que d'ací en endavant ja no seran font de terbolesa, sinó deus d'on neixeran les seves obres.

Literàriament i gramaticalment "Vida interior d'un escriptor" és, junt amb "Camins de França", en curs de publicació a la REVISTA DE CATALUNYA, les dues obres que marquen la maduresa de l'autor. El seu català és el català normal dels millors escriptors joves d'avui. Conscientment, o inconscientment, el cas de Puig i Ferrer és la demostració de què la puresa lingüística i el perfeccionament gramatical, no lleven força a la prosa d'un autor i de què sempre hi afegeixen gràcia.

* * *

"Exercicis de Geografia lírica" és el títol, original i escaient, del darrer llibre publicat de J. M. Lòpez-Picó. Al través d'èpoques diverses i de diversos països, d'Orient a Occident, Lòpez-Picó tria els temes que més l'atrauen per a glossar-los de nou en llengua catalana. "L'ambició d'aquest exercici—diu l'autor, en una nota inicial—no va més enllà del disseny d'acostumar diverses inspiracions líriques, al clima de la nostra llengua." L'experiment és reeixit. El català, en mans d'un poeta hàbil, pot resistir tots els climes. L'intent és lloable—lloable, i recomanable, sobretot, com a exemple als poetes novells de llengua catalana—. Però ens cal declarar que no ens ha dut cap sorpresa. De la maturitat del català literari, de la seva aptesa per a totes les expressions i per a tots els matisos, els llibres darrerament publicats, els múltiples assajos de les nostres revistes i àdhuc alguns ar-

ticles periodístics en són prou bon testimoniatge. Ens sembla que ja no cal d'insistir-hi, ni com a tema de propaganda patriòtica. El patriotisme, en aquest cas, és ja de donar l'afer per resolt i tirar endavant. I quan algú dubti d'aquesta aptesa del català, ensenyar-li a desconfiar de què el domini, i, en darrer cas, tirar-li a la cara aquesta "Geografia lírica", de Lòpez-Picó.

Així, més encara que la maturitat de la llengua catalana, aquesta incorporació del català a la lírica universal, prova la flexibilitat del seu autor. Els climes del llibre són molt diversos. Van de l'austeritat més severa, al més carregat preciosisme; del conceptuocisme barroch a la gràcia lleugera. És a dir, tota la lira, com mai no podem dir amb més raó. És clar que, conscientment o inconscientment, Lòpez-Picó, en el seu viatge, és guiat per les seves preferències personals. Però seria difícil, al través del llibre, destriar quines són aquestes preferències. Potser hi podríem destriar l'atracció dels cims del pensament; l'atracció de la bellesa plàstica i melàrica de la imatge, i, de vegades, com per joc, la temptació de la gràcia. És a dir, un decantar-se constant cap els temes intel·lectuals, cerebrals, més que cap als passionals, sensorials o emotius. Però cal observar, que en aquestes adaptacions, interpretacions o variants, quan en l'original hi ha emoció, Lòpez-Picó sap conservar-la.

I evidentment, en llibres d'aquesta mena, hi ha el perill, no solament de què s'esvaeixi l'emoció, sinó aquell batec inicial que impulsa a escriure a tot poeta. Hom no hi treballa sobre matèria vivent, per transformar-la en art. Hom treballa sobre matèria elaborada, i tot el treball de l'artista resta ací reduït a treball d'artífex: a manipular l'or i les pedres precioses que han extret els altres de la pedrera de la vida. Tanmateix, pot observar-se que, molt sovint, al través d'aquests versos, Lòpez-Picó ha sabut remuntar-se a les fonts originals on varen trobar la inspiració els poetes que interpreta. Això, i la intel·ligència, és allò que l'allibera de caure, gairebé constantment, en el pastitxo.. En molts dels poemes, en molts dels "exercicis" que formen el volum seria impossible de destriar—i això és el millor elogi que pot fer-se'n—quina part és la del poeta català i quina la part dels altres grans lírics. I, sobretot, quina part hi ha de servitud i quina d'originalitat, en les imatges.

Lòpez-Picó no ha renunciat gens a la seva personalitat en escriure aquest llibre. Cert que, de vegades, dona a alguns dels poemes, com per virtuós exercici, una mena de patina del temps. Però, en conjunt, són assimilats i esdevinguts carn i sang pròpies. I en tal manera, que aquests fills de climes i d'espiritualitats diverses, han agafat un aire de família. De vegades diríeu, que l'interpret hi retroba les deus de la seva inspiració primitiva, i, aleshores, sembla que canti amb ressons dels seus primers llibres. Únicament d'aquesta encunyació de la personalitat de Lòpez-Picó, se n'escapa alguna que altra composició que, en el fons del fons, ha de repugnar a la seva estètica.

"Exercicis de Geografia lírica": curiositat insadollable, excursionisme ardit als cims nevats, als valls florits, als llacs i als vargers graciosos... Mena de rosa dels vents, que fins pot servir per orientar l'adolescència àvida.

* * *

"Tàntal", de Miquel Llor, és el segon volum de la "Biblioteca a tot vent". El títol de l'obra és naturalment simbòlic. L'autor, però, no insisteix en el simbolisme, no hi fa cap altra al·lusió literària. El seu Tàntal s'anomena Eloi. És un personatge de carn i ossos. Però podria també esdevenir un símbol. En l'autor hi ha, evidentment, el títol ho demostra, la voluntat amagada de què n'esdevingui. Com Don Quixot, és el símbol de l'idealisme impotent, com Hamlet ho és de la melangia i del dubte, com Otello ho és de la gelosia, Eloi podria ésser la concretació, dels fracassats per desequilibri entre l'ambició i les pròpies facultats. És a dir, de tots aquells que tenen una set insadollable d'ésser alguna cosa, però que, per algun manament intern, no poden abastar allò que voldrien, encara que la vida o l'atzar els hi acosti. Així a l'Eloi, una mena de bonior gens romàntica, l'empeny a viure a través de la pròpia vida vulgar, agrejada, una vida brillant. I els refrecs de la vida, els recursos, la incomprensió dels altres, en lloc d'endurir-li la sensibilitat, li afinen, l'exasperen; desvetllen, en la seva ment, les ombres ancestrals de la neurosi, i acaben per abismar-lo, alhora en anul·lació i en redempció, en la follia. Per la follia Eloi, Tàntal, viu la pròpia vida i abasta tot allò que era per a ell, en la realitat, inabastable.

Miquel Llor fa del seu Eloi, un cas típic. Adhuc un cas clínic. I estudia amb tants detalls i amb tanta penetració la seva psicologia, que un especialista, en llegir-lo, podria fer el diagnòstic i fins classificar-lo en el quadro de les malalties mentals. Tant, doncs, com de psicologia, hi ha de psiquiatria en l'obra de Miquel Llor. Probablement no és l'estudi clínic d'un cas viu. Però sembla que l'autor, una vegada inventat el cas, l'hagi emmotllat en un estudi clínic precís.

Malgrat que, sobretot, cap a l'acabament del llibre, l'autor deixa traslluir sense gaires vels la part de clínica que hi ha, no cau mai en la generalització impertinent del professional que explica documents humans. Al contrari, les generalitzacions del professional les fa esdevenir particularismes del protagonista. Les fon amb les pròpies observacions i pasta amb elles l'ànima malalta del seu heroi.

En recercar aquests detalls, diríeu que l'autor posa una complaença morbosa a procurar que siguin detalls que fereixin la sensibilitat del lector, que es mussin els seus nervis o li comuniquin una petita, però glaçada esgarripança.

Ni aquests detalls, ni aquesta complaença, sobretot, no la trobàvem en "His-

tòria Gris". Diríeu que l'autor se l'ha encomanada més recentment, amb la lectura d'alguns dels novel·listes francesos actuals, de tarannà més corromput i pessimista.

Altres detalls—petites notes de paisatge, petites descripcions de carrers, de façanes i de claustres—marquen l'intent de l'autor, absolutament reeixit, d'estilitzar l'acció, de llevar-li el regust de vida en brut i de rodejar-la com d'un marc estètic que l'elevi sobre el seu propi realisme.

I és així, com a obra artística, com a obra literària, que el llibre té més vàlua. Més encara que en la invenció i que en la creació de la psicologia del personatge, l'autor troba el seu plaer més gran—i potser més dolorós—a escriure-la. És a dir, en la part d'artista i encara millor d'artífex de la seva obra. La prosa, amb què és escrit "Tàntal", és una prosa treballada, de sons avellutats, d'entonacions agrisades i apagades. La seva marxa no és mai gaire viva. Més que a fer córrer l'acció, tendeix a immobilitzar-la. Però mai no s'acatrona ni esdevé monòton. És ric en expressió i en girs. Sense ésser mai preciosista, sense que cap adjectiu tingui una lluïssor excessiva, procura sempre que la seva frase sigui bella, i encara, més que bella, bonica. Però, restant, sobretot, cenyit, sense que mai la bellesa expressiva no sigui guanyada a despeses de la precisió i de la intensitat.

Tot aquest to refinadament artístic del llibre fa, però, a estones, una mica convencionals els diàlegs. Les noies, diuen coses massa boniques i poc vives, com si, més que personatges reals, fossin personatges trets d'una comèdia elegant. Diríeu que l'autor no les pinta com són, sinó com les ha vist el seu protagonista. Tenen així una vida pàl·lida, d'ombres, i no viuen més que com a miratges de Tàntal.

* * *

Amb l'arbitrari títol d'"Històries de la carn i de la sang", A. Esclasans publica un volum de contes a les pulcres edicions de "La Mirada". De moment, el títol, faria pensar a qui no coneixés la personalitat d'aquest escriptor, en un recull de contes més o menys fisiològics. Tanmateix, en mans d'A. Esclasans, tot es trasmuta, per virtut de l'art: la carn esdevé marbre, i la sang, ràfagues de llum. Així, no cerqueu personatges en el llibre. L'autor, més que crear éssers vivents, ha volgut esculpir gestos, actituds. Més que la psicologia, a l'autor el guia constantment l'estètica. Cap autor—ni un Merimé, ni un Villiers de l'Isle Adam—cauen més de ple que A. Esclasans en la fórmula de l'art per l'art. Els seus contes són de la mena de la novellística purament artística. El dolor, la joia, el bé i el mal, la generositat i l'abjecció, el luxe o la misèria, A. Esclasans

les aprofita, no des d'un punt de vista humà, per enternir, per emocionar o per revoltar-nos, ans només per a extreure'n belles candències, sonoritats delicades, jocs de llum, i imatges de poeta. La fredor, la serenitat, l'objectivisme, característiques de la majoria dels escriptors que, conscientment o inconscientment adopten la fórmula de l'art per l'art, no és mai la manera d'A. Esclasans. A. Esclasans escriu amb una mena de roentor interna que li fa fer, de vegades, en lloc de paràgrafs, ratlles de foc. I no és que s'emocioni: És, diríeu, que s'al·lucina. Reals o fantàstiques, de contorns retallats i precisos, o esfumades i plenes de penombres i misteris, les seves històries semblen sempre escrites en un estat de semial·lucinació.

No hi ha, en gairebé cap d'elles, argument, anècdota. Són, més aviat, moments fugissers, d'una vida, que l'autor dramatitza líricament. És a dir, per impressió personal, subjectiva. Veieu, per exemple, els dos millors contes del volum; aquell deliciós, de "Susanna al bany", i aquell tan gentil, tan aeri, de "Les sagetes de fusta", que ens és particularment car. El primer no és més que els efectes de llum i d'aigua en els moments d'entrar Susanna nua al bany i de sortir-ne. El segon, l'anhel d'unes sagetes de fusta, immobilitzades en la mà de l'home anunci, per pegar estrebada i volar. Però l'autor, aquests arguments tan simples els narra amb una puixança lírica formidable. Més que narrar, però, diríem que conta amb imatges de poeta. Rarament anomena les coses pel seu nom, ans per la imatge que suggereix. L'acció, gairebé constantment hi és suplantada per la glossa.

En aquesta música d'imatges tots els ambients s'hi transformen. Les coses no són coses: són colors, són músiques, són perfums. Més que en el regne animal, diríeu que l'autor ens fa penetrar en el palau encantat i subterrani del món mineral, on tot té llussors incorruptibles.

No caldrà, potser, encara, que afegim que el millor del llibre és el seu estil. És, gramaticalment, impecable, i té una diversitat de construccions i una fuga verbal que mai no s'acaba. De vegades la frase es talla en facetes brillants i ares tallants de prisma; de vegades es fa més sinuosa, com si volgués perllongar la sonoritat i repetir-la, per delectança, en mil ecos.

En conjunt, el llibre d'A. Esclasans fa, estèticament, l'efecte d'una Venus grega, a la qual hom ha carregat de metalls treballats, de gemmes rares, d'un gust més bàrbar que oriental. Així, per sobre les formes pures hi dominen les llussors engegadores.

Hom ha presentat sovint A. Esclasans com un escriptor esquerp i poc cordial. Potser ell, per amagar la timidesa, s'ha complagut a cultivar aquesta llegenda. "Històries de la carn i de la sang", segurament l'esvairà. Cada una d'aquestes històries és dedicada a un escriptor distint. L'autor, al desig de cordialitat que això pot significar, hi afegeix la delicadesa de fer que cada història dedicada, si-

gui la que és més en consonància amb el temperament de l'autor al qual l'adreça. Cal, sense reserva, agrair a A. Esclasans aquests gest.

* * *

"Les Visions Històriques", de Carles Rahola, ultra la seva valor històrica, per les innombrables dades que conté sobre la invasió napoleònica, són d'un alt valor literari pel que tenen de visions. La història, per a Carles Rahola, no és una pila de documents glaçats. És tota una vida dormida que el poeta desvetlla i fa desfilar als nostres ulls, amb les seves figures lleument idealitzades.

El llibre traspua poesia pertot arreu. Però les pàgines més penetrants són aquelles en les quals l'autor descriu el setge de Girona, o aquelles, encara més punyents i enternidores, del "Tambor gironí", plenes d'una emoció autèntica.

DOMENEC GUANSÉ

L'Art

Exposicions. — Conferències. — Moviment arqueològic. — Moviment bibliogràfic, etc.

Les exposicions de la Sala Parés durant el mes de maig foren les següents: la de Joaquim Mir, amb grans i nombrosos paisatges a l'oli, molts d'ells admirablement ben vistos, d'una prodigiosa justesa; no era menys corprenedora la fuga amb que aquells paisatges eren pintats, enc que alguna vegada aquesta fuga degenerés en abocetament i, potser, fins en barroeria. Després, l'exposició d'escultures de Manuel Hugué, amb obres també admirables alternant amb altres de fluïxes; les obres bones de M. Hugué foren, però, tan robustes, tan sàviament simples, que s'imposaven i compensaven a bastament la migradesa de les altres. Vingueren després les exposicions de F. Camps i Ribera, en progrés, i la de Bosch i Roigé, molt notable, com sempre, però no pas en progrés; una exposició de l'aficionat senyor Camins; la del senyor Vidal i Coma, molt superior a les que fins ara té organitzades, i la del jove paisatgista olotí, deixeble d'Iu Pascual, el senyor V. Solé i Jorba, qui segueix massa escrupolosament potser les petjades del seu mestre. Per fi, el ple de l'Associació d'escultors, inferior al de l'any passat i fou igualment inferior en qualitat, que en quantitat, que en grandàries. Així i tot, aquesta ha estat una de les exposicions més importants que havem gustat a la Sala Parés durant el que va d'any. Hi havien obres dels senyors Ll. Cairó, E. Casanoves, J. Claret, J. Dunyach, A. Ferrant, J. Granyer, P. Jou, M. Hugué, E. Maragall, S. Martorell, M. Soto, A. Tarrach i J. Viladomat.

A les Galeries Laietanes s'obriren les següents exposicions: de Maria Millet i de Pere Brugués, ambdues de vidres esmaltats; la del senyor R. Borrell, la del senyor Torras i Farell, ambdues de pintura a l'oli; vingué després una exposició de pintura antiga més interessant que les habituals exposicions d'art antic; des-

prés la d'olis del tarragoní senyor Sancho, la d'aquarelles del senyor J. Gener i la d'escultura del senyor Ll. Roselló; per fi, les dels pintors senyors Bartomeu Bauzá, aficionat; senyoreta Montserrat Planella i Martí Durban, aquesta era de dibuixos-retrats i paisatges a l'oli.

A l'Estudi Arenyes s'obrí una important exposició de paisatges dibuixats pel recentment desaparegut artista Jaume Pahissa; després el senyor W. Soto n'hi obrí una altra de pintura i de sedes pintades. A La Pinacoteca, notables exposicions dels senyors Enric C. Cénac i A. Ollé i Pinell; aquella, de bons bodegons a l'oli; aquesta, d'admirables boixos per a edicions de bibliòfil; després vingué el senyor J. B. Porcar amb una col·lecció d'olis, i, per fi, exposició de paisatges a l'oli per Mateu Serra. A la Sala Busquets veiérem una col·lecció de pintures del senyor Guillem Bergnes, després una exhibició dels alumnes de la classe de gravat de l'Institut Català de les Arts del Llibre, i una pintura i dibuixos de l'esmentat paisatgista J. Pahissa. A les Galeries Dalmau es donà a conèixer l'escultor J. Savall amb quatre escultures i sis repujats; en el mateix lloc debutà també, amb pintures i dibuixos, l'artista Josep Sobirana; també, amb una sèrie de paisatges a l'oli, hi debutà el senyor Trinitat Torné.

La Unió Professional de Dependents i Empleats del Comerç organitza una exposició de goigs. El Centre Excursionista de Catalunya n'organitza una altra de fotografies d'art barroc. A la Cambra de Comerç i Navegació el Publi-Club organitzà una important exposició d'art de la publicitat. El Centre Excursionista "Els Blaus", de Sarrià, organitzà una exposició d'obres del difunt Francesc Gimeno. L'Agrupació col·lectiva d'art, a base de les obres dels artistes d'aquella barriada. El Club Excursionista de Catalunya i el Club Excursionista de Gràcia organitzaren bones exposicions de fotografies d'art, de fotografies de muntanya i de reproduccions de costums i festes populars. Per fi, l'antiquari Francesc Sancho organitzà una venda a l'encant de pintura, ceràmica i altres objectes d'art antic. Cal segurament registrar en aquest apartat el fet gens banal de la constitució d'una associació de dibuixants cartellistes. També cal, potser, deplorar que, en lloc de conjugar llur esforç amb l'esforç de les entitats artístiques ja constituïdes, els dibuixants cartellistes s'organitzin apart. Cal també esmentar l'homenatge a Soler i Rovirosa organitzat pel Grup Excursionista Joventut Catalana.

Fora de Barcelona hom segueix homenatjant S. Rossinyol, i el Círcol Republicà Federal de Sabadell homenatjà també Apelles Mestres. Les exposicions, a fora, són les següents: a Sabadell, exposició-homenatge dels tres artistes que desvetllaren en aquella ciutat l'amor a les arts, els pintors Joan Vila i Cinca, Joan Figueres i Ramon Quer. A Lleida són obertes dues exposicions, una de pintura del senyor Lluís Botines al Museu Morera i una altra del caricaturista Niko al Casino Independent. A Manresa, el ple de l'Associació d'Aquarellistes de Catalunya exhibeix en el local de l'Associació de la Premsa. A Vilanova, exposició

del Llibre. A Reus, al Centre de Lectura, exposició del pintor Agustí Baiges. A Terrassa, els Amics de les Arts organitzen una doble exposició de pintures i escultures dels artistes Ramon Cortès i Miquel Ros. La més important d'aquestes exposicions de fora Barcelona fou indubtablement la d'art provincial que organitza el Casino Menestral de Figueres, exposició de pintura, dibuix, escultura i art aplicat, que reuní 196 pintures i dibuixos, i 25 escultures; sobressortien les obres dels senyors J. Aguilera, J. Berga i Boada, J. Berga i Boix, J. Bonaterra, S. Dalí, M. Domenge, J. Guilamet, M. Llavanera, I. Mallol, J. Martrús, Ll. Medir, J. Palmarola, I. Pascual, M. Pigem, J. Pujol, P. Salichs, V. Solé, J. Vayreda, M. Vayreda, F. Vayreda, Ll. Cairó, J. Claret, F. Marès i Marcó. A París, Josep Clarà, l'escultor, i Joan Miró, dibuixant, aconseguïen bons èxits de premsa amb llurs exposicions, aquell en l'annual Saló de les Tulleries, aquest amb una exposició personal a les Galeries G. Bernheim et Cie.

* * *

Les conferències d'art i arqueologia foren durant el mes de maig nombroses i importants més que mai. L'Agrupació Excursionista "Júpiter", del Poble Nou, tanca la ja esmentada exposició col·lectiva amb una conferència donada pel culte Carles Soldevila. L'Exposició Gimeno, que ja hem dit que organitzà el Centre Excursionista de Sarrià, fou closa també amb una bona conferència del senyor A. Martí i Monteys, la qual versà sobre el tema "Gimeno apòstol". També la ja esmentada exposició de goigs de la Unió Profess. de Dependents del Comerç fou closa amb una conferència valuosa a càrrec del cultivadíssim Mn. Francesc Baldelló; el tema d'aquesta conferència fou "Els Goigs". L'infadigable senyor Frederic Flos donà una conferència en el local de l'Associació Ferretera sobre el tema: "Les pedres parlen". Al Liceu Garcia Goy la senyoreta Concepció Salvat parlà sobre Murillo. El Foment de les Arts Decoratives donà pública lectura de l'estudi sobre Goya premiat a Madrid en un concurs d'estudis sobre l'art d'aquest pintor; l'esmentada lectura no tingué lloc en el local social del F. A. D., sinó en una de les sales de l'Arxiu Històric Municipal. A l'Ateneu Barceloní, la senyora Zoe Garbea Tomelli parlà sobre l'art i la literatura de Romania. Alguns jorns després, el savi professor Joaquim Balcells ocupà la mateixa tribuna per a dissertar sobre "Els Antics i el sentit d'Humanisme". El Director de l'Institut Français, senyor Bertrand, parlà en el local d'aquesta entitat sobre "La gran pintura decorativa moderna: Previs de Chavannes, Henri Martin, etc.". L'activísim Foment de la Pietat Catalana organitzà dues noves importants conferències, una a càrrec del mestre Luís Millet, sobre "La transcendència en l'art", i l'altra del canonge Carles Cardó sobre "L'art i la Moral". L'Associació d'Estudiants d'Arquitectura organitzà altres dues ressonants conferències sobre arquitectura

nova, ambdues abocades pel cèlebre arquitecte suís Le Corbusier Sagnier; les susdites conferències foren donades a la Sala Mozart. En la Biblioteca Popular Catalana, del Poble Nou, el senyor J. M.ª de Sucre desenrotllà el tema "Del neo-impressionisme al surrealisme en les arts plàstiques". En el Centre Excursionista de Catalunya, el senyor P. Casades i Gramatxes parlà sobre el barroquisme català. El senyor Josep Danés parlà en el mateix local sobre "La Masia". El senyor B. Bassegoda parlà sobre la Catedral de Chartres. Per fi, el conservador del Museu de la Ciutadella, senyor Gandia, parlà en el susdit Centre sobre les excavacions d'Empuries; aquesta conferència fou ampliada després en la secció emporitana del susdit Museu a la vista dels objectes d'aquella instal·lació. A l'Orfeó Gracienc el conferenciant és el senyor Xavier Tarragó, qui disserta sobre l'art romànic andorrà. L'exposició de publicitat ens dóna ocasió de sentir els següents conferencians: el senyor Rafael Bori parlà sobre "Dades i documents per a l'història de la publicitat"; el senyor J. M. Miró, sobre "L'anunci en la premsa"; el senyor Ramon Baixeres, sobre "L'art i la publicitat"; el senyor J. M.ª Colubi, sobre "Publicitat Exterior"; el senyor Jesús Cortès, sobre "Publicitat Directa". Altres conferències donades en l'esmentada exposició no es referien a l'aspecte artístic de la publicitat.

Fora de Barcelona foren donades les conferències següents: A Sabadell, en la inauguració de l'exposició Figueras, Vila, Quer, en l'Acadèmia de Belles Arts, el senyor Joan Garriga parlà sobre la significació de l'art d'aquells tres precursors. A Valls, el senyor César Martinell parlà en l'Escola Professional sobre el tema més que suggestiu de "L'art al temple de St. Joan, de Valls". A l'Ateneu obrer manresà, de Manresa, el ceramista sabadellenc Marià Burgués dissertà sobre "La importància de la terrissa catalana i determinisme de les formes". A Mataró, a l'Agrupació Artística i Literària, donà Rafael Benet un curset sobre art contemporani. El mateix conferenciant parlà en el Casino Menestral, de Figueres, sobre l'art post-impressionista. Abans precedí a aquest conferenciant, en la mateixa tribuna, Agustí Duran i Santpere, qui parlà de l'escultura gòtica catalana, i el signant d'aquesta crònica, qui parlà de l'escola impressionista. Finalment, el pintor Salvador Dalí clogué aquest cicle de conferències del Casino Menestral amb una disquisició sobre "Algunes dades per a la comprensió de la pintura més recent". A Lleida, al Centre de Dependents, el senyor Salvador Roca parlà sobre "L'evolució de l'escultura en la Grècia antiga". A Vic, al Museu lapidari del temple romà, el senyor Maspons i Anglès evocà la vida del que fou protector de les arts i estel·licista, el gran bisbe Torres i Bages. A l'Ateneu de Vilanova i Geltrú, el senyor Mir i Mas, de Xexàs, parlà de la història de les arts del llibre. Per fi, a Bonn, en terres germàniques, el senyor Puig i Cadafalch descriví l'art romànic català en el "Kunsthistorisches Institut", de la Universitat.

* * *

El moviment arqueologista registra durant el mes de maig els següents esdeveniments. El director dels serveis culturals de la Diputació de Girona, el senyor Joan Subies, revela unes noves pintures murals romàniques en l'església de Sant Andreu de Terri. A Terrassa, el doctor Treuchs, director del Museu Diocesà de Barcelona, organitza el nou Museu arqueològic d'aquella ciutat vallesana. A Tarragona hom descobreix, als voltants de la plaça Corsini, restes d'un possible temple romà i testos de ceràmica ibèrica. A Sant Esteve de Canapost, l'artista senyor Sutrà i Vinyes restaura un important retaule gòtic del tot invisible fins ara, el qual es troba en la parròquia del poble susdit. Al Bruc hom descobreix alguns enterraments romans pobres. Per fi, escau d'esmentar en aquest lloc la deixa que el catedràtic senyor Gabriel Llabrés féu, en morir, al Municipi de Palma, la qual deixa consisteix en sis mil volums de la seva biblioteca gairebé especialitzada en arqueologia.

Fins ací les noves agradables del nostre moviment arqueologista. Ara cal donar compte de l'inevitable disbarat. Aquest mes, el disbarat no és pas obra d'analfabets, sinó de gent lletrada i el capítol de la catedral de Lleida acorda de cobrir la nuesa dels nostres pares Adam i Eva, pintats per J. Galí en la mitja taronja absidal d'aquell temple. Déu, que és tan misericordiós, els ho perdoni. Entretant, esperem l'adveniment d'un altre capítol menys pudorós i limitat, que restauri la nuesa cànvida d'aquell pare Adam.

* * *

La bibliografia d'art i arqueologia ens dona un fullet del senyor J. Noguera i Casajuana, que és un estudi de l'esglesia barroca de Sant Sever, de la nostra ciutat; aquest fullet és editat per la nostra Universitat. La il·lustradora, Lola Anglada, publica el llibre d'aventures puerils titulat *Peret*, amb nombrosos dibuixos de l'autora. Josep M.ª Junoy ens dona, sota el títol de *Marginàlia*, un altre fullet de pensaments, alguns dels quals es refereixen a qüestions d'estètica. L'"Enciclopèdia Catalunya", de la mai prou lloada Editorial Barcino, ens dona el segon volum de *L'Escultura Catalana Moderna*. El celebrat editor de postals, Ricart, llança dues noves sèries de postals, una de Poblet, l'altra de Santes Creus. La casa Thomàs ens dona el volum 25 de l'acreditada col·lecció *El Arte en España*, dedicat a Toledo.

La gran revista londinenca d'art i arqueologia, *The Burlington Magazine*, del mes anterior, publica, amb la signatura del meritíssim arqueòleg-historiador se-

nyor Van de Put, un extens i molt documentat elogi del *Llibre del Roser* que ara fa tres anys editaren i imprimiren els tallers d'Oliva de Vilanova. El crític d'art parisenc E. Tériade, publica en el diari *L'Intransigeant* un elogi del pintor surrealista Joan Miró, i un altre crític d'art gairebé tan parisenc com Tériade, el senyor Waldemar George, fa altre tant en el diari *Patrie*.

Publicacions rebudes

Lola ANGLADA I SARRIERA. *En Peret*: in-8.º, cartonné de 171 pp. amb nombrosos dibuixos de mà de l'autora. Barcelona. Imprenta Altés (s. d.). — Ja li sabíem, a Lola Anglada, un talent de narradora de coses puerils i encisadores, però ara sembla que amb la redacció de les aventures reals i imaginàries d'*En Peret* s'ha sobrepassat. A nosaltres no ens escau, però, de discórrer sobre les gràcies literàries del llibre que Lola Anglada ens ofereix en aquest mes de maig. Parlarem, doncs, més enraonadament de les gràcies de la il·lustradora. Així direm, per començar, que en tant que pintora de la infància i per a l'infància, aquesta artista del llapis doblada de literata, ens sembla el més adequat dels nostres dibuixants. Cap d'elles, al nostre entendre, no ha sabut identificar-se amb la psicologia infantil com ho ha fet per mitjà dels seus dibuixos Lola Anglada, i això ja d'ençà dels seus debuts en l'art. Els dibuixos d'*En Peret* són, però, els més reeixits, els més perfectes, els més llegibles i clars que mai hagi produït la destra mà blanca i menuda de Lola Anglada. En aquests dibuixos es troben cristallitzats una gran quantitat dels millors anhels del nostre debut en la vida. Ells ens retornen, àdhuc, als homes madurs, a aquell encís deliciosament absurd de la nostra infància. Tothom, doncs, sentirà grat a Lola Anglada de saber tant de dibuixar cosetes d'encís i de voler-nos-les dibuixar.

J. M. JUNOY. *Marginàlia Diversa*. Fullet in-16.º de 31 pàgines. Barcelona MCMXXVIII.—Fulles disperses d'un enorme, inacabable, inorgànic codi de moral, formen un aplec que el seu autor ha titulat *Marginàlia Diversa*. És un aplec de sentències, algunes de les quals extravasen la cràtera moralista de J. M. Junoy per a caure en l'Estètica. I sovint aquestes màximes i sentències són, no sols acceptables, com aquella que afirma: "Covarda, l'estètica que té por de la moral; covarda, la moral que té por de l'estètica", i la que assegura: "Qui vol provar massa no prova res"... i altres que fan atorgar el consentiment del lector, sinó que n'hi ha que detenen l'atenció i que autoritzarien un desenvolupament, com

aquella que proposa: "El refinament sense simplicitat no és, potser, un veritable refinament"... i aquella altra que diu: "La raó no és ben bé la raó sense la gràcia".

Al costat d'aquests pensaments tan ben vinguts, Junoy potser prodiga massa els pensaments peresosos, les tantologies, les veritats de Lapalisse i les inversions,

Un altre defecte gosàriem assenyalar en l'adoctrinament de Josep M. Junoy, i és un to massa personal, un to no prou desinteressat, el qual revesteix les seves màximes més obscures o fluïxes d'un cert color d'allusió.

L'edició és pulcra i de bon gust, com totes les que ixen de les mans de Josep M.ª Junoy.

Feliu ELIAS. *L'Escultura Catalana Moderna*. Vol. II., núm. VIII, de l'Enciclopedia Catalunya: in-8.º de pàgines, amb nombrosos gravats. Edició corrent, cartronada, i de luxe, relligada en tela. Editorial Barcino, Barcelona, 1928. — Ve a ésser un diccionari d'escultors valencians, mallorquins, rossellonesos i catalans dels temps moderns, ço que completa aquesta història de l'escultura moderna de les terres de llengua catalana. L'actual segon volum, més impersonal que el primer, és probablement més útil per raó d'aquesta impersonalitat; l'autor s'ha limitat a acumular-hi la major quantitat de dades abastades en la vaga i dispersa bibliografia d'art que posseïm, ultra les dades orals que ha pogut aconseguir de boca dels propis artistes, de llurs familiars o bé de les persones que estigueren en contacte amb els escultors biografiats. Cada escultor és, en efecte, biografiat a part en aquest vol. II de *L'Escultura Catalana Moderna*; i, dintre el marge de biografia relativament restringit que l'edició imposava, aquesta biografia és àmplia i tant explícita com l'estat actual dels nostres coneixements permet. Així, cada un dels dos cents vint-i-sis escultors biografiats, a més de la biografia pròpiament dita, té en el llibre en qüestió una relació de les seves obres, del lloc on es troben, del material en el qual foren realitzades definitivament i, encara, tot el que s'ha pogut arregar, ben detallat, de la bibliografia de cada artista. *L'Escultura Catalana Moderna* és, doncs, a desgrat de les inevitables llacunes o de les deficiències que una obra així impliquen, l'estudi més complet de l'escultura catalana moderna que fins ara hagi estat emprès. I aquesta única valor que puguin tenir és més d'estimar a l'editor que a l'autor. Perquè l'editor és qui ha procurat a l'autor totes les facilitats per portar a relativament bona fi aquesta obra difícil; i és l'editor qui s'ha imposat els quantiosos sacrificis i despeses que ella exigia.

L'AMIC DE LES ARTS. Sitges, 30 d'abril 1928. — Publica la recensió d'una reunió pública tinguda a Sitges pel grup anomenat "El Centaure", en la qual foren defensades idees d'art i literatura d'avantguarda. Els senyors S. Dalí, Ll. Montanyà i S. Gasch, publiquen l'habitual Guia Sinòptica del moviment artístic. El darrer d'aquests tres redactors publica, demés, un escrit titulat "Els

pintors nous", i S. Dalí un altre escrit que es titula "Nous Límits de la Pintura". Els senyors A. Esclasans i Jordi Baldrich contesten el manifest llançat mesos enrera pels tres esmentats redactors de "L'Amic de les Arts".

BOLETÍN DE LA SOCIEDAD CASTELLONENSE DE CULTURA. Cuaderno III. Castelló de la Plana, 1928. — Publica un altre dels valuosos articles del senyor Emilià Benages sobre retaules inèdits de pintura castellonenca primitiva. El senyor Manuel Millan Boix és l'autor d'un escrit titulat *Contribución a la historia de La Balma*, en el qual es reproduïx un interessant inventari del segle XIVè. El senyor Sánchez Gonzalbo descriu una excursió a Segorb i a Valdecrist. En els gravats es reproduïx el magnífic retaule de SS. Llorenç i Esteve, existent en l'ermita de Sant Bartomeu de Vilahermosa, una reixa de la catedral de Segorb, un portal gòtic de la mateixa catedral i una rajola blanca i blava, molt notable, que procedeix del palau reial de Segorb, i que es decora amb les armes del Rei Martí l'Humà.

TAULA DE LLETRES VALENCIANES. Núm. 8. València, maig, 1928. — Concerent les arts plàstiques, aquesta vegada només publica un comentari al manifest de "L'Amic de les Arts", de Sitges.

ARAGÓN. Rev. mensual. Saragossa, abril 1928. — És un número extraordinari, dedicat a Goya; obra d'empenta i de molt valor, cosa que el lector comprendrà de seguida en mencionar-li només els treballs més importants que conté i el nom dels autors respectius. És de format in-4.º, amb 162 planes de paper *couché* superior, atapeïdes de gravats. Aquests gravats reproduïxen aiguaforts i escrits autògrafs de Goya, i principalment les pintures del gran aragonès que es troben en terres d'Aragó, la majoria de les quals són desconegudes àdhuc d'alguns biògrafs de Goya; no cal dir si això sol ja fa valuós el número extraordinari de la revista *Aragón* suara publicat. El text no és menys interessant i la majoria dels temes són ben documentats i inèdits. Ens limitarem a assenyalar els més importants, que són els següents:

A Goya, en el primer centenario de su muerte, pel director de la revista, senyor Manuel Marín Sancho; *La Epoca de Goya*, per Andrés Giménez Soler; *Goya, pintor religioso*, per J. Valenzuela La Rosa; *Los bocetos pintados por Goya para la Real fábrica de tapices*, per Manuel Abizanda y Broto; *Los Caprichos*, per Ramón Gómez de la Serna; *Algunas noticias sobre Goya y sus obras*, per Benjamín Bentura Sariñena; *Goya y la pintura Moderna*, per José Camón; *Cronología de algunas láminas de la Tauromaquia de Goya*, per J. Sinués y Urbiola; *Problemas goyescos*, per Augusto L. Mayer; *Nuevos cuadros de Goya*, per Antonio Lasierri; *Aportaciones para la verídica biografía de D. Francisco de Goya*,

per J. M.ª Abiranda Ballabriga; *La técnica de Goya*, per Rafael Domènech; *Los biógrafos de Goya*, per Manuel Sánchez Sarto; *Un excelente libro: La Duquesa de Alba*, per Angel Vegue y Goldoni; *Un Goya no catalogado*, per P. G.; *Goya y el arte francés del siglo XIX*, per Paul Guinard; *Goya pintando en el Pilar*, per Pascual Galindo.

Aquest número d'abril de la revista "Aragón" és indubtablement el millor homenatge a Goya que hagi pres forma editorial. Serà indispensable a totes les biblioteques d'art, perquè hi ha dades que seria inútil de cercar en les principals biografies i estudis de Goya.

ANTIQUES, números d'abril i maig. Boston, 1928.—S'hi publiquen, a més dels sempre interessants pòrtics del Director, els següents estudis, tots ells profusament i perfectament ilustrats amb fotogравats en negre i en tricolor: *Els mobles pintats de Suïssa*, pel Director del "Schweizerisches Landesmuseum", de Zuric, Dr. Hans Lehmann; *Primitius motllos d'estampació de tela*, per Theo Merrill Fisher; *Vaixella de fusta pintada, de vers 1830*, per Esther Stevens Frazer; un valuós article sobre els vidres de la fàbrica americana de Monongahela, per Rhea Mansfield Knittle; *Armes de foc colonials*, per H. M. Chapin i Ch. D. Cook; *Cadires colonials americanes per a menjador*, per Bondome (continuació); *Argenter de Charleston*, per Jennie Haskell Rose. Sobre els problemes de la porcellana de Lowestoft, el senyor Homer Eaton Keyes segueix donant noves interessantíssimes clàricies; *El balancí de Boston*, per Walter A. Dyer; un molt curiós article sobre colleccionisme de poms de porta, de vidre, per Letitia Hart Alexander. El senyor Howard Herschel Cotterell, publica el seu vuité article sobre vaixella d'estany europea continental, i ens fa apassionar cada vegada més per aquesta saborosa matèria. Del mateix autor és un altre article sobre la vaixella d'estany que tostemps s'ha fabricat a les illes angleses del canal de la Mànega. La senyora Mabel M. Swan és autora d'un article sobre rètols artístics (ensenyes) dels segles XVIII i XIX nordamericans. Sobre els vells vidres set i vuitcentistes de la fàbrica americana de Pittsburg és el darrer article anònim de la revista *Antiques*.

POBLET I SANTES CREUS.—Noves sèries de postals editades pel mai prou lloat fotògraf senyor Ricart. Cinquanta d'elles són dedicades a Poblet i deu a Santes Creus. Totes són belles i admirablement reeixides. Res no hi ha en el vast repertori català de la fotografia arqueològica que superi les postals Ricart. Hom no sap si admirar-hi més el punt de vista, o la perfecta exposició, o l'impecable tiratge. L'obra que va fent el senyor Ricart amb aquestes postals no té ponderació; tots hem d'estar-li'n agraïts; i sembla que, efectivament, el públic s'ha adonat d'aquestes bel·leses tan ben reproduïdes i recompensa com cal al fotògraf editor.

PERIÒDICS i REVISTES

Pi i Margall i el monestir de Poblet

La campanya que temps enrera va fer-se per a evitar l'enrunament d'algunes parts cabdals del gloriós monestir de Poblet, com el palau del rei Martí, va poder fer moure, al capdavant, els rodats administratius de l'Estat, i s'obtingué una quantitat important per a realitzar les més urgents obres de consolidació. Tanmateix, el destí deu haver condemnat el vell cenobi a sofrir totes les injúries del temps i dels homes, puix que, últimament, amb motiu de la recerca d'un imaginari tresor, algunes parts del monestir han estat malmeses.

Ha volgut l'atzar que, en posar-nos a escriure sobre aquest tema ens vingués sota els ulls la bellíssima descripció que de les ruïnes de Poblet féu Pi i Margall en la seva joventut. Està escrita en llengua espanyola, que era la que tothom emprava aleshores a Catalunya en la prosa. El treball és esplèndidament escrit i és vibrant d'emoció. A continuació el reproduïm:

"La historia y la importancia de Poblet son ya muy conocidas para que nos detengamos en explicarlas: la voz de su ruina llegó hasta las naciones más apartadas de Europa, que deploraron unánimes la pérdida que experimentaron las artes desde el momento en que penetró dentro de sus regios muros el hacha de nuestras revoluciones. Rompiéronse entonces las bóvedas de sus inmensos salones, derribáronse los bellos calados de la mayor parte de las ojivas de sus claustros, penetróse en la iglesia y violáronse los sepulcros de los reyes que descansaban en ellos bajo elegantes cúpulas sembradas de oro y pedrería; levantáronse sobre las puntas de los fusiles las momias de esos grandes héroes... Vinieron después de los destructores los artistas, y por un mal entendido amor al arte hicieron desaparecer los fragmentos de los sepulcros que debían darnos ahora una idea, aunque imperfecta, de lo que antes fueron.

El monasterio era, sin embargo, sólido, y pudo resistir a los embates de los siglos y

de las revoluciones: cayó parte de sus bóvedas, pero no los muros de sus salas ni los de las inmediatas dependencias del convento. Allí están aún en pie para vergüenza de los destructores la pequeña capilla gótica de San Jorge, donde doblaban los monarcas la rodilla antes de entrar en el monasterio; la puerta en que fueron recibidos procesionalmente los Reyes Católicos, conocida con el nombre de Puerta Dorada desde que la hizo dorar Felipe II; los vastos lienzos de muralla en que Pedro IV hizo trabajar personalmente a todos los habitantes de las veguerías de Montblanch, Lérida y Cervera; la puerta Real, abierta en ellos, entre los torreones octógonos coronados de almenas abarbacanadas y defendida por la parte superior por otra barbacana; la bodega, el lagar, el claustro, el refectorio, la biblioteca, bello salón gótico de dos naves ocupado en otro tiempo por más de tres mil volúmenes guardados en estantes de ébano por cristales de Venecia; el dormitorio del noviciado, cuyas numerosas ojivas, privadas ya de las bóvedas que antes sostenían, parecen cernerse en el aire bajo la azulada cúpula del cielo; el palacio del rey D. Martín de Aragón, que tan bellamente descuella detrás de los torreones de la puerta, adornado de ricas ventanas góticas tras cuyas ligeras columnitas y delicadísimos calados se ve aún descollar sobre el vasto conjunto del monasterio el alto cimborio gótico que cobija el cruce-ro; la iglesia, por fin, espacioso templo de tres naves y siete ábsides sentado sobre sus eternos pilares y enriquecido aún con el altar de mármol que recibió de la munificencia y piedad de aquel grande emperador Carlos V, que fué al fin de su vida a encerrar dentro del claustro de Yuste los laureles recogidos en sus cien campañas.

Sí, a pesar de tantas profanaciones, a pesar de tantos años de desolación, quedan aún grandiosos restos para que podamos reconstruirlo en nuestra fantasía con toda su grandeza: el viajero puede visitarlos todavía con fruto y medir por el pie lo que fué el coloso y calcular por la sombra lo que fué el edificio. Puede aún ver a Poblet, si no con el rico manto de que lo cubrieron los monarcas de Aragón, con toda la majestad que respira aún en medio de su soledad y de su ruina, todo lo que está ennoblecido por el lustre de su origen y los grandes recuerdos. Puede, por otra parte, estar seguro de recibir grandes impresiones, ya considere lo que es, ya lo que fué antes de que pasara sobre él el soplo abrasador de nuestro siglo. Fué panteón de reyes, y hoy no es sino nido de aves voraces; el viento y las tempestades se estrellaban ayer contra sus muros, y hoy el huracán turba el silencio de sus capillas y de sus salones con el ruido de las piedras que va sin cesar desmoronando. Ayer recibió el homenaje de todos los pueblos del contorno; y hoy los pueblos han levantado con sus escombros los edificios que les sirven de albergue y de recreo. Ayer no veía entrar por sus puertas más que hombres llenos de respeto que iban a hincarse de rodillas ante sus altares; y hoy no ve sino curiosos que van a recorrer sus ruinas, compadeciendo cuando más la desgraciada suerte que le cupo. Ayer fué el rey de los monumentos de su época; y se ve eclipsado por otro monasterio del mismo siglo, dádiva del mismo príncipe y joya de la misma orden cisterciense, al que concedió el cielo salir casi ileso del furor de nuestras discordias civiles. ¡Pobre monasterio! Llorad sobre sus tristes restos, artistas; llorad, vosotros, poetas, a quienes conmueve hasta la caída de las flores, arrancad de vuestras liras los acentos más sentidos para cantar la caída de este monumento, urna en que estuvo depositada la gloriosa grandeza de los siglos. ¿Por qué seguís aún esa poesía monótona de variaciones sobre un mismo tema? ¿Por qué no venís a inspiraros en el fondo de esas ruinas y a ensayar sobre objetos nuevos, nuevos cantos?"

Un hom diria que Guimerà, en la seva magnífica poesia sobre la destrucció de Poblet, va escoltar la veu de Pi i Margall.

Catalunya en temps de Napoleó I

Frederic Camp s'ocupa, a la *Revista Jurídica de Catalunya* (núm. de març-abril 1928) de la repercusió que a Catalunya tingueren els fenòmens generals de les guerres napoleòniques, i tracta especialment de l'episodi català dels gèneres colonials, nascut de la política duanera dels francesos a Espanya, com a conseqüència del bloqueig continental, mida extraordinària amb què l'emperador Napoleó volia, segons se sap, reduir per pura fam a l'Anglaterra. Aquest episodi es produí ací l'any 1811, en temps del mariscal Macdonald, mentre es desenrotllaven les coses plantejades pel seu antecessor, el mariscal Augereau.

"Espanya—escriu Frederic Camp—no podia alliberar-se de l'estreta xarxa del bloqueig, ni com a potència amiga que era de França en virtut dels pactes internacionals, ni com a metròpoli d'un imperi ultramarí a mercè dels anglesos. Per aquestes raons el comerç a Catalunya patí greus conseqüències, abans i tot de rompre's la guerra de 1808. Primerament i a guisa d'aliats, imposaren els francesos taxes i taxes als productes de les colònies; després intervingueren la navegació i armaren corsaris a Barcelona mateix, i com que els anglesos obraren igualment, començà a mancar el blat, a trigar les expedicions de les Antilles, Costafirme i Plata, i els armadors no volien que sortissin a la mar llurs vaixells.

Variades les coses després de Trafalgar, és a dir, passant els francesos d'amics a adversaris, i els anglesos d'adversaris a companys de causa contra Napoleó, la lluita que esclatà en 1808 és ocasió de nous mals, i si la flota anglesa garanteix la ruta americana, en canvi l'emperador embarga les nostres mercaderies als ports.

Així es produí el Plet dels Colonials; durant la discussió econòmico-jurídica s'arribà fins a enviar a París una missió de regidors i mercaders de Barcelona per veure d'entendre's amb les supremes autoritats de l'Imperi, objecte que no pogué aconseguir-se. I és digne de saber-se que els francesos se n'aprofitaren per tal de refermar les gestions amb què volien forçar la cooperació dels nostres avantpassats mentre la sort de les armes era favorable a les banderes napoleòniques, cosa que succeïa en 1811, caigudes Girona, Lleida i Tortosa, i quan es preparava, ultra el setge de Tarragona que havia d'anihilar la resistència material, el sistema civil destinat moralment a gran efecte. En aquest sentit alludíem ja a l'afer en el nostre article dedicat al projecte de càtedra de Codi Napoleó a Barcelona.

A Catalunya els colonials foren objecte de mides fortes des de bon principi. Aplicant-los les disposicions pròpies del Bloqueig, com a represàlia per l'aixecament popular, esdevenien *ipso facto* matèria de segrest; però per diferents circumstàncies, per negociacions oficioses d'afrancesats, i mitjançant el pagament de la taxa del 25 %, els propietaris els recobraren, i podien posar-los en venda, entrant, per exemple, a França des de l'Empordà, a satisfer la necessitat urgent que hi havia. Encara que els tenedors tenien l'obligació de declarar-los, pagant juntament la prima de 15 %, i no fent-ho venia el segrest, gaudint els denunciants, del 10 % de premi, segons decret de 5 gener 1811, fos quina fos la data del desembarc.

Tant perquè sembla que els colonials que hi havia a l'Empordà tenien a les duanes millor tracte que els amagatzemats a Barcelona, com perquè aquí els tenedors, refiats en la data de l'arribada, consideressin que no havien d'acatar el decret i fer la declaració de mercaderies introduïdes abans de febrer de 1808, època de l'arribada de l'armada napoleònica i del començament de la guerra, hi hagueren enutjoses controvèrsies entre ells i les autoritats franceses durant el gener i febrer de 1811, i com fos que les últimes, naturalment, no cedien, els primers acudiren a la Junta de Comerç, que s'encarregà de defensar el punt de vista, la transcendència econòmica, jurídica i fins política del qual, dintre la teoria del Bloqueig, i l'estat de guerra a Espanya, és evident.

L'afer despertà interès, i el general Mathieu, que era el governador de Barcelona, se n'adonà, i d'acord amb el seu superior, el mariscal Macdonald, atorgà permís per una reunió de comerciants a Llotja, en què es trobaren presents els més coneguts del ram dels colonials, les cases Sargalet, Sagnier i C.^a, Manning, Nadal, Gebhardt, Durand, Dodero, Delàs i d'altres; i on es deuria decidir, (no sabriem dir si espontàniament, o per suggestió dels afrancesats), anar a París a tractar la cosa, aprofitant l'avinentesa per a gestionar-ne d'altres, necessàries també després de tres anys de guerra.

La documentació per nosaltres consultada es redueix a unes actes de la Junta de Comerç; als Acords del Municipi; a la minuta, o projecte, de la Memòria que la missió s'emportà a París, i a algunes gasetilles del "Diari de Barcelona". Amb aquests elements nous (puix que ni els Blanch, ni els Bofarull, que sapiguem, parlen de l'episodi), i les cîtes de la Correspondència de Napoleó, n'hi ha prou per a evocar la fesomia del matèxi, com dèiem. Restaria a refermar si la idea d'anar a París sortí dels barcelonins o dels invasors.

Respecte a aquesta particularitat, per la tònica general i les relacions que en 1811 tenien uns i altres, és de creure el segon. La guerra obligava a fer molts papers als bel·ligerants; els nostres baixaven el cap davant els cops adversos de la fortuna, i els estrangers, encara que victoriosos, es morien de fam si els cereals de la terra no suplien les remeses de França. Tot podia arranjar-se si a París a més de donar la llibertat als fruits dels tròpics, es concedien altres coses que a la minuta de la Memòria hàbilment s'indiquen, i que per indicis documentals, i la vinguda d'un oficial de l'Estat Major, i allò que passà més tard amb el règim civil, es veu que preocupà a les altes esferes del govern francès.

També restaria a esbrinar la vertadera condició legal dels colonials motiu de l'enrenou. Sembla, no obstant, que el punt de dret seria resoldre si donats els tractats internacionals vigents a Espanya abans de la guerra, les disposicions del Bloqueig podien considerar-se exigibles als nostres vaixells, i per tant si eren justes les mides de què foren objecte els gèneres que transportaven en arribar a Barcelona.

Unes altres consideracions podrien fer-se (a part que no era equitatiu que les fórmules del Bloqueig poguessin retrotraure's), per exemple, que tenint pels francesos la guerra general a Espanya el caràcter d'una insurrecció, perquè el rei Bonaparte es trobava en perfecta pau amb l'imperi veí, els gèneres de les colònies havien de fruir del tracte de les mercaderies amigues, mai el contrari. Pel que pertany a Catalunya, més particularment, després de proclamat per l'Augereau el govern independent respecte d'aquell rei, sembla que els gèneres en qüestió, comprats pels catalans, no podien ésser considerats d'altra mena.

Però es veu que tals reflexions no eren res davant les necessitats dels francesos, i davant les passions de tota guerra. No cal, doncs, cercar el dret, sinó la força.

A la reunió de Llotja en què es decidí l'anada a París, s'aprovà la proposta que algú féu, que hi prenguéss part l'Ajuntament, i s'elegiren els senyors Ramon Durand, Antoni

Dodero, Andreu Gautier i Erasme de Puig per diputats. El primer renuncià tot seguit, restant els altres amb el càrrec que tothom comprendrà difícil aleshores.

Per a les despeses del llarg viatge, la Junta allà mateix assenyalà la quantitat de 2.000 lliures catalanes.

Anem a l'Ajuntament. A l'acord del 8 de gener de 1811, es diu que trobant-se reunit el capítol, es presentaren els senyors Delàs, Masades i Anglès, enviats per la Junta de Comerç, i exposaren els fets, dient que era necessari que el Municipi hi prengués cartes en nom de la ciutat, enviant també diputats a la de París.

L'Ajuntament no prengué cap acord. Abans de tot anà a parlar-ne al general francès, enviant-li al regidor Trilla.

El resultat d'aquesta visita fou que el 16 del propi mes a Cà la Ciutat acceptaren la idea de la Junta, i designaren el senyor Antoni de Ferreter perquè portés la representació de Barcelona a la Cort de França. El general francès, però, no aprovà el nomenament. Ferreter era un dels més actius afrancesats, i podria servir-li en qualsevulla moment. L'Ajuntament modificà l'acord, i els senyors Trià i Mombelli foren designats en nom d'En Ferreter, però no tenien el relleu d'aquest."

El viatge es va mantenir secret. Els comissionats s'endugueren a París una mena de Memòria, la minuta de la qual, redactada en francès, publica Frederic Camps. És un document interessantíssim, d'abast polític. No se sap qui la va escriure, i a fe que fóra curiós de saber-ho. Camp remarca que l'idioma emprat, l'estil i el tó fan creure que és obra d'alguns dels afrancesats de Barcelona, tal vegada Andreu Igual, molt ficat en política, i que figura al procés de la Ciutadella, bé el mateix Ferreter, o En Tomàs Puig. Es tracta de les instruccions que calia donar als delegats que anaven a París.

Heu-vos ací, traduïda, la part més interessant del document:

"Quina nació hi ha en les cròniques del temps, més coneguda per la seva fermesa, la seva lleialtat i la seva indústria? Quina ha donat proves més esclatants d'una ferma adhesió al seu sobirà? Tot hi és caracteritzat a Catalunya. Catalunya, i sobretot la dissortada Barcelona, mereixen miraments, i sou vosaltres, senyors Diputats, els que heu de desplegar l'eloqüència enèrgica de Demòstenes per a provar fins a l'evident convicció, que els mals que ha sofert aquesta Província, i particularment Barcelona, per bé que no merescuts, sobrepassen de molt els desastres que han sofert Itàlia, Holanda i Alemanya. Nosaltres en som dissortadament les tristes víctimes. Vosaltres sabeu, i podeu dir-ho, que en la catàstrofe tan aflictiva com inesperada d'Espanya, hem fet sacrificis per tal de conservar les nostres propietats, per salvar i alimentar també les tropes de S. M. I. i R. (Sa Majestat Imperial i Reial). Hom ha vist els catalans menysprear els suplicis i fins els assassinats per a proveir Barcelona ocupada..."

No tenint aquesta Missió únicament per objecte d'excitar la commiseració sobre els mals que hem patit per a ésser-ne alleujats, ans bé tendint igualment a procurar-nos un esdevenidor feliç i brillant, cal que us ocupeu dels interessos generals d'aquesta contrada per tal de fixar les bases sòlides d'una prosperitat que no sigui quimèrica.

Vosaltres coneixeu la topografia, el clima i sobretot les relacions de la Província, així com l'Estat de l'Agricultura, de les Arts i del Comerç, que esperen de l'èxit de la vostra Missió una nova embranzida.

L'Agricultura, a Catalunya, pel treball dels seus infatigables pagesos no es troba en un estat tan deplorable com en altres contrades, però necessita millores; hàbils hidràulics haurien de reunir les aigües disperses de tants de petits rius i donar-los direccions útils, sigui a l'Urgellès o a la banda oposada, i a tot arreu on podrien regar encara moltes terres mancades de tota fecunditat.

Dos canals formats, l'un pel riu del Llobregat, a l'oest de Barcelona, i l'altre pel del Besòs, a l'est, donarien riqueses innombrables a l'interior de la Província, i farien circular els productes que per manca de camins i de canals queden colgats i es perden per l'abundància mateixa. Els pagesos, mancats de fàcils comunicacions, queden enclosos en llurs fogars, privats d'instrucció, i viuen en mig de la ignorància, i susceptibles en aquest dissortat estat de tota impressió, trobant-se sense cap mena de malícia embolicats en les dificultats més enutjoses. En tenim la prova davant els ulls; la branca més noble, més estimable, més útil de la població, sense encara saber per què, sofreix dissorts que no mereix.

Aquests són els motius que han d'interessar-vos, entre tants d'altres, a procurar a tantes respectables famílies tots els béns i consols possibles, puix que el homes deuen a l'Agricultura el principi de totes les coses, i a les Arts i al Comerç el progrés de les ciències especulatives i mecàniques.

És de la més imponent necessitat d'instar per tal de tenir a Barcelona una Universitat i una Acadèmia, on, exclòs el superflu de les qüestions inútils, es formen els talents en la recerca d'allò que és sòlidament útil: d'aquesta manera es perfeccionarien les manufactures del país, i podrien, sens dubte, fer la competència a qualsevulla altres, i fomentar més encara la Indústria i el Comerç.

Aquests darrer, dissortadament ferit i paralitzat, necessita aviat socorsos d'una mà poderosa que el reanimi. A vosaltres us toca, senyors Diputats, de cercar-lo com a nous Prometeus, i la vostra representació us oferirà en S. M. I. i R. un foc vivificador, únic capaç de fer reviure aquesta fantasma; ell és qui pot, per un acte de la seva magnanimitat benfactora, restituir a aquesta Ciutat i Província la seva activitat i fer-la més feliç que mai. Ell pot posar-la sota la seva alta i puixant protecció i concedir-li el privilegi d'ésser ella sola la que tingui relacions amb les Colònies Espanyoles i de portar-ne els fruits, no d'altra manera que sobre bastiments nacionals, concedint-los la franquícia de drets com hi ha plagut de concedir als francesos relativament als productes de l'illa de França, Batàvia; convindria de procurar l'acabament del nou port de Barcelona, segons el pla existent en aquesta Cambra de Comerç.

En fi, heu de suplicar també S. M. I. i R. que tingui pietat de tantes famílies desolades, que sempre gravades de fortes contribucions, obligades a enormes sacrificis, fins a portar a la Seca la seva argenteria i a malvendre les seves més preades joies, per trobar-se la resta de les seves propietats reduïdes a productes colonials."

Segueix una sèrie de peticions relatives a la qüestió dels colonials. Després hi ha un plany per les càrregues contributives que aixafen totes les activitats i augmenten la immigració. El document acaba en la següent forma:

"Tota la Província, i la vostra infortunada Ciutat especialment, ha sofert molt per quasi tres anys de fortíssimes contribucions per al manteniment de les tropes de S. M. I. i R., així com desgraciadament de la carestia dels queviures, la qual cosa equival a una altra contribució encara més feixuga, puix que en la més cruel apatia, privats els parti-

culars de diferents classes de tota relació, de tot recurs, i obligats a no poder disposar de les seves propietats, es veuen reduïts a una irreparable desolació. A vosaltres us toca, senyors Diputats, de tocar el cor de S. M. I. i R, a fi que sigui Regenerador i Pare."

Els comissionats es van posar en camí la nit del 12 de febrer del 1811, i arribaren a París el dia 23 de març. El dia 16 d'abril se'n tornaren.

Pel que toca a la qüestió dels colonials, els comissionats fracassaren totalment. Val a dir que es trobaren amb les festes del naixement del fill de Napoleó i Maria Lluïsa i no arribaren a ésser rebuts per l'emperador. El treball de Frederic Camp diu, com a conclusió:

"Pel cantó polític, és a dir, pel que es refereix a aquelles representacions que es fan a la Memòria aïllada, el resultat va ésser més positiu. A Catalunya vingué un oficial que devia examinar la situació vertadera, però que no pogué allunyar-se de Figueres, i aquí redactà un *Rapport* força interessant¹; a més, pot relacionar-se el fons de la Memòria amb els plans de l'administració civil, que de 1812 a 1813 substituï la dels generals, i que es dirigien, no solament a satisfer necessitats, sinó a apaivagar les passions; i encara que tot junt fou de poquíssim efecte, l'anada a París dels comerciants i edils de Barcelona, no fou inútil.

A primers de maig estaven de retorn, puix a la sessió del 15 hi figura el nom d'En Trilla. No consta al llibre d'acords que donessin compte oficialment de la seva gestió, ni com trameteren la lletra del ministre napoleònic al mariscal; aquest acte, i la conversa entorn de l'anada a París, és de creure que tindrien lloc a Figueres, on el mariscal era ocupat en rependre el castell de St. Ferran, ocupat per Mossèn Rovira, precisament els jorns de Setmana Major, quan els comissionats eren a París.

L'administració invasora no modificà, doncs, el seu criteri vers els colonials, ans sembla que noves gabelles els gravaren. Rellevat poc després el mariscal, i a punt de caure Tarragona, Catalunya es trobà en els pitjors jorns, abans d'empendre's el règim civil, l'únic expedient dels francesos que podia portar els nostres avantpassats a pensar en la pau."

Anglaterra a l'Índia

Al número de juny de la revista *Europe* trobem un article molt interessant de C. Nerhu, sobre *L'évolution de la politique britannique aux Indes*. Fa cent setanta anys que Anglaterra va esdevenir la potència preponderant a l'Índia. Al llarg d'aquest període hi ha hagut molts de canvis i d'evolucions a la política que els anglesos hi han desenrotllat. L'article de C. Nerhu els segueix en

¹ Fezensac, *Souvenirs militaires*.

les seves línies essencials i permet de formar-se una idea general de les forces econòmiques i polítiques que han donat per resultat l'Índia actual.

Comença Nerhu per combatre algunes falses concepcions dels occidentals respecte a l'Índia. La posició de l'articulista pot resumir-se en aquest paràgraf:

"La veritable diferència que veiem avui entre l'Orient i l'Occident moderns ha estat introduïda per l'era industrial. Les virtuts de l'Occident són les virtuts de l'industrialisme: ciència, organització, cooperació, activitat—i els pretesos vicis i virtuts de l'Orient són els que, en gran part, podem trobar a l'Occident abans de l'edat de les màquines."

Cal, doncs, per començar, en opinió de Nerhu, desfer-se de totes les idees preconcebudes sobre un Orient misteriós i immutable, molt diferent de l'Occident.

Sentat això, l'articulista entra a l'estudi de l'evolució objecte del seu article. Hi veiem els anglesos arribant a l'Índia com a negociants, demanant humilment al Gran Mogol el permís per a comerciar, aprofitant-se de la seva caiguda per estendre la seva influència, per treure de l'Índia enormes quantitats de riqueses, que deixaren el país empobrit i van servir per afavorir l'industrialització d'Anglaterra. Veiem la destrucció de la florida indústria índica, i del comerç així exterior com interior per part dels anglesos, a fi de convertir l'Índia en un país productor de primeres matèries i consumidor dels productes fabricats a Anglaterra. "Des d'aleshores—escriu Nerhu—l'Índia ha estat el principal client del Lancashire". I de país manufacturer que era l'Índia, esdevingué un país gairebé purament agrícola, i va veure els obrers agrícoles augmentar en tal proporció, que la terra no podia mantenir-los. Mentrestant, els ingressos del pagès es reduïen, "l'extrema i creixent pobresa de l'Índia és en gran part deguda a aquesta circumstància desgraciada"—escriu Nerhu. I afegeix una mica més avall:

"És interessant d'oposar els primers efectes de l'industrialisme a Anglaterra amb els que tingué a l'Índia. A Anglaterra, els artesans i àdhuc els agricultors, foren atrets cap a les fàbriques; era una població urbana i les ciutats van créixer. A l'Índia, els artesans desposseïts no van trobar treball enlloc; no hi havia fàbriques i van tornar a la terra. De manera que a l'Índia fou l'evolució a la inversa i la població urbana va disminuir considerablement. Hom evalua que a mitjan segle XVII, el 25 %, si fa no fa, de la població índia era urbana, mentre que en el segle XIX el 15 % solament vivia a les ciutats. La població de Dacca, en 1770, era de 200.000 habitants aproximadament; setanta anys més tard, havia caigut a 90.000."

Per altra banda, Anglaterra va gravar feixugament la importació de maquinària a l'Índia, de manera que muntar una fàbrica costava tres o quatre

vegades més que a Anglaterra, malgrat la baratura de la mà d'obra índia. Aquesta política va durar fins que les condicions mundials han obligat a un canvi, i una classe s'ha format a l'Índia que ha insistit en favor de l'encoratjament industrial.

A la darrera meitat del segle XIX neix lentament la gran indústria a l'Índia. El govern anglès hi posa obstacles. La guerra i la por a una competència japonesa, li fa canviar de procediments. En 1916 és nomenada la *Comissió industrial*. Els capitals anglesos dominen la indústria índica, si bé una part—petita—es troba en mans de capitalistes indis, interessats en la dominació britànica. El problema que podríem anomenar de la defensa autònoma de l'Índia fa també pensar als governants anglesos i els decanta a encoratjar i ajudar la industrialització del país. Els progressos han estat enormes: l'Índia és considerada avui a l'Oficina Internacional del Treball com un dels vuit primers països industrials del món. Però cal tenir en compte que el 90 %, si fa no fa, del capital, és anglès.

Quant a l'agricultura,*el govern ha creat una comissió perquè n'estudiï el millorament. Però aquesta comissió no podrà tocar el punt capital de la qüestió: la introducció de la maquinària agrícola, que constituïria un terrible agreujament de la misèria que pateix la massa. Aquesta misèria és molt més gran del que generalment es creu, i arriba a aspectes escruixidors. La fam hi és constant. No és que manquin queviures...

"El que hi ha avui—escriu Nerhu—és una fam per manca de diner, no d'aliments. És aquesta terrible pobresa que ha donat per resultat la mort de 12.000.000 d'homes durant l'epidèmia de grip, i que ha fet baixar la longevitat mitjana de l'indi, de 30 anys en 1882 a 22 en 1921, i ha elevat la xifra de mortalitat durant el mateix període de 24 per 1.000 a 31."

Nerhu cita xifres concretes per donar una idea clara d'aquest problema de la pobresa índia. Recorre, especialment, al report del Dr. H. H. Reanu, Director d'Agricultura a Bombay. Segons les dades del Dr. Manu, hi ha vilatges a l'Índia en què el 67 % dels habitants, i fins el 85 %, no poden subsistir malgrat treballar tot el dia.

Hi ha, de més a més, la ignorància. Nerhu escriu:

"Les despeses per a l'educació en 1919-1920, s'elevaven a un total de 12,6 milions de lliures esterlines, és a dir, 11 penics per cap, mentre que a Anglaterra eren de 85 milions, és a dir, 2 lliures per cap."

Una de les conclusions a les quals arriba l'articulista, pot condensar-se en aquest paràgraf:

"La política anglesa a l'Índia ha canviat continuament i s'ha adaptat a les noves condicions. Posseir l'Índia i conservar-la, ha estat l'objecte principal de l'actuació d'Anglaterra a l'exterior—el control del Canal de Suez i de l'Egipte, l'aliança anglo-japonesa, la seva política a Xina i a Pèrsia—per no citar sinó alguns exemples. Sense l'Índia, l'Imperi Britànic cau al segon rang, i resta en veritat d'ésser un imperi. La conservació de l'Índia, a tot preu és considerada com a essencial, àdhuc si això comporta el do, a certes classes de l'Índia, d'una fracció de poder i de profit. Es creu que una concessió feta a temps pot evitar una catàstrofe."

Nerhu creu, però, que la pau entre l'Índia i l'Anglaterra no pot existir fins que l'Índia obtingui la seva completa independència.—F. S.

Ramon Ramon i Vidales

La Gasete de Vilafranca (30 de juny) ha publicat el següent article de Lluís Via:

"Vendrell, la vila germana, honra ara la memòria d'un dels seus fills més representatius: En Ramon Ramon i Vidales.

Al que fou cronista de la vila, Jaume Ramon, es deuen importants notes jurídiques sobre l'organització de la família catalana, preades investigacions històriques del Vendrell i la seva comarca, bon nombre d'importantes monografies referents a l'Arc de Barà, a Poblet, a les antigues confraries locals, etc. Amb aquests treballs va desvetllar Jaume Ramon la consciència de molts vendrellencs, i els ensenyà a estimar les coses llurs.

Ramon Ramon va heretar les aficions literàries del seu germà gran, però no va aplicar-les al Vendrell històric, sinó a l'actual; no va furgar en els arxius, sinó en les ànimes; no va fer obra d'erudit, sinó d'artista. Enamorat de la vida popular, propens a la nota còmica, fou pel Vendrell el que l'Emili Vilanova pels barris de la Barcelona vella: un costumista local, graciós i sentimental alhora, ple d'optimisme, satíric a estones i a estones poeta. Els seus sainets, transsumpte fidel d'homes i de coses que es senten viure i palpitant, restaran com models del gènere en el teatre català; i fins aquells personatges no ja humils, sinó grollers, que a vegades es complaïa a extreure del baix poble per a retratar-los magistralment, mostraran sempre la fina i amable psicologia de l'autor.

A Jaume Ramon va dedicar el Vendrell un dels seus millors carrers; la memòria de Ramon Ramon serà perpetuada per una placa en la seva casa pairal. Ben merescut ho té! I tant-de-bo que a l'homenatge del Vendrell s'hi sumés tot el Penedès, tot Catalunya! I que la multitud congregada ara davant llur casa pairal, sobreixint pel cap del carrer i emplenant la vella plaça de la vila, fos com una evocació apoteòsica d'aquelles festes vilatanes que ell, vendrellenc fins el moll dels ossos, tan bé feia reviure en les seves obres!

Perquè val a dir-ho: els fills il·lustres del Vendrell que l'hagin superat en cultura o en volada artística, no són pas més *vendrellencs* que ell, car ell en totes les seves obres ha plasmat més que els costums, l'ànima dels seus conveïns. I ho conjuminava tan bé, hi ha-

via una visió tan justa de la realitat, un instint tan segur del teatre i ensems un tal sentit de ponderació, que allò que en altres mans hauria resultat una simple nota pintoresca, adquiriria ben sovint en les seves un veritable caient poemàtic.

Fins aquí l'autor. I què diré de l'home, jo que vaig tractar-lo de prop durant molts anys? Remarcaré sobretot la seva ingenuïtat i la seva emotivitat extremades. No concebia una obra que no me'n demanés el parer, que no me la llegís escena per escena, conforme les anava escrivint. Tots els estius, cada dijous i cada diumenge, venia a veure'm a la platja de Comarruga, i allí m'explicava els seus projectes i em confiava les seves devocions per En Vilanova, En Guimerà, En Rossinyol, l'Iglésies... I no sé quina lluminositat té per a mi el record d'aquell bon amic, que no puc representar-me'l sinó a ple aire i a sol batent, en aquella platja on el seu esperit papallonejava com el d'un infant.

Pel contrast dolorós, fou en ple hivern que, trobant-m'hi casualment m'hi va sorprendre la notícia de la seva mort. I en quina ocasió! Era per Nadal, el temps era rúfol, i ni vaig dinar per a poder agafar el tren de primeres hores de la tarda i assistir a l'enterrament.

Però En Ramon Ramon viurà molt de temps en les seves obres, que anyalment van comptant encara les representacions per centenars. Es parla d'un bell projecte: el de publicar-les totes en edició acurada i definitiva. Fóra aquest el millor tribut. Elles constitueixen una de les positives valors del teatre català, i alhora, una de les nostres glòries locals. Són un monument que ell ens va deixar, i que nosaltres hem d'ornar i honrar dignament."

Jean-Jacques Bernard i la "teoria del silenci"

Jean-Jacques Bernard ha estat considerat com el dramaturg de la "teoria del silenci". Paul Blanchart, en *Masques* (quadern núm. 11), troba que posar-li aquesta etiqueta és restringir singularment el seu esforç, però troba al mateix temps que és difícil de contrariar un costum, sobretot un costum intel·lectual. En certa manera, Jean-Jacques Bernard ha justificat l'etiqueta que li ha estat posada, no sols amb les seves obres, sinó també amb les seves teoritzacions. Vet aquí com s'expressava en 1922, abans de l'esclatant creació de *Martine*, la seva obra típica:

"El teatre és, abans que tot, l'art de l'inexpressat. És menys per les rèpliques mateixes que pel xoc de les rèpliques que s'han de revelar els sentiments més pregons. Hi ha sota el diàleg sentit com un diàleg sub-jacent que es tracta de fer sensible.

Per això el teatre no té enemic pitjor que la literatura. Ella expressa i dilueix allò que ell no hauria d'expressar. El romanticisme, en allò que ha tingut de menys bo, ha portat aquest inconvenient a l'extrem.

Un sentiment comentat perd força. La lògica del teatre no admet els sentiments que la situació no imposa. I si la situació els imposa, no hi ha necessitat d'expressar-los.

És per això que un *couplet* diu sempre menys que una rèplica en aparença indiferent.

Per ventura no som més commoguts i convençuts pels sentiments de Sylvia quan murmura: *J'avais grand besoin que ce fût là Dorante*, que dels de Doña Sol quan nomena Hernani el seu *lion superbe et généreux*?

La llengua francesa té això de meravellós: que s'enriqueix tot despullant-se. És per aquí que es presta admirablement al teatre. El mot en si no és més que un feble instrument per a tot el que voldríem expressar. No té més valor que una corda de violí en repòs. Però quines ressonàncies possibles..."

Això escrivia Bernard en el butlletí de la *Chimère*. I afegia en el prefaci al seu Teatre:

"En realitat, no es tracta de silenci i no hi ha ací cap teoria. He estat impressionat per la valor dramàtica dels sentiments inexpressats, i lluny de presentar això com una novetat, he poat un exemple en Marivaux, com hauria pogut tan fàcilment trobar-lo en Racine. Penso que un teatre sobri i despulat podrà fer un lloc cada vegada més gran a les passions inconfessades o inconscients."

Tot això està molt ben concebut i molt ben expressat. Ara, que tot això fóra poc si no fos una senzilla il·lustració a l'obra del dramaturg que ha escrit *Martine, Le feu qui reprend mal* o *L'invitation au voyage*.—F. S.

Aquest número ha passat per la censura governativa

INDEX

DELS TREBALLS PUBLICATS EN EL

VOLUM VIII

(gener - juny, 1928)

- ALMELA I VIVES (FRANCESC). *La polèmica sobre la catalanitat de Francesc Ribalta*, 587.
- BATISTA I ROCA (J.) *Les organitzacions per a l'educació de la joventut a l'estranger*, 242 i 607.
- BERTRANA (PRUDENCI) *El Teatre*, 195 i 535.
- CAPDEVILA (CARLES) *Joaquim Ruyra, autor dramàtic*, 252.
- CERVERA (LEANDRE) *Conversa al marge de l'epistolari i del dietari íntim de Cristòfor de Domènec*, 159.
- DIVERSOS *Lletres al director*, 630.
- ESCLASANS (A.) *Temes literaris*, 457.
- FONT (MELCIOR) *Nòtules*, 72, 176 i 273.
- GUANSÉ (DOMENEC) *Les lletres*, 81, 184, 280, 427, 525 i 644.
- LATCHAM (RICARD A.) *Tarragona, la ciutat imperial*, 480.
- MARTINELL (CESAR) *La Çuda i la Seu vella de Lleida*, 151.
- " " *Les fonts de Poblet*, 357.
- MASSÓ I TORRENTS (JAUME) *Records d'una penya antiga*, 616.
- NICOLAU D'OLWER (LLUÍS) *Trobadors catalans*, 113.
- OBIOLS (ARMAND) *Nòtules*, 417, 516 i 637.
- PI I MARGALL (F.) *Dos articles*, 620.
- PI I SUNYER (CARLES) *Els reflexos de la personalitat econòmica catalana en el Cançoner*, 1.
- REDACCIÓ (LA) *Sagitari*, 69, 173, 270, 413, 510 i 633.
- " " *Periòdics i Revistes*, 96, 211, 295, 421, 546 i 661.
- REPARAZ, FILL (GONÇAL DE) *Els Cresques (La cartografia catalana medieval)*, 398.
- ROVIRA I VIRGILI (ANTONI). *La psicologia de Pi i Margall*, 225.
- " " " *Defensa de la Democràcia*, 337.
- " " " *Defensa del Liberalisme*, 561.
- SACS (JOAN) *Chesterton o la Sofística recreativa*, 484.
- " " *L'art*, 89, 200, 287, 434, 540 i 652.
- SANLLEHY (J.) *Segona experiència d'Orientació professional a Catalunya*, 499.

SOLDEVILA (CARLES)		<i>Els enemics de l'intel·lecte</i> , 238.
SOLDEVILA (FERRAN)		<i>Els Congressos minoritaris</i> , 49.
"	"	<i>Lady Hamilton</i> , 138 i 227.
"	"	<i>Les Cançons de Gesta i la Crònica de Desclot</i> , 387.
"	"	<i>El tòpic de la fredor</i> , 449.
"	"	<i>Les "Noves proves de la catalanitat de Co-</i> <i>lom"</i> , 576.
"	"	<i>La Història i l'Erudició</i> , 75, 179, 276, 421, 520 i 639.
VALLS I TABERNER (FERRAN)		<i>L'element meravellós i llegendari en les crò-</i> <i>niques medievals catalanes</i> , 23.
"	"	<i>Els elements fonamentals del Dret antic</i> , 467.
VARIGNY (HENRY DE)		<i>La creença en la immortalitat de l'ànima</i> , 602.

